

T.C.
BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ

TOPLUMSAL OLAYLAR VE KOLLUK
KUVVETLERİNİN YETKİLERİ

Yüksek Lisans Tezi

SEZGİN SAİT ESEN

İSTANBUL, 2019

T.C.
BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KAMU HUKUKU

TOPLUMSAL OLAYLAR VE KOLLUK
KUVVETLERİNİN YETKİLERİ

Yüksek Lisans Tezi

SEZGİN SAİT ESEN

Tez Danışmanı: PROF. DR. FERİDUN YENİSEY

İSTANBUL, 2019

ÖZET

TOPLUMSAL OLAYLAR VE KOLLUK KUVVETLERİNİN YETKİLERİ

Sezgin Sait ESEN

Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Yüksek Lisans Programı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Feridun YENİSEY

Temmuz 2019, 165 Sayfa

Bu çalışmanın konusu toplumsal olaylar ve kolluğun yetkileridir. Kişilerin ifade özgürlüğü haklarını kullanmalarının özel bir görünümü olan toplumsal gösteri ve yürüyüşleri bu itibarla özel bir düzenleme ve müdahale esasları içermektedir. Çalışmada, kolluk kuvvetlerinin toplumsal gösteri ve yürüyüşler esnasında söz konusu olan yetkilerinin bu özel düzenleme ve müdahale esasları kapsamında değerlendirilmesi gerçekleştirilmektedir.

Çalışmanın ana metni, giriş ve sonuç bölümleri hariç olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde toplantı ve gösteri yürüyüşü kavramına ilişkin genel bilgilere yer verilmiş daha sonra toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının sınırları ve güvencesi ile diğer hak ve özgürlüklerle ilişkisi incelenmiştir.

İkinci bölümde kolluk kuvvetlerinin tarihçesi, teşkilatlanma yapısı, türleri ve sahip olduğu yetkiler ele alınmış; bu yetkiler, temel hak ve özgürlükler ile ilişkilendirilmiştir.

Üçüncü bölümde ise, toplumsal olay kavramı değerlendirilerek Türkiye’de gerçekleşmiş bulunan kimi somut olaylar üzerinden kolluğun kullanmış olduğu yetkiler ve bu yetkilerle çarpışan temel hak ve özgürlükler hukuki düzenlemeler mukayese edilerek tartışılmıştır. Bu bölümde açıklamalar yapılırken tartışmalı noktalar üzerinde durulmuş ve yerel ve yabancı yüksek mahkeme kararlarına yer verilmiştir.

Sonuç bölümünde ise, hak ihlalleri açısından sorunlu birtakım düzenlemelere ilişkin çözüm önerileri sunulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal olaylar, Kişi hak ve özgürlükleri, İfade özgürlüğü, Toplantı ve gösteri yürüyüşü, Kolluk, Kolluğun yetkileri, AİHM, AİHS, AYM

ABSTRACT

SOCIAL EVENTS AND THE POWERS OF LAW ENFORCEMENT FORCES

Sezgin Sait ESEN

Graduate School of Social Sciences The Public Law PhD Program

Thesis Supervisor: Prof. Dr. Feridun YENİSEY

July 2019, 165 Pages

The subject of this study is the social events and the powers of law enforcement forces. Social demonstrations and marches, which are spectacles of people exercising their right to freedom of expression, have a particular regulation and intervention principles. In this study, the powers of law enforcement forces during social demonstrations and marches are discussed within the scope of these particular regulation and intervention principles.

The main text of the study consists of three sections - excluding the introduction and conclusion sections. In the first section, general information about the concept of association and assembly is given, then the limits and assurance of the freedom of assembly and association and its relation with other rights and freedoms are examined.

In the second section, the history, organizational structure, types and powers of the law enforcement forces are discussed and these powers are associated with fundamental rights and freedoms.

In the third section, the notion of social events is explored and the powers exercised by the law enforcement forces and the fundamental rights and freedoms which collide with these powers are discussed over incidents took place in the history of Turkey by comparing legal arrangements. This section focuses on the controversial points while giving examples of local and foreign constitutional court decisions.

In the conclusion section, suggestions for the solution of some problematic regulations in terms of violations of rights are presented.

Keywords: Societal incidents, Individual rights and freedoms, Freedom of expression, Meetings and demonstrations, law enforcement forces, the jurisdiction of law enforcement forces, ECHR, Constitutional Court of Turkey

İÇİNDEKİLER

TABLolar.....	ix
KISALTMALAR.....	x
1. GİRİŞ.....	1
2. TOPLANTI VE GÖSTERİ YÜRÜYÜŞÜ ÖZGÜRLÜĞÜ	4
2.1. Toplantı Ve Gösteri Yürüyüşünün Niteliği.....	4
2.1.1. Hak ve Hürriyet Tanımları ile Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğünün Sınıflandırılması.....	4
2.2. Toplantı ve Gösteri Yürüyüşünün Diğer Temel Hak ve Özgürlükler ile İlişkisi.....	7
2.2.1. İfade Özgürlüğü ile İlişkisi.....	8
2.2.2. Siyasi Faaliyetlere Katılma Hakkı ile İlişkisi.....	9
2.3. Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğüne Genel Bakış	10
2.3.1. Toplantı Kavramı, Unsurlarının Belirlenmesi.....	10
2.3.1.1. Kişi unsuru.....	10
2.3.1.2. Organizasyon (düzenleme) unsuru.....	11
2.3.1.3. Geçici olma (süre) unsuru.....	12
2.3.1.4. Yer unsuru	13
2.3.1.5. Manevi unsur (amaç unsuru).....	13
2.3.2. Toplantı Türleri.....	15
2.4. Gösteri Yürüyüşü Kavramı ve Belirleyici Özellikleri.....	16
2.5. Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü ile Mekan İlişkisi	17
2.6. Türk Hukukunda Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü.....	21

2.6.1. 1960 Öncesi Dönem.....	21
2.6.2. 1961 Anayasası Dönemi	22
2.6.3. 1982 Anayasası Dönemi.....	23
2.6.4. Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu Dönemi.....	24
2.7. Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğünün Sınırlanması ve Güvencesi.....	27
2.7.1. Toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünün sınırlandırılması.....	27
2.7.1.1. Toplantı ve gösteri yürüyüşüne AİHS kapsamında müdahale esasları.....	27
2.7.1.2. Toplantı ve gösteri yürüyüşüne Anayasa kapsamında müdahale esasları.....	29
2.7.1.3. Toplantı ve gösteri yürüyüşüne özel kanunlar kapsamında müdahale esasları.....	31
2.7.2. Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğünün Güvencesi.....	33
2.7.3. Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü ile Diğer Temel Hak ve Özgürlüklerin Dengelenmesi	38
2.7.3.1. Yaşam hakkı ile toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı.....	38
2.7.3.2. Mülkiyet hakkı ile toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı.....	40
2.7.3.3. Özel ve aile hayatına saygı hakkı ile toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı.....	41
2.7.4. Kolluk Kuvvetlerinin Toplantı ve Gösteri Yürüyüşüne Müdahale Yetkisinin Hukuki Metinler Kapsamında Değerlendirilmesi.....	42
3. KOLLUK KUVVETLERİ VE TÜRK HUKUKU'NDA KOLLUK KUVVETLERİNİN DÜZENLENİŞ BİÇİMİ.....	48
3.1. Tanım, Tarihçe ve Teşkilat Yapısı İtibarıyla Kolluk.....	48
3.2. Genel Kolluğun Görev ve Yetkileri.....	51

3.3. İdari Kolluğun Görev ve Yetkileri.....	54
3.3.1. Önleme araması ve önleme yakalaması.....	56
3.3.1.1. Önleme araması.....	56
3.3.1.2. Önleme yakalaması.....	58
3.3.2. Toplantı ve gösterilerdeki özel önleme yetkileri.....	62
3.3.2.1. Mülki amire tanınan düzenleme, sınırlama ve yasaklama yetkileri	62
3.3.2.2. Düzenleme Kurulu	64
3.3.3. Zor ve silah kullanma yetkisi.....	65
3.3.4. Aleni alanların video kameralarla denetlenmesi.....	69
3.4. Adli Kolluğun Görev ve Yetkileri.....	73
3.4.1. Adli yakalama ve gözaltı.....	75
3.4.1.1. Adli yakalama işlemi.....	76
3.4.1.2. Gözaltı işlemi..	80
3.4.2. Adli arama.....	85
3.5. Toplumsal olaylarda kolluğun özel birimi: “Çevik Kuvvet”.....	90
4. TOPLUMSAL OLAYLAR ve KOLLUĞUN YETKİLERİ.....	95
4.1. Toplumsal Olay Kavramı ve Gelişimi.....	95
4.2. Türkiye’deki Toplumsal Olayların Kısa Bir Tarihçesi.....	98
4.3. Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü ile Kolluğun Yetkilerinin Çarpışması.....	100
4.3.1. Kamu Düzeni Kavramı ve Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü.....	101
4.3.1.1. Anayasa Mahkemesi kararlarında “kamu düzeni”	102

4.3.1.2. Uluslararası hukukta “kamu düzeni”.....	103
4.3.2. Kamu Güvenliği ve Tehlike Kavramları ile Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü	104
4.3.2.1. Kamu düzeni, kamu güvenliği ve tehlike kavramlarına ilişkin AİHM değerlendirmesi	105
4.3.3. Genel Sağlık ve Genel Ahlak Kavramları ile Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü	106
4.4. Toplantı ve gösteri yürüyüşünün yasaklanması.....	109
4.5. Toplumsal Olaylar Esnasında Kolluk, İdari ve Adli Yetkileri.....	124
4.5.1. Kolluğun Arama ve Durdurma Yetkisi ile Özel Hayatın Gizliliği ve Seyahat Hakkına İlişkin Değerlendirme.....	126
4.5.2. Kolluğun Zor ve Silah Kullanma Yetkisi ile Yaşam Hakkına İlişkin Değerlendirme.....	131
4.5.3. Kolluğun Zor Kullanma Yetkisi ile Kötü Muamele Yasağına İlişkin Değerlendirme.....	135
5. SONUÇ ve ÖNERİLER.....	149
KAYNAKÇA.....	157

TABLÖLAR

2.7.1.1.1 : 2017 yılında sunulan hükümet savunmalarının AİHS maddelerine göre dağılımı.....	29
2.7.4.1. : 2017-2019 yılları arasında çevik kuvvet müdürlüğü tarafından verilen eğitimler (İstanbul).....	44
2.7.4.2. : 2016 Yılı Toplumsal olaylar listesi (İstanbul).....	45
2.7.4.3. : 2017 Yılı Toplumsal olaylar listesi (İstanbul).....	45
2.7.4.4. : 2018 Yılı Toplumsal olaylar listesi (İstanbul).....	46

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AYM	: Anayasa Mahkemesi
AYY	: Arama Yakalama Yönetmeliği
BAU	: Bahçeşehir Üniversitesi
Bkz	: Bakınız
BWPolG	: Baden-Württemberg Polis Kanunu
C.	: Cilt
CBÜ	: Celal Bayar Üniversitesi
CMK	: Ceza Muhakemesi Kanunu
CWC	: Kimyasal Silahlar Sözleşmesi
Çev.	: Çeviren
E.	: Esas
Ed.	: Editör
K.	: Karar
LGBTİ	: Lezbiyen Gey Biseksüel Trans İnterseks Topluluğu
m.	: Madde
Ord.	: Ordinaryus
PÇKY	: Polis Çevik Kuvvet Yönetmeliği

Prof.	: Profesör
PVSK	: Polis Vazife Ve Salahiyet Kanunu
S.	: Sayı
s.	: sayfa
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
TCK	: Türk Ceza Kanunu
TDK	: Türk Dil Kurumu
TGYK	: Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Kanunu
vd.	: ve devamı
Yay.	: Yayınları
YCGK	: Yargıtay Ceza Genel Kurulu
YGİY	: Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği
YL	: Yüksek Lisans

1. GİRİŞ

Hukuki düzenlemeler çerçevesinde, adli ve idari kolluk şeklinde düzenlenmiş bulunan kolluk kavramı, bir taraftan kamu düzenini sağlayan, koruyan veya bozulduğunda eski haline getiren bir yönetim faaliyetini, diğer taraftan bu faaliyetleri idare eden görevlilerin kendisini ifade etmektedir.¹ 21 Mart 1845 tarihinde, İstanbul'da "Polis Meclisi" adıyla bir teşkilat yürürlüğe konulmuş, yeni kurulan bu teşkilatın görev ve yetkileri yine aynı tarihte yayınlanan "Polis Nizamnamesi" ile belirtilmiştir. O günden bugüne, uğradığı değişikliklerle genişleyerek ve teşkilatlanarak gelişen kolluk birimleri, bugün, 4458 sayılı Gümrük Kanunu, 6815 sayılı Sınır, Kıyı ve Karasularımızın Muhafaza ve Emniyeti ve Kaçakçılığın Men'i ve Takibi İşlerinin Dahiliye Vekâletine Devri Hakkında Kanun, 3201 sayılı Emniyet Teşkilat Kanunu, 772 sayılı Çarşı ve Mahalle Bekçileri Kanunu, 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu, 4915 sayılı Kara Avcılığı Kanunu, 6831 sayılı Orman Kanunu, 442 sayılı Köy Kanunu, 2559 sayılı Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu ve 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu gibi yasal mevzuatlar dahilinde görevini ifa etmekte ve yetkilerini kullanmaktadır.

İçişleri Bakanlığına bağlı olarak, emniyet, jandarma, sahil güvenlik ve gümrük müsteşarlığından meydana gelen kolluk, Emniyet Teşkilatı Kanunu'na göre adli, idari ve siyasi polisten oluşmaktadır. Kolluğun nihai amacı ise kuruluşundan bugüne, kamu emniyetini ve kamu düzenini sağlamak, bu kapsamda ortaya çıkabilecek tehlikeleri önlemektir.

Kolluğun nihai amacı olan kamu güvenliği ve düzenini sağlamak noktasında ise, öncelikle "kamu"yu belirlemek gerekecektir. Türk Dil Kurumu'nun Güncel Türkçe Sözlük'te yer verdiği şekliyle, "Bir ülkedeki halkın bütünü, halk, amme." manalarına gelen kamu ifadesi, tek tek bir ülkede yer alan bireylerin her birini yani toplumu ifade etmektedir.² Bu halde kolluk, özetle, bir toplumun güvenliğini ve düzenini sağlamakla yükümlü kılınmış, toplumu meydana gelebilecek olası

¹ Gözübüyük, Ş. 2006. *Yönetim Hukuku*. Ankara, Turhan Kitabevi, s.746.

² TDK Güncel Türkçe Sözlük, <http://sozluk.gov.tr/>

tehlikelerden koruması beklenen ve bu görevlerini yerine getirirken kendisine birtakım kanuni yetkiler tanınmış kamu görevlilerini ifade etmektedir.

Kamu güvenliği ve düzenini sağlama görevini ifa eden kolluğun, sahip olduğu yetkileri kullanırken zaman zaman bireylerin hak ve özgürlüklerine müdahalede bulunduğu, bu müdahale esnasında yetki sınırlarını aştığı ve bu sebeple kolluk ile kamu arasında çatışmalar yaşandığı görülmektedir. Toplumun, kolektif bir bilinç ile kolluk ile karşı karşıya geldiği anlar, genel olarak toplumun idareler üzerine manevi yaptırım gücü olan “Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı”nın kullanıldığı anlar olup, bu çatışmaya ilişkin birçok yerel mahkeme ve yüksek yargı kararları, uluslararası düzenlemeler ve yabancı mahkeme kararları ile yine birçok araştırma ve hukuki-sosyolojik incelemeler bulunsu da, hala daha kişisel haklar ile kolluğun yetkilerinin kesiştiği nokta kesin olarak çizilememektedir.

Sonuç bölümü hariç olmak üzere toplam dört bölümden oluşan bu çalışmanın konusu, toplumsal olaylar ve kolluk yetkileri olup, amacı, bu iki kavram arasındaki bağ ve çatışmanın ortaya konulması yoluyla kolluğun yetki kullanımı esnasında ortaya çıkması muhtemel hak ihlallerinin asgariye indirilebilmesi için atılabilecek adımlar konusunda öneriler getirebilmektir.

Çalışmanın, bu bölümü takip eden ikinci bölümünde, toplumsal olaylarda söz konusu olan toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü incelenecek, hakkın niteliği, ilişkili olduğu sair haklar ve söz konusu hakkın sınırlanması ve güvenceleri konusunda yerel ve uluslararası hukuki düzenlemeler aktarılacaktır.

Daha sonra kolluk kurumunun tarihçesi ve gelişim süreci ile kolluğun teşkilatlanış biçimi anlatılacak, toplumsal olaylarla ilgili olarak idari ve adli kolluğun sahip olduğu ve kişilerin temel hak ve özgürlükleriyle yakın ilişkisi bulunan görev ve yetkilerden bahsedilecektir.

Son olarak, toplumsal hareketlerin kavram incelemesi ve gelişimi takip edilerek, Türkiye’deki toplumsal olayların incelemesi yapılacak ve son yıllar içerisinde gerçekleşmiş bulunan olaylarda kolluğun kullanmış olduğu yetkilerin, müdahale hakkı, “kamu düzeni”, “kamu güvenliği” ve “tehlike” kavramları çerçevesinde yerel

ve uluslararası hukuki düzenlemeler ışığında karşılaştırılıp değerlendirilmesi ve hukuka uygunluğu tartışılacaktır.

Sonuç ve öneriler bölümünde ise çalışma ile ilgili genel bir değerlendirme yapılarak sorunlu birtakım hususlar ile ilgili çözüm önerilerine yer verilecektir.

Çalışmada ilgili konulara ilişkin bilgiler verilirken doktrindeki farklı görüşlerden istifade edilecek, yerel ve uluslararası hukuki düzenlemeler incelenecek ve konuya ilişkin emsal teşkil edebilecek yerel ve uluslararası yargı mercileri kararlarına yer verilecektir.

2. TOPLANTI VE GÖSTERİ YÜRÜYÜŞÜ ÖZGÜRLÜĞÜ

2.1. Toplantı ve Gösteri Yürüyüşünün Niteliği

2.1.1. Hak ve Hürriyet Tanımları ile Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğünün Sınıflandırılması

Güncel Türkçe Sözlük içerisinde yer alan anlamıyla hak; adaletin, hukukun gerektirdiği veya birine ayırdığı şey, kazanç olarak tanımlanırken, özgürlük olarak karşılığını bulan hürriyet ise herhangi bir kısıtlamaya, zorlamaya bağlı olmaksızın düşünme veya davranma, herhangi bir şarta bağlı olmama durumu, olarak tanımlanmıştır.³

Doktrine bakıldığında ise farklı şekillerde anlaşıyor olsa da genel olarak hakkın, hukukun kişiye tanıdığı bir şeyi isteyebilme yetkisi, özgürlüğün ise kişinin hukukça yasaklanmamış bir alanda, hiçbir baskı altında kalmadan kendi iradesine ve kararlarına göre davranabilmesi⁴ olarak tanımlandığı görülmektedir.

Esasen hak kavramının hürriyetin mevzuat ile meşrulaştırılmış hali olduğunu söylemek mümkündür. Hürriyet kişilere hareket serbestisi tanırken, hak ise bu hareket serbestisini yasalarla korumakta, güvence altına almaktadır.

Hukukun genel teorisinde hak kavramı çok değişik şekillerde tanımlanmakta ise de, bu tanımlardan en eskisi ve yaygınına göre hak, kişilere hukuk düzeni tarafından verilen bir irade kudreti, bir isteme yetkisidir.⁵

Temel hak ve hürriyetlerin düzenlendiği Anayasa'ya bakıldığında ise hak ve hürriyet kavramları arasında keskin ayrımların bulunmadığı ve her iki kavrama da aynı şekilde yer verildiği ve hatta aynı madde metni içerisinde dahi birlikte kullanıldığını göz önünde bulundurularak bundan böyle tezin içerisinde toplantı

³ TDK Güncel Türkçe Sözlük, <http://sozluk.gov.tr>

⁴ Aliefendioğlu Y. 2002. “2001 Yılı Anayasa Değişikliklerinin Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlanmasında Getirdiği Yeni Boyut” Anayasa Yargısı Dergisi Cilt 19, s. 145.

⁵ Gözler K. 2018. *Türk Anayasa Hukukuna Giriş*. Bursa, Ekin Kitabevi Yayınları, s. 205.

ve gösteri yürüyüşü açısından Anayasa’da yer aldığı şekliyle “hak” yerine doktrindeki yaygın şekliyle “hürriyet” yani “özgürlük” kelimesi kullanılacaktır.

Hak ve hürriyet kavramlarına değindikten sonra sınıflandırılma esaslarına geçmek isteriz.

Öncelikle belirtmek gerekir ki hak ve hürriyetler birbirinden ayırt edilemez, bölünemez bir bütün teşkil ederler.⁶ Kişilerin hak ve hürriyetler arasında bir seçim yapmak zorunda bırakılmaları, herhangi bir hak ve hürriyetin diğerine kıyasla tercih yapmaya konu edilmesi veya hak ve hürriyetler arasında birinin diğerinden daha üstün olacağı şeklinde bir düzenlemeye yer verilmesi halinde bunun kişiler açısından kısıtlayıcı olacağı ve kavramların özünü zedeleyeceği açıktır. Bir başka deyişle hak ve hürriyetlerin birbirlerini engellediği veya birinin diğerine üstün geldiği bir durumda hak ve özgürlük tanımlamalarını da gözden geçirmek gerekecek, mevcut sistem bozulacaktır. Zira, bir kişi ancak temel hak ve özgürlüklerin bütününe sahip olmak şartıyla özgür olabilir.⁷

Bu bağlamda hak ve hürriyetler teorik olarak bir bütünlük içerisinde değerlendirilmekte birlikte pratikteki yansımaları ve böylelikle kapsam ve sınırlarının belirlenmesi açısından sınıflandırma yapılmaktadır.

Sınıflandırma, hak ve özgürlüklerin çeşitli öğelerini belirleyerek, içerik ve çeşitlilik yönünden ortaya konulması bakımından yararlı olup, başlıca özgürlüklerin hukuksal rejiminin belirlenmesine ve ayrıca türdeşliği ölçüsünde elde edilen özgürlük gruplarına özgü ortak ilkelerin araştırılmasına olanak tanınması yönünden önem taşımaktadır.⁸

Temel hak ve hürriyetlerin tarihsel gelişim ve kullanım şekilleri gibi birçok farklı kritere göre sınıflandırılması mümkündür.

Ancak temel hak ve hürriyetlerin sınıflandırılmasında kullanılan en yaygın yöntem, Anayasamızda da uygulanan, Georg Jellinek’in geliştirdiği “Jellinek

⁶ Anayurt, Ö. 1996, *Toplanma Hürriyeti Kavramı ve Türk Anayasa Hukukunda Toplanma Hürriyeti* Doktora Tezi. İstanbul, s. 73.

⁷ Kapani, M. 1993. *Kamu Hürriyeti*. Ankara, Yetkin Yayınları, s. 6.

⁸ Anayurt, a.g.e., s. 75.

Üçlüsü” olarak anılan yöntemdir. Bu yöntemle göre temel hak ve hürriyetler negatif statü hakları, pozitif statü hakları ve aktif statü hakları olmak üzere üç gruba ayrılmaktadır.⁹

Negatif statü hakları, kişinin devlet tarafından aşılamayacak ve dokunulamayacak özel alanının sınırlarını çizen hak ve hürriyetlerdir. Bu haklar kişiyi devlete ve topluma karşı koruyan haklar olduğu için bu haklara “koruyucu haklar” da denmektedir.¹⁰

Söz konusu hak ve hürriyetler Anayasa’da “Kişinin Hakları ve Ödevleri” başlığı altında yer almakta olup Anayasa’nın 17-40. maddeleri arasında düzenlenen bu hak ve hürriyetlere örnek olarak “yerleşme ve seyahat hürriyeti”, “düşünce ve kanaat hürriyeti” ve konumuzu teşkil eden “toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı” gösterilebilir.

Pozitif statü hakları, bireylere devletten olumlu bir davranış, bir hizmet, bir yardım isteme imkanını tanıyan haklardır. Pozitif statü haklarına, kişiye devletten bir şey istemesi hakkını verdiği için “isteme hakları” da denilmektedir.¹¹

Bu hak ve hürriyetler Anayasa’nın “Sosyal ve Ekonomik Hak ve Ödevler” başlığı altındaki 41-65. maddeleri arasında düzenlenmiştir. “Çalışma ve sözleşme hürriyeti” ve “sosyal güvenlik hakları”, bu kapsamda yer alan hak ve hürriyetlere ilişkin başlıca örneklerdir.

Aktif statü hakları ise kişinin devlet yönetimine katılmasını sağlayan haklar olarak tanımlanmaktadır.¹² Tanımı itibarıyla siyasi nitelik taşıyan bu haklar Anayasa’da da aynı doğrultuda “Siyasi Haklar ve Ödevler Başlığı” altında ve 66-74. maddeler arasında düzenlenmiş olup, “parti kurma, partilere girme ve partilerden ayrılma hakkı”, “kamu hizmetlerine girme hakkı” ve “dilekçe, bilgi

⁹ Ceylan, N. A. 2017. “Kamu Hukuku (Genel Kamu Hukuku) Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Hakların Bütünlüğü İlkesi”, Anayasa 3 Aylık Hakemli Süreli Dergi, Sayı 2, s. 221.

¹⁰ Gözler, a.g.e., s. 210.

¹¹ Gözler, a.g.e., s. 211.

¹² Ceylan, a.g.e., s. 221.

edinme ve kamu denetçisine başvurma hakkı” bu tür hak ve hürriyetler içerisinde yer almaktadır.

Toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü ise devlete karşı koruma sağlaması açısından negatif statü hakları içerisinde değerlendirilebilirken aynı zamanda siyasete katılma imkanı tanınması itibarıyla aktif statü hakları kapsamında da yer almaktadır. Yine aynı şekilde kullanım biçimleri açısından hem ferdi ve hem de kolektif hak ve hürriyetler içerisinde tasnif edilebilmesi mümkündür.¹³ Toplantı ve gösteri yürüyüşünün temel hak ve hürriyetler içerisindeki yeri ve diğer hak ve hürriyetlerle ilişkisi ile aşağıdaki başlıkta ayrıntılı olarak incelenecektir.

2.2. Toplantı ve Gösteri Yürüyüşünün Diğer Temel Hak ve Özgürlükler ile İlişkisi

Toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü yukarıda da bahsedildiği üzere Anayasa’nın temel ve hak ve özgürlükleri düzenleyen maddeleri arasında “Kişinin hak ve ödevleri” başlığı altında yer almaktadır. Bu durum toplantı ve gösteri yürüyüşünün esasen kişinin mikro düzeyde kendisini, makro düzeyde ise toplumu ilgilendiren konu ve olaylarla ilgili olarak düşüncesini beyan etme ve böylelikle sosyolojik veya siyasi olarak bir etkiye neden olma isteğinin yasal olarak güvence altına alınmış olmasından kaynaklanmaktadır.

Bu açıdan toplantı ve gösteri yürüyüşü temel hak ve özgürlükler içerisinde bireysel ve kolektif olarak doğrudan kişilerin hem birbirleriyle hem de devletle olan ilişkilerini düzenleyen bir hak ve özgürlük olarak yer almaktadır.

Toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünün bu durumu onun diğer hak ve özgürlüklerle birbirinden ayrılamaz bir ilişki içerisinde bulunmasına neden olmaktadır.

¹³ Anayurt, a.g.e., s. 81-84.

2.2.1. İfade Özgürlüğü ile İlişkisi

Kişi hak ve hürriyetleri içerisinde yer alan ve Anayasa'nın 25. ve 26. maddelerinde düzenlenmiş olup, 25. maddede herkesin, düşünce ve kanaat hürriyetine sahip olduğu, her ne sebep ve amaçla olursa olsun kimse, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamayacağı, düşünce kanaatleri sebebiyle kınanamayacağı ve suçlanamayacağı öngörülmüş ve aynı hükme “Genel Hükümler” başlığı altındaki 15. maddenin son cümlesinde de yer verilmiştir. Devamla 26. maddede ise herkesin, düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklama ve yayma hakkına sahip olduğu, bu hürriyetin resmî makamların müdahalesi olmaksızın haber veya fikir almak ya da vermek serbestliğini de kapsadığı yolunda düzenleme getirilmiştir.

Bu bağlamda, ifade özgürlüğünün toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünün temelini oluşturduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Fikir ve düşüncelerin çok çeşitli yollarla ifadesi mümkündür. Esasen, toplantı ve gösteri özgürlüğü de ifade özgürlüğünün bir görünümü olan kişinin düşüncelerine uygun davranışta bulunabilmesi imkanının bir aracıdır. Bu hak, bir yandan topluluğa belirli şahıslar tarafından yapılacak konuşmaları, diğer yandan topluluğun bizzat kendisi tarafından toplu olarak yapılacak ifade hareketlerini kapsamaktadır.¹⁴ Toplantı ve gösteri yürüyüşleri hürriyeti mahiyeti itibarıyla fikir hürriyetine sıkı surette bağlıdır. Ferdin düşündüğünü açıklayabilmesi, fikirlerini savunabilmesi için böyle bir hürriyete ihtiyaç vardır. Bu hürriyet sayesinde ki, fert kendi çevresinden kurtulabilmekte, geniş bir sahaya çıkabilmektedir.¹⁵

Zira, insanların duygu ve düşüncelerini dış dünyaya aktarma arzusu bireysel ifade şeklinde görülebileceği gibi ortak bir amaç doğrultusunda başka insanlarla bir araya gelerek kolektif bir hareket olarak da tezahür edebilir. Bu noktada, tek başına yapılan aktarma daha ziyade ifade özgürlüğü kapsamında¹⁶

¹⁴ Anayurt, a.g.e., s. 91-92.

¹⁵ Yarsuvat, D. 1968. *Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Hürriyeti ve İlgili Ceza Hükümleri*. İstanbul, s. 21.

¹⁶ Çımrın, Ç. 2017. “Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü Bakımından Devletlerin Pozitif Yükümlülüğü”. Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Ankara, S. 128, s. 19.

değerlendirilirken, kolektif olarak yapılan aktarmalar toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü içerisinde değerlendirilmektedir.

Nitekim, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi kararlarında da, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü, ifade özgürlüğü gibi değerlendirilmekte, bu hakkın, ifade özgürlüğünün bir görünüm biçimi olduğu kabul edilmektedir. Kişilerin, azınlıkta olan görüşlerinin korunmasının, hatta çoğunluğun karşı çıkacağı, tepki duyacağı düşünce ve ifadelerin dahi açıkça kamuya duyurulabilmesinin, demokratik bir toplum düzeni için elzem olduğu ifade edilmektedir.

2.2.2. Siyasi Faaliyetlere Katılma Hakkı ile İlişkisi

Toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünün ilişki içerisinde bulunduğu bir diğer hak ise yönetime katılma hakkıdır. Anayasa’da her ne kadar siyasi haklar “seçme, seçilme ve siyasi faaliyette bulunma hakkı” şeklinde düzenlenmiş ise de kişilerin dolaylı yoldan da olsa yönetsel faaliyetleri etkileme ve dolayısıyla katılma hakkı bulunmaktadır.

Devlet yönetimine katılmanın bir yolu seçme ve seçilme şeklinde tezahür etse de yönetilenlerin yönetimde söz sahibi olmalarının farklı yolları mevcuttur.

Bu bağlamda toplantı ve gösteri yürüyüşü özellikle klasik katılma yollarının yetersiz görülmesi üzerine daha etkili ifade imkanları arayan gruplar tarafından yeni katılma yolları olarak denenmiş ve etkili sonuçları nedeniyle de uzun zamandan beri genişçe bir kesim tarafından kamu gücünü etkileme yolu olarak başvurulagelmiştir.¹⁷ Bu yönüyle toplantı ve gösteri yürüyüşü; kişilerin karar mekanizması içerisinde yer almıyor olmaları nedeniyle, seçilen yöneticiler tarafından tamamen temsil edilebilmeleri ve isteklerinin dikkate alınması amaçlarına hizmet ederek, kişilerin devlet idaresine iştirakini sağlamaya hizmet etmektedir.¹⁸

¹⁷ Anayurt, a.g.e. s. 94.

¹⁸ Yarsuvat, a.g.e., s. 22.

2.3. Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğüne Genel Bakış

2.3.1. Toplantı Kavramı, Unsurlarının Belirlenmesi

Sözlük anlamıyla toplantı, birden çok kimsenin belirli amaçlarla bir araya gelmesini ifade etmektedir.¹⁹ Toplantı kavramı, ortak bir amaç çerçevesinde, geçici bir süre için organize olmuş/örgütlenmiş birden fazla kişinin, bir araya geldiği gruplaşma olarak tanımlanmaktadır.²⁰ 2911 sayılı kanuna göre ise toplantı, belirli konular üzerinde halkı aydınlatmak ve bir kamuoyu yaratmak suretiyle o konuyu benimsetmek için gerçek ve tüzelkişiler tarafından bu Kanun çerçevesinde düzenlenen açık ve kapalı yer toplantılarını ifade etmektedir. Anayasa Mahkemesi, bu ayrım temelinde genel toplantılar için üç unsur ortaya koymaktadır:

1. Basın yolu veya herhangi bir propaganda vasıtası kullanmak
2. Umumi veya umuma açık mahalde ve birden çok kişi huzurunda olmak
3. Toplanılan yer veya toplantıya katılanların sayısı veya toplantının konusu ve amacı itibarıyla özel mahiyette olmamak.²¹

Bu unsurlar dışında, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğüne konu olan toplantıdan bahsedebilmek için diğer birtakım unsurların bir arada bulunması gerekmektedir.

2.3.1.1. Kişi Unsuru

Anayasa'nın "Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı"nı düzenleyen 34. maddesi gereği, toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının kullanılmasında uygulanacak şekil, şart ve usullerin kanunda gösterileceği, sözü edilen 2911 sayılı TGYK'na bakıldığında da, Kanun'un 9. maddesi uyarınca toplantının "fiil ehliyetine sahip ve reşit en az yedi kişilik bir düzenleme kurulu" tarafından düzenleneceği ifade edilmiştir. Dolayısıyla,

¹⁹ Güncel Türkçe Sözlük, <http://sozluk.gov.tr/>

²⁰ Ülgen, Ö. 1994. "Türk Hukukunda Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü" Yüksek Lisans Tezi. İstanbul, s. 5.

²¹ 08.04.1963 Tarihli, 1963/16 Başvuru Sayılı AYM Kararı.; Şirin, T. 2013. *30 Soruda Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı*. İstanbul, XII Levha Yay., s. 19.

Anayasa ve Anayasa'nın atfıyla TGYK'na uygun bir toplantıdan söz edebilmek için, fiil ehliyetine sahip ve reşit en az yedi kişiden oluşan bir kişi grubu söz konusu olmalıdır.

Bahsedilen düzenleme kurulu dışında yahut kanunsuz gösteri ve yürüyüşlere ilişkin ise kişi unsurunun ortaya konulması açısından Kanun'da başka herhangi bir açıklama yer almamaktadır. Kanunlar, karar makamında bulunanlara, her olayda bir araya gelen kimselerin sayısına bakarak olayın toplanma sayılıp sayılamayacağını tayin yetkisi vermektedir. Bununla birlikte, Kanunlarımızda toplu bir suçun varlığından söz edebilmek için en az üç kişinin varlığı arandığından, toplanmanın bir unsuru olan topluluk için de en az üç kişi gerektiği söylenebilecektir. Üçten az kişinin eylemleri, tekil ifade özgürlüğü kapsamındadır.²² Bazı yabancı Kanunlarda kişi sayısına ilişkin düzenlemeler yer aldığı görülmektedir. Örneğin Common Law'a göre toplantı, üç veya daha fazla kişinin bir araya gelmesidir. Eski İtalyan Ceza Kanunu'nda ise, kanunsuz toplantıdan söz edebilmek için en az on kişinin bir araya gelmiş bulunması aranmıştır.²³ Almanya'da en az iki kişinin ortak bir amaç etrafında birleşmesine toplanma denilmektedir. Dar anlamda toplantı, birleşen kişilerin politik mitinglerde olduğu gibi aynı amaç etrafında toplanması olarak anlaşılırken, geniş anlamda toplanmada amaç birliği aranmamaktadır.²⁴

2.3.1.2. Organizasyon (düzenleme) unsuru

Organizasyon unsuru yönünden değerlendirmek gerekirse; bir olgunun hukuken toplantı sayılıp sayılmayacağı konusunda, organizasyon unsurunun zorunlu olup olmadığı üzerinde görüş birliği bulunmamaktadır.²⁵ Ancak TGYK'nun yukarıda anılan 9. maddesi uyarınca bir düzenleme kurulu oluşturulması öngörülmüş bulunduğundan, rastgele bir araya gelmiş

²² Şirin, a.g.e., s. 18.

²³ Yarsuvat, a.g.e., s. 29.

²⁴ Kingreen T./Poscher R. 2018. *Polizei und Ordnungsrecht*. s. 322. Max Planck Enstitüsü Kütüphanesi.

²⁵ Ülgen, a.g.e., s. 6

toplulukların bu kapsamda yer almayacağını, ilgili düzenleme kurulu tarafından toplantı öncesinde bir organizasyon yapılması gerektiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Toplantının manevi unsuru olan amaç unsuru ile de yakın ilişkili olan bu unsur için, önceden tayin edilen bir zamanda ve yerde, belirli bir fikri amaç için bir araya gelmiş kimselerin bulunması gerekmektedir. Buna karşın, ani gelişen bir duruma karşı tepki göstermek amacıyla ortaya çıkan ve bu amaçla insanların kendiliğinden bir yerde toplanmaya başlaması ile gerçekleşen gösteri ve yürüyüşlerde önceden bir organizasyon yapılması mümkün olmayacaktır. Bununla birlikte, bu gibi durumlarda da, söz konusu gösteri, yürüyüş ve toplanmalar bir tepki içermesi ve fikir teatisi bulunması dolayısı ile toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü kapsamında kabul edilmektedir.

2.3.1.3. Geçici olma (süre) unsuru

Süre unsuru, toplantıya katılan kişilerin geçici olarak bir araya gelmesini ifade etmektedir. Zaman bakımından toplanma, belirli bir süre içinde yapılan ve bu sürenin bitiminde ortadan kalkan, devamlı olmayan bir araya gelmelerdir.²⁶ Nitekim, bu kişilerin sürekli bir biçimde bir araya gelmesi halinde bir sivil toplum kuruluşu veya bir dernekten söz etmek gerekecektir. Buradaki süreklilik tanımı daha ziyade belirli kişilerin belli bir çatı halinde bulunmalarına işaret etmektedir. Toplantı ve gösteri yürüyüşlerinde ise bir araya gelen kimselerin bir daha birbirlerini görmemeleri mümkündür. Her ne kadar dernekler de belirli bir fikri amaç dahilinde bir toplanmış bulunsalar da, toplantı hakkı kapsamında bir araya gelen kimselerin bir dernek kapsamında bir araya gelen kimseler gibi organik bir bağı bulunmamaktadır. Nitekim, bu farklılıklara uygun olarak Kanunlarımızda da, dernek kurma, derneklere üye olma ve üyelikten çıkma hakkı ile toplanma ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı ayrı ayrı düzenlenmiş bulunmaktadır. Bununla birlikte, eski İsviçre Kanunları ile Eski Alman ve Fransız Yasalarında, belirli bir fikri amaç için toplanmaların, dernek kurma hakkı içinde değerlendirilip değerlendirilmemesi gerektiği hususu uzun süreler tartışma konusu olmuştur.

²⁶ Yarsuvat, a.g.e., s. 30.

2.3.1.4. Yer unsuru

Yer unsuru tezimiz içerisinde “Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü ile Mekan İlişkisi” başlığı altında ayrıntılı olarak değerlendirilecek ise de bu unsurun temel olarak kişilerin toplantı yapmak amacıyla bir mekan belirlemelerine ilişkin olduğunu söylemek isteriz. Toplanma kavramıyla yine gerçek kişilerin bir araya gelmeleri kastedilmekte olup, internet platformlarında, sosyal medyada ve chat odalarındaki sanal toplanmalar bu kapsamda değerlendirilemeyecektir.²⁷ Burada önemli olan, gerçek kişilerin ortak menfaatlerini, tepkilerini veya düşüncelerini ortaya koymak ve yaymak amacıyla, geçici bir süre için belirli bir platformda bir araya gelmiş olmalarıdır.

2.3.1.5. Manevi unsur (amaç unsuru)

Manevi unsur, kişilerin ortak bir amaç çerçevesinde bir araya gelmelerini ifade etmektedir. Ortak amacın ne olduğu konusunda görüş birliği bulunmamakla birlikte yukarıda toplantı ve gösteri yürüyüşünün diğer hak ve özgürlüklerle ilişkisi çerçevesinde değindiğimiz üzere, kişilerin toplumsal ve siyasal konularla ilgili olarak düşüncelerini ifade etmeleri, ortak menfaatlerini yahut mevcut bir durum veya düzenlemeye karşı ortak tepkilerini dile getirmeleri, yaymak istemeleri olarak ifade etmek mümkündür.

Bu halde, ikiden fazla kimsenin belli bir süre içinde bir araya gelmelerinin toplantı sayılabilmesi için evvelden düzenlenmiş ve bir araya ortak menfaatlerini korumak, bir çıkar yol bulmak veya karşılıklı konuşmak üzere gelinmiş olması gerekmektedir. Bu konuda, Fransız Devlet Şurası 1915 yılında vermiş olduğu Delmotte kararı ile, toplantıyı “fikir teatisinde bulunmak veya ortak menfaatlerini korumak üzere düzenlenen topluluklar” olarak tarif etmiştir. Bu yorum bugün de varlığını korumaktadır. Almanya

²⁷ Almanya AYM’si önüne gelen bir vakada bu tespiti yapmıştır. Bröhmer, 1917.; Şirin, a.g.e., s. 18.

Yüksek Mahkemesi de bugün sadece kamuoyunun oluşmasına katkıda bulunan toplanmaları koruma alanı içine almaktadır.²⁸

Bu unsur dolayısıyladır ki toplanma hürriyeti, yukarıda da ifade edildiği gibi muhteviyatı fikri olan hürriyetlerden kabul edilmektedir.²⁹

Bu unsur yine toplantıyı rastgele yan yana gelmiş insan topluluklarından, örneğin bir sinemada, baloda, dans gösterisinde oturan kimselerden, yani rastgele kitlelerden ayırmaktadır. Toplanma ve gösteri yürüyüşlerinde, belirli bir düşüncenin açıklanması, bir düşünceye dikkat çekilmesi veya bir düşüncenin yaygınlaşmasının, kabul görmesinin istenilmesi ana ve tek gaye olup, toplanmanın ve gösterinin bizzat bu amaç doğrultusunda, amacına uygun olarak gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Örneğin, Yargıtay kararlarına bakıldığında, suç oluşturmayan slogan atmak, açlık grevi yapmak veya açlık grevi yapanları ziyaret etmek, konuşma yapmak, trafiği aksatmadan sessiz bir şekilde yürümek, kısmen yol kapatmak toplantı ve gösteri yürüyüşü kapsamında değerlendirilmiştir.

TGYK'nda amaç unsuruna bir açıklık getirilmemekle birlikte Kanun'un 4. maddesinde Kanun kapsamında değerlendirilmeyen toplantı ve faaliyetlere işaret edilmiştir. Bu istisnalar şu şekildedir:

1. Siyasi partilerin, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının, sendikaların, vakıfların, derneklerin, ticari ortaklıkların ve diğer tüzelkişilerin özel kanunlarına ve kendi tüzüklerine göre yapacakları kapalı yer toplantıları,
2. Kanunlara uymak, kendi kural ve sınırları içinde kalmak şartıyla kanun veya gelenek ve göreneklere göre yapılacak toplantı, tören, şenlik, karşılama ve uğurlamalar,
3. Spor faaliyetleri ile bilimsel, ticari ve ekonomik amaçlarla yapılan toplantılar,

²⁸ Kingreen T./Poscher R., a.g.e., s. 322.

²⁹ Yarsuvat, a.g.e., s. 32.

4. Cumhurbaşkanı, Cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanların Devlet işleri hakkındaki toplantı ve konuşmaları ile Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerinin halk ile yapacakları sohbet niteliğindeki görüşmeler.

Dolayısıyla, bu istisnalar içerisinde sayılamayan ve belirli bir fikri amaç için meydana gelen toplanmalarda ortak amaç unsurunun gerçekleştiğini kabul etmek doğru olacaktır.

2.3.2. Toplantı Türleri

Toplantılar, genel ve özel olmak üzere başlıca iki gruba ayrılırken, genel toplantılar da öncelikle açık yer ve kapalı yer toplantıları olmak üzere iki grupta incelenmekte ve kimi zaman bu özelliklerine göre farklı hukuki düzenlemelere tabii bulunmaktadır. Halkın muayyen maksat ve gaye için, aleni olarak açıkta ve muayyen arazi üzerinde yaptığı toplantılar açık yer toplantıları sayılmaktadır. Bu tür toplantıların tesirleri diğer toplantı çeşitlerine nazaran daha kuvvetlidir. Buna karşılık kapalı yer toplantıları ise halkın muayyen maksat ve gaye için kapalı bir yerde yaptığı toplantılardır. Biraz önce ifade edildiği gibi bu ayrım, kanunların tatbiki aşamasında önem kazanmaktadır. Nitekim bazı ülkelerde, umuma açık yerlerde yapılan toplantılarda önceden bildirme yükümlülüğü kaldırılmış bulunmaktadır.³⁰ TGYK’nda da, açık yer ve kapalı yer toplantılarında, toplantının süresi açısından farklı düzenlemeler bulunduğu görülmektedir.

Toplantı kavramı açısından bir diğer ayrım ise aniden ortaya çıkmaları ya da önceden planlanmış olmaları veyahut da amaçları bakımından ele alınmaktadır.

İlk ayrım, toplantının yalnızca belirli kişilere açık olarak gerçekleştirilip gerçekleştirilmemesine ilişkin iken, ikinci ayrım, toplantının mekansal durumu ile ilgili olup, gerçekleştirildiği yerin açık havada bir yer mi yoksa kapalı bir mekan mı olduğuna göre yapılan ayrımdır.

³⁰ Yarsuvat, a.g.e., s. 39.

Üçüncü ayırım, toplantının önceden bildirimde bulunmaksızın bir anlık organizasyonla gerçekleşmesi veya bir planlama sürecinden geçildikten sonra düzenlenmesi durumunu ifade etmektedir. Ani toplantıların en büyük özelliği beklenmedik bir olay karşısında kitle psikolojisinin etkisiyle oluşan bir grubun tepki niteliğinde olayın hemen akabinde toplanması ve bu nedenle bildirimde bulunulmadan gerçekleştirilmeleridir.³¹

Son ayrıma gelince yukarıda “ortak amaç” unsurundan bahsederken yaptığımız açıklamaları tekrar etmek yeterli olacaktır. Zira toplantı türlerini amaç bakımından sınırlama imkanı bulunmamaktadır. Yine de toplantının genel amacı olan “kendini ifade etme, bir düşüncüyü açıklama ve/veya yayma, ortak bir menfaate veya tepkiye dikkat çekme” kapsamında bir ayrıma gidilebileceği söylenebilir.

2.4. Gösteri Yürüyüşü Kavramı ve Belirleyici Özellikleri

Gösteri yürüyüşü kavramı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu’nun “Tanımlar” başlıklı 2. maddesinin 1-b bendinde “*belirli konular üzerinde halkı aydınlatmak ve bir kamuoyu yaratmak suretiyle o konuyu benimsetmek için gerçek ve tüzelkişiler tarafından bu Kanun çerçevesinde düzenlenen yürüyüşler*” olarak tanımlanmıştır.

Gösteri ve yürüyüş kavramlarını ayrı ayrı değerlendirmek gerekirse eski dilde nümayiş olarak ifade edilen gösteri kavramı, birden fazla kimsenin bir araya gelerek tezahüratta bulunmalarını ifade etmek için kullanılmıştır. Bu anlamıyla gösteriler yukarıda yer verildiği anlamıyla bir toplanma halinin varlığını gerektiren kitle hareketleridir. Bu yüzden gösteri, toplantılar gibi kamu düzenini ilgilendirdiğinden, hukuki yönden toplantı çerçevesi içerisinde ele alınmakta ve düzenlenmektedir. Gösteri, bir grup insanın varlıkları, bağırımları ve hareketleriyle umumi yollar üzerinde fikirlerini açığa vurmalarıdır.³²

³¹ Ülgen, a.g.e., s. 15.

³² Yarsuvat, a.g.e., s. 41.

Yürüyüş ise söz konusu gösterinin yani toplanmanın belirli bir yöne doğru hareket halinde olmasını ifade etmektedir. Gösteri ve yürüyüş arasındaki fark gösterinin durağan, yürüyüşün ise hareketli bir eylem olmasıdır. Yürüyüş kelime anlamından da anlaşıldığı gibi bir düzen ve beraberlik içinde bir yerden bir yere muayyen maksatlarla giden insan topluluklarıdır.³³ Yürüyüşe katılanlar, toplanma amaçlarını ve düşüncelerini, tezahüratlar, giyiniş, flama, yazı ve pankartlar, şarkılar ve sloganlarla açıklayabilirler. Kanun'da gösteri ve yürüyüş toplanmaları için birlikte "gösteri yürüyüşü" tabiri kullanıldığından biz de bu tezde Kanun'da yer aldığı şekliyle kullanmaktayız.

Gösteri yürüyüşündeki en belirleyici özellik, gösteri yürüyüşünün kamuya açık bir alanda gerçekleşiyor olmasıdır. Gösteri yürüyüşleri bu yönüyle kamusal hayatta birtakım aksamalara neden olmakta ve düzeni bozmaktadır.

Öte yandan gösteri yürüyüşleri toplantılara kıyasla hareketli olduklarından katılım ve etki alanı açısından da farklı sonuçlara neden olmaktadır. Zira, her ne kadar belirli sayıda kişi tarafından organize edilerek gerçekleştiriliyor olsa da hem kamuya açık olması yönüyle hem de kamusal alanda bir hareketliliğe neden olması yönüyle toplantıyı organize eden kişiler dışında katılıma açık bir hale gelmekte ve böylelikle kamuoyu nezdinde daha geniş çapta bir etkiye yol açmaktadır. Söz konusu durum aynı zamanda yukarıda da belirttiğimiz üzere gösteri yürüyüşlerinin günlük hayattaki toplumsal düzende de değişiklik ve bozulmaları beraberinde getirmesiyle sonuçlanmaktadır. Bu bakımdan gösteri yürüyüşlerine getirilen sınırlandırma ve müdahaleler toplantılara getirilen sınırlandırmalardan daha fazla olmaktadır.

2.5. Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü ile Mekan İlişkisi

Toplantı ve gösteri yürüyüşü ile kişilerin ortak bir amaç çerçevesinde bir araya gelerek kolektif bir irade oluşturdıkları göz önünde bulundurulduğunda toplantı ve gösteri yürüyüşünün gerçekleştirildiği mekanın seçiminin de, bu kolektif iradenin, siyasi iktidarın karar alma süreçlerine etki etmesi ve bu iradenin

³³ Colliard, C.A. s. 404. Yarsuvat, a.g.e., s. 41.

taleplerinin kamuoyunun ilgisini çekebilmesi açısından önem taşıdığı³⁴ anlaşılmaktadır.

Örneğin sokak ve park kategorisine giren mekanlar; kadimden bu yana kamunun kullanımına açık olagelmıştır ve insanlık hafızasının hatırladığı zamanların öncesinden itibaren toplanma, yurttaşlar arasında düşüncelerin paylaşılması ve kamusal meselelerin tartışılması amaçlarıyla kullanılmıştır. Sokakların ve kamusal mekanların bu tarz kullanımı, antik zamanlardan bu yana kişilerin ayrıcalık, dokunulmazlık, hak ve özgürlüklerinin bir parçasını oluşturmuştur.³⁵

Toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünün özünde kişilerin düşüncelerini kamuyla paylaşma ihtiyacı bulunması itibarıyla, toplantı ve gösteri yürüyüşünün kişilerin kendi özel alanları dışındaki mekanlarda, özellikle de kamuya açık mekanlarda gerçekleştirileceği malumdur.

Buna karşın, toplantı ve gösteri yürüyüşünün bunları gerçekleştiren kişilere ait bir özel mülk sınırları içerisinde yapılması halinde bir sorun mevcut değil iken, izinsiz olarak bir başka kişiye ait bir özel mülk dahilinde yapılması durumunda o kişinin mülkiyet hakkına yönelik bir saldırı söz konusu olacağı ve bu halde mülkiyet hakkının, toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkına üstün gelerek koruma altına alınacağı açıktır.

Nitekim insan hakları açısından ana metinlerden biri olan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin uygulamasına bakıldığında da, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin mekan ve özgürlük ilişkisini ele aldığı temel karar olan 2003 yılında verdiği Appleby ve Diğerleri v. Birleşik Krallık davasına ilişkin kararda bu durumun şu şekilde değerlendirildiği görülmektedir:

“... Demografik, toplumsal, ekonomik ve teknolojik gelişmeler, bireylerin hareketlilik ve birbirleriyle iletişim biçimlerini dönüştürmekle birlikte, bu durum

³⁴ Özenç, B. 2015, “Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü ve Mekan Yasakları”, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası C. LXXIII, S. 2, s. 88-89.

³⁵ Özenç, a.g.e., s. 90.

kendiliğinden, özgürlüğün kullanımı amacıyla özel mülklere yönelik bir giriş hakkı sağlamaz.”

İfade özgürlüğünün sahip olduğu öneme işaret edilen kararda, bu özgürlüğün mekan seçimi konusunda koşulsuz bir özgürlük sağlamadığı tespit edilmiştir. Ancak Mahkeme özel bir mülke girişin yasaklanmasının, ifade özgürlüğünün her türlü etkin kullanım imkanını ortadan kaldırması veya hakkın özüne zarar vermesi halinde, kamu otoritelerinin, mülkiyet hakkı üzerinde gerekli düzenlemeleri yapma konusunda pozitif yükümlülüğünden bahsedilebileceğini belirtmiştir.

Yine Mahkeme söz konusu kararda, bir yeşil alana inşaat izni verilmesini protesto etmek amacıyla, özel mülkiyet statüsündeki bir alışveriş merkezinin girişinde stant açılmasının engellenmesi şeklindeki somut olayda, özel mülkiyet hakkı ile bir çatışmanın varlığını göz önüne alarak başvuruçuların görüşlerini yayma özgürlüğünün tamamen ortadan kaldırılmayıp, yalnızca alışveriş merkezinin girişini ve içini kapsayan bir sınırlamanın söz konusu olduğunu, alışveriş merkezine bağlanan kamuya açık girişlerin ve şehrin farklı yerlerinin kullanılabileceğini vurgulayarak, söz konusu sınırlamanın, devletin pozitif yükümlülüğüne aykırı olmadığı sonucuna ulaşmıştır.³⁶

Söz konusu karardan da anlaşılacağı üzere toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü ve özel mülkiyet hakkının çatışması halinde bu hakların birbirine üstün gelmeyeceği ve fakat mülkiyet hakkına dokunulmamak kaydıyla söz konusu mülkiyetin kamuya açık kısımlarının toplantı ve gösteri yürüyüşü mekanı olarak kullanılabileceğini söylemek mümkündür. Bu sınırları teorik olarak belirlemek zor olsa da uygulayıcılar her somut olayın özelliğine göre hareket ederek, her iki hak ve özgürlüğün de birlikte mevcudiyetini temin etmek ve sınırlarını gözetmek zorundadır.

³⁶ 06.05.2003 Tarihli, 44306/98 Başvuru Sayılı Appleby ve Diğerleri/Birleşik Krallık Kararı.; Özenc, a.g.e., s. 108-109.

Yine, toplantı ve gösteri yürüyüşünün düzenleneceği mekan toplumsal ve siyasal açıdan büyük önem arz etmektedir. Yukarıda toplantı ve gösteri yürüyüşü kavramlarına ilişkin açıklamalarda da yer verildiği üzere her ne kadar bu toplantıların düzenlenmesi kamuoyu oluşturma amacına hizmet ediyor ise de geçici olarak kamusal alanda çeşitli düzensizliklere neden olunması ve daha da önemlisi bir takım tehlikeli durumların oluşması ve güvenlik zafiyetine sebebiyet verilmesi mümkündür. Aynı şekilde siyasal açıdan toplantı ve gösteri yürüyüşünün düzenleneceği kamusal nitelikteki bir mekanda, otorite eksikliğine neden olunması da muhtemeldir.

Bu nedenlerle, kanun koyucu TGYK'nun 22. maddesi ile bazı mekanları toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenlenmesi açısından mutlak olarak yasaklamıştır. Anılan maddeye göre parklarda, mabetlerde, kamu hizmeti görülen bina ve tesislerde, bunların eklentilerinde yine Türkiye Büyük Millet Meclisine bir kilometre uzaklıktaki bir alan içinde toplantı yapılması ve şehirlerarası karayollarında da gösteri yürüyüşleri düzenlenmesi yasaktır.

Söz konusu mutlak yasaklar dışında toplantı ve gösteri yürüyüşü ile ilgili diğer mekansal kısıtlama, anılan Kanun'un 6. maddesinde düzenlenmiştir.

Böylelikle mahallin en büyük mülki amirine mutlak yasaklar dışında toplantı ve gösteri yürüyüşü mekanlarını belirlemek açısından bir yetki tanınmak suretiyle ayrı bir sınırlama getirilmiş bulunmaktadır. Buradaki sınırlandırma yetkisinin çerçevesi ise “kamu düzenini ve genel asayişini bozmama” ve “vatandaşların günlük yaşamını aşırı ve katlanılamayacak şekilde zorlaştırmama” olarak belirlenmiş ise de bu çerçevenin mutlak yasaklarda olduğu şekilde belirgin olmaması uygulamada sorunlara neden olmaktadır. Bu konu toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünün korunması ve sınırlandırılmasına ilişkin başlıkta ayrıntılı bir şekilde değerlendirilecektir.

2.6. Türk Hukukunda Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü

2.6.1. 1960 Öncesi Dönem

Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkına, Türkiye Cumhuriyeti'nde ilk kez 1924 Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun 2. maddesinde temas edilmiş bulunmaktadır. Buna karşın, söz konusu özgürlüğe yeterli teminat sağlanamamış ve toplanma hürriyetini sınırlayan sair kanunlar varlığını sürdürmeye devam etmiştir. 1946 yılında çok partili sisteme geçilmesi akabinde gerçekleştirilen hukuki düzenlemelerle, dernek ve toplanma hürriyetinin bir demokratik bir toplumda zorunluluk arz ettiği kabul edilerek, izin usulü, bildirim usulü şeklinde değişim göstermiştir.

1953 yılındaki 6178 sayılı Vicdan ve Toplanma Hürriyeti'nin Korunması Hakkında Kanun ile, ilk kez yasal olarak toplanma hakkı düzenlenmiş bulunmaktadır. Kanun'un 4. maddesi ile, toplantının huzur ve sükununun bozulması yahut toplantılarda her ne suretle olursa olsun kavlen ve fiilen hakaret ve tecavüzün söz konusu olması halinde bu durum derhal toplantıyı idare etmekle görevli yetkililerce giderilmezse zabıtaya toplantıya müdahale hakkı verdiğinden, eleştiri konusu olmuştur.

Daha sonra, 27 Haziran 1956 tarihli 6761 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu düzenlenmiş bulunmaktadır. Bu Kanun ile, bildirim usulüne bağlanan toplantı ve gösteri yürüyüşleri yeniden izin usulüne bağlanmış, idareye ise izin konusunda tam bir takdir serbestisi tanınmıştır. Kamu düzenini sağlama gayesinin ağır bastığı Kanun'da, kamu düzenini sağlamakla yükümlü olan devletin, şimdiye kadar hürriyetlerin kullanılmasında var olan düzeni daha sıkı bir şekilde nizamlaması gerektiği, ileri sürülmüştür.³⁷

³⁷ Toplantılar ve Gösteri Yürüyüşleri Hakkında Kanun Tasarısı ve Muvakkat Encümenin Mazbatası 1/497. TBMM Zabıtları, S. 232.; Yarsuvat, a.g.e., s. 91.

2.6.2. 1961 Anayasası Dönemi

1961 Anayasası dönemine gelindiğinde ise, Anayasa'nın 28. maddesinde “herkesin önceden izin almaksızın, silahsız ve saldırısız toplanma ve gösteri yürüyüşü hakkına sahip olduğu” prensibi kabul edilmiştir. Böylelikle izin usulü terk edilerek, bildirim usulüne dönülmüştür. Anayasa'nın 20. maddesinde de, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğüne temel ve öncüllük teşkil eden ifade özgürlüğü ile ilgili, “herkesin düşünce ve kanaat hürriyetine sahip olduğu ve düşünce ve kanaatlerini, söz, resim, yazı veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklayabileceği veya yazabileceği” hüküm altına alınmıştır. Temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasına ilişkin 11. madde ile de, “hakların özlere dokunulmaması kaydıyla ancak genel ahlak, kamu düzeni, sosyal adalet, milli güvenlik gibi saiklerle sınırlandırılabilir” ifade edilmiştir. 1961 Anayasası'nın getirdiği bu düzenlemeler ile 6761 sayılı Kanun uygulanmayan bir kanun haline gelmiş, 1963 yılında düzenlenen 171 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hürriyeti Hakkında Kanun'a kadar, toplantı ve gösteri yürüyüşlerine ilişkin özel bir kanun bulunmamıştır.

171 sayılı Kanun, 1961 Anayasası'na uygun olarak, toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin mülki amire 48 saat önceden bildirimde bulunmak suretiyle yapılabileceğini düzenlemiş, ancak yabancılar için izin alınmasını gerekli görmüştür. Bununla birlikte, Kanun, hangi hallerde bir toplantının toplantı ve gösteri yürüyüşü kapsamında değerlendirileceğini ve yine hangi toplanmaların bu Kanun kapsamında değerlendirilmeyeceğine ilişkin hükümler getirmiştir. Yine, silahlı ve saldırgan bir toplantının kanuna aykırı sayılacağı ve bu tür toplantıların dağıtılacağı düzenlenmiş bulunmaktadır. Söz konusu Kanun'da düzenlenen bir diğer husus, önceden amacı belirlenmemiş ve amire sunulacak bildirimde yer almamış toplantıların kanunsuz sayılacağı hususudur. Bunun yanı sıra, bazı özel amaçlarla gerçekleştirilecek olan toplantılar, özel kanunlarla sınırlandırılmış bulunmaktadır. Örneğin kamu personelinin kendilerini ilgilendiren bir idari işlem veya düzenlemeye karşı toplanmaları Devlet

Personeli Sendikaları Kanunu ile yasaklanmış bulunmaktadır.³⁸ 2911 sayılı Kanun gibi 171 sayılı Kanun da kamu hizmeti gören tesis ve binalarda, TBMM'nin bir kilometre çevresinde ve mabetlerde toplantı yapılmasını yasaklamış, ilaveten genel yolları da yasaklı alan olarak kabul etmiştir.

2.6.3. 1982 Anayasası Dönemi

1982 Anayasası'na gelindiğinde, Anayasa'nın 13. maddesi ile genel olarak hak ve özgürlüklerin nasıl sınırlanabileceği ve sınırlamanın sınırı öngörülmüş, daha sonra maddede 2001 yılında yapılan değişiklikle, madde genel bir sınırlama maddesi olmaktan çıkmış, genel güvence maddesine dönüşmüştür.³⁹ “Toplanma ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı” başlıklı 34. maddede ise, 1961 Anayasası ile paralel olarak herkesin önceden izin almaksızın toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına sahip olduğu ve özel sınırlama nedenleri olarak, bu hakkın ancak milli güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlığın ve genel ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla ve ancak kanunla sınırlandırılabilmesine yer verilmiştir. Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının özünü oluşturan düşüncüyü açıklama ve yayma hürriyetine ilişkin olarak ise 1982 Anayasası'nın daha kısıtlı bir alan tanıdığı görülmektedir. Söz konusu hürriyetin sınırlandırılması, “milli güvenlik, kamu düzeni, kamu güvenliği, Cumhuriyetin temel nitelikleri ve Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünün korunması, suçların önlenmesi, suçluların cezalandırılması, Devlet sırrı olarak usulünce belirtilmiş bilgilerin açıklanmaması, başkalarının şöhret veya haklarının, özel ve aile hayatlarının yahut kanunun öngördüğü meslek sırlarının korunması veya yargılama görevinin gereğine uygun olarak yerine getirilmesi” gibi çok sayıda ve yoruma açık, idarelere geniş bir takdir yetkisi sağlayan nedenlerle gerçekleştirilebilmektedir. Bu durumun ise, demokratik toplum anlayışına aykırılık oluşturduğu açıktır. Bunun yanında, 1982 Anayasası, toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin düzenlenme

³⁸ Yarsuvat, a.g.e., s. 106.

³⁹ İncoğlu, S. (Ed.) 2013. *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa*. İstanbul, Beta Yay., s. 23.

şekil, şart ve usullerinin özel bir kanunla belirleneceğini düzenlemiş bulunmaktadır.

2.6.4. Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu Dönemi

Günümüzde, 06.10.1983 tarihli 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu (TGYK), toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının kullanılmasında uygulanacak şekil, şart ve usulleri belirleyen temel kanundur. Gerçek ve tüzel kişilerin düzenleyecekleri toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin yerini, zamanını, usul ve şartlarını, düzenleme kurulunun görev ve sorumluluklarını, yetkili mercinin yasaklama ve erteleme hallerini, güvenlik kuvvetlerinin görev ve yetkileri ile yasakları ve ceza hükümlerini düzenler. Sekiz bölümden oluşan kanun toplam 41 maddedir ve birinci bölüm; genel hükümler (amaç ve kapsam, tanımlar, toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı, istisnalar, seçim zamanına ilişkin hükümler) ikinci bölüm; toplantı ve gösteri yürüyüşü yerleri (toplantı ve gösteri yürüyüşü yer ve güzergahı, umuma açık yer sayılma) üçüncü bölüm; toplantı şekil ve şartları (düzenleme kurulu, bildirim verilmesi, toplantının yapılması, düzenleme kurulunun görev ve sorumlulukları, hükümet komiseri ve yetkileri) dördüncü bölüm; toplantının ertelenmesi veya yasaklanması (düzenleme kurulunun toplantıyı geri bırakması, birden fazla toplantıları erteleme, toplantının bölge valiliği ve İçişleri Bakanlığınca ertelenmesi, toplantının ertelenmesi veya bazı hallerde yasaklanması, erteleme veya yasaklama kararının tebliği, il veya ilçelerde bütün toplantıların ertelenmesi veya yasaklanması) beşinci bölüm; gösteri yürüyüşlerinin şekil ve şartları ile ertelenmesi veya yasaklanması (gösteri yürüyüşlerinde uygulanacak hükümler) altıncı bölüm; yasaklar ve kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşleri (amaç dışı toplantı ve gösteri yürüyüşü, kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşleri, toplantı veya gösteri yürüyüşünün dağıtılması, suç isleyenlerin yakalanması, çağrı ve propaganda araçları, kışkırtma yasağı) yedinci bölüm; ceza hükümleri (yasaklara aykırı hareket, toplantı veya yürüyüşü engelleyenler, huzur ve sükunu bozanlar, kanuna aykırı propaganda vasıtaları ve suç işlemeye teşvik, hükümet emrine karşı gelenler, toplantı ve yürüyüşe silahlı katılanlar, tahrikçiler ve suç

ortakları) sekizinci bölüm; çeşitli hükümleri (hükümet komiserine verilecek ücret, yönetmelik düzenlenmesi, saklı hükümler) içermektedir.⁴⁰

Anılan Kanun'un 3. maddesinde herkesin, önceden izin almaksızın, bu Kanun hükümlerine göre silahtsız ve saldırısız olarak kanunların suç saymadığı belirli amaçlarla toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına sahip olduğu düzenlemesine yer verilmekle toplantı ve gösteri yürüyüşüne dair genel esaslar ortaya konulmuştur.

Buna göre herkes önceden izin almaksızın toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına sahip olup, ancak düzenleme amacının kanunda suç sayılmaması ve toplantı ve gösteri yürüyüşünün silahtsız ve saldırısız olması gerekmektedir. Burada toplantı ve gösteri yürüyüşüne katılanların çoğunluğunun silahlı bulunması yahut yoğun bir saldırının bulunması gerekmektedir. Yalnızca sayılı kimselerin silahlı bulunması ya da örneğin grup içinde üç dört kişinin birbirine saldırması, kalabalık bir toplantının engellenmesi yahut kanuna aykırı sayılması için yeterli kabul edilmeyecektir. Düzenleme heyeti, tespit edilen silahlı kimseleri gerekirse bu konuda kolluktan da yardım almak suretiyle alandan uzaklaştıracak ve toplantı ve gösteri yürüyüşünün güvenli bir şekilde gerçekleştirilmesini sağlamak esas olacaktır.

Kanun'un ikinci fıkrasında 171 sayılı Kanunla paralel olarak yabancılara dair bir istisna getirilmiş ve toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenlemeleri İçişleri Bakanlığının iznine bağlanmıştır. Ayrıca yine yabancılardan toplantı ve gösteri yürüyüşlerinde topluluğa hitap etmeleri, afiş, pankart, resim, flama, levha, araç ve gereçler taşımaları da toplantının yapılacağı mahallin en büyük mülki idare amirliğine toplantıdan en az kırk sekiz saat önce yapılacak bildirimle mümkün kılınmıştır.

Toplantı ve gösteri yürüyüşüne dair Kanun kapsamında yer almayan istisnalara ve mekansal kısıtlamalara yukarıda yer vermiştik. Kanun'un 7. maddesinde ise

⁴⁰ Özcanlı, T. 2008, Avrupa Birliği Sürecinde Kamu Düzenine Yönelik Toplumsal Olaylarda Polisin Yeni Rolü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul s. 102-103

ayrıca zamansal olarak da bir kısıtlamaya yer verilmiş ve *toplantı ve gösteri yürüyüşünün güneş doğmadan başlayıp gece vaktinin başlamasıyla sona ereceği ve kapalı alanlardaki toplantıların ise 24.00'e kadar yapılabilceği* öngörölmüşür. Açık alanlardaki toplantılardan açısından da bir istisna getirilmiş ve *geçerli neden gösterilerek bildirilmiş ise vatandaşların huzur ve sükunet içinde istirahatini aşırı ve katlanılamaz derecede zorlaştırmamak ve kamu düzeni ve genel asayişin bozulmasına neden olmamak şartıyla, açık yerlerde yapılan toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin dağılma saati mahallin en büyük mülki amirinin kararıyla en geç saat 24.00'e kadar uzatılabileceği* hükmüne yer verilmiştir.

Toplantı ve gösteri yürüyüşünün şekil ve usulüne ilişkin esaslar ise Kanun'un 9 vd. maddelerinde düzenlenmiş olup, 9. maddede, düzenleme kurulunun kimlerden oluşacağı, 10. maddede bildirim usulü, 11. maddede, toplantının yapılması ve 12. maddede düzenleme kurulunun görev ve sorumlulukları düzenlenmiş bulunmaktadır. 14. maddede toplantının düzenleme kurulunca geri bırakılması düzenlenirken 15. vd. maddelerde toplantıların idari makamlarca ertelenmesi ve yasaklanmasına ilişkin hükümlere yer verilmiştir. Daha sonra yasaklar ve Kanun'a aykırı yürüyüşler yer alırken, bu tür yürüyüşlere karşı müdahale usul ve esasları ile ilgili cezai düzenlemelere yer verilmiş bulunmaktadır.

Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu dışında 2559 sayılı Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu'nun aşağıda ayrıntılı bir şekilde yer verilecek ilgili maddelerinde kolluk kuvvetlerinin toplantı ve gösteri yürüyüşlerinde emniyet ve asayiş sağlamak ve kamu düzeninin korunmasına ilişkin gerekli önlemleri almak açısından bu Kanun'dan kaynaklanan yetkilerini kullanma haklarının, yine 5442 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu'nun toplumsal olaylarla ilgili mülki idare amirlerine tanıdığı sınırlama ve yasaklama haklarının, 3201 sayılı Emniyet Teşkilatı Kanunu'nun emniyet teşkilatına ilişkin düzenlemelerinin ve Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nun Uygulanmasına Dair Yönetmelik ile Polis Çevik Kuvvet Yönetmeliği'nin ilgili hükümlerinin de toplantı ve gösteri yürüyüşünün düzenlenmesi açısından dikkate alınması gerekmektedir.

2.7. Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğünün Sınırlanması ve Güvencesi

2.7.1. Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğünün Sınırlandırılması

Toplantı ve gösteri yürüyüşünün gerek Anayasa’da ve gerekse de ilgili kanunlarda öngörülen düzenlemelerle sınırlandırılması, müdahale edilebilmesi mümkün olup, aşağıdaki başlıklarda söz konusu hakka ne zaman ne şekilde müdahale edilebileceği, söz konusu özgürlüğün diğer haklar ile çatışması halinde hakların ne şekilde dengeleneceği ve söz konusu özgürlüğe karşı kolluk kuvvetlerinin sahip olduğu müdahale görev ve yetkisinin ölçüt ve sınırları genel hatlarıyla hukuki düzenlemeler ile birlikte ele alınacak, somut olaylar üzerinden söz konusu düzenlemelerin değerlendirilmesine ise, çalışmanın “Toplumsal olaylar esnasında kolluk, idari ve adli yetkiler” bölümünde yer verilecektir.

2.7.1.1. Toplantı ve gösteri yürüyüşüne AİHS kapsamında müdahale esasları

İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi’nin 11. maddesi, toplantı ve gösteri özgürlükleri ile örgütlenme özgürlüğünü bir arada düzenlemektedir. Bunun arkasında yatan anlayış, demokratik toplumun işleyişinin bu hakların bir arada kullanılabilmesine bağlı olduğu ve ancak toplantı özgürlüklerinin kullanılabilmesi ile örgütlenme özgürlüğünün de kullanılabilmesinin mümkün olacağı şeklindedir. Bu anlamda 11. maddedeki haklar yine demokratik sistemin varlığı için elzem kabul edilen Sözleşme’nin 10. maddesindeki ifade özgürlüğü ile iç içe geçmektedir. Toplantı ve örgütlenme özgürlüğü, ifade özgürlüğünün toplu kullanımı niteliğinde olduğu için de, madde 11 madde 10’a göre “özel hüküm” (lex specialis) niteliğindedir.⁴¹

Sözleşme kapsamında, sınırlamanın öncelikle hukuken düzenlenmiş olması yani öngörülebilir olması gerekmektedir. Hakkın sınırlandırılması ise ancak, ulusal güvenliğin veya kamu emniyetinin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve

⁴¹ Robin, C.A.; White, Clare Ovey, 2010. The European Convention on Human Rights. Oxford University Press, s. 453.; Akbulut O. 2013. “Toplantı ve Örgütlenme Özgürlükleri” İnceoğlu S (Ed.), a.g.e., s. 381.

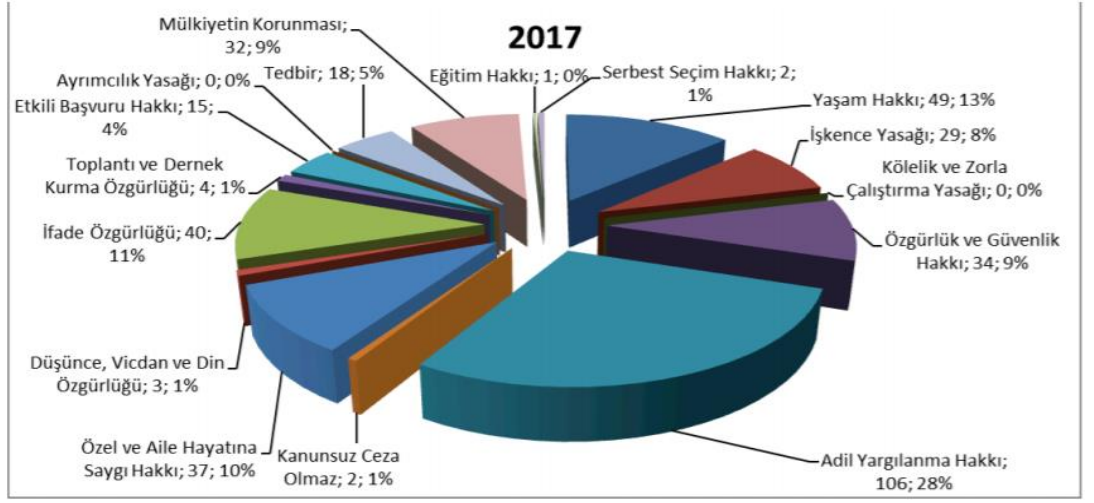
suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerin korunması amaçlarının varlığı halinde söz konusu olabilecektir. Maddede ayrıca, silahlı kuvvetler, kolluk kuvvetleri veya devlet idaresi mensuplarının söz konusu hakkı kullanmalarına ilişkin meşru sınırlar getirilebileceğine işaret edilmiştir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, sadece bu amaçlarla toplantı ve gösterilere izin verilmemesini ya da müdahale edilmesini değil, toplantı ve gösterilere katılanların sonradan cezalandırılmasını da hakkın ihlali olarak değerlendirmektedir.⁴²

Bununla beraber, toplantı ve gösteri yürüyüşünün temeli olan ifade özgürlüğü için, söz konusu sınırlama nedenleri dışında ayrıca “toprak bütünlüğünün korunması”, “başkalarının şöhret ve haklarının korunması”, “gizli bilgilerin yayılmasının önlenmesi veya yargı erkinin yetki ve tarafsızlığının güvence altına alınması” amacıyla da söz konusu hakkın sınırlanabileceği düzenlenmiştir.

Yine, AİHM’nin, söz konusu sınırlamalara ilişkin her bir somut olay açısından, demokratik toplumda gerekli olma ve sınırlama/müdahale ile güdülen hedef ve bu hedefe ulaşmak için kullanılan araçlar arasında denge (ölçülülük) bulunması gözetilmektedir. Bu ilkeleri karşılamayan sınırlama ve müdahaleler, söz konusu hakkın ihlalini oluşturmaktadır. AİHM’nin konuya dair değerlendirme ve kararları, tezin “Toplumsal olaylar esnasında kolluk, idari ve adli yetkiler” bölümünde ayrıntılı olarak ele alınacağından, bu aşamada anayasal düzende müdahale esaslarına geçmeyi uygun buluyoruz. Ancak konuyu incelemeden önce, Türkiye’nin 2017 yılına ilişkin olarak, ilgili müdahale esaslarına uyulmaması sonucu hakkında verilen ihlal kararlarına ilişkin verileri paylaşmak isteriz.

2017 yılında AİHM’e toplam 271 Hükümet görüşü sunulmuştur. En çok Hükümet savunması (106) AİHS’nin 6. maddesi (adil yargılanma hakkı) kapsamında gönderilmiştir. Bunu 49 Hükümet savunması ile AİHS’nin 2. maddesi (yaşam hakkı) izlemiştir.

⁴² 20.02.2003 Tarihli, 20652/92 Başvuru Sayılı Ezelin/Fransa Kararı

Tablo 2.7.1.1.1. 2017 Yılında Sunulan Hükümet Savunmalarının AIHS Maddelerine Göre Dağılımı

Tablo'ya göre, Sözleşme'nin 11. maddesi olan Toplantı ve Dernek Kurma Özgürlüğü (4 Hükümet Savunması) ve bu hakkın dayanağı olan İfade Özgürlüğü (40 Hükümet Savunması), sadece 2017 yılı için ihlaller arasında yüzde on beşlik bir yer sahibi olmuştur.⁴³

ABD merkezli düşünce kuruluşu "Freedom House" tarafından açıklanan "2019 Dünyada Özgürlükler Raporu"nda, "özgür olmayan ülkeler" kategorisine gerileyen Türkiye'nin, Politik ve Sivil Haklar alanında en düşük puana sahip ülkelerden biri olduğuna yer verilmiş, ifade ve basın özgürlüğü alanında yaşanan sıkıntılara özellikle dikkat çekilmiştir.⁴⁴

2.7.1.2. Toplantı ve gösteri yürüyüşüne Anayasa kapsamında müdahale esasları

Hak ve özgürlükleri sınırlama rejimi, dünya anayasaları ve insan haklarına ilişkin uluslararası sözleşmeler bakımından en önemli konulardan biridir.⁴⁵

Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı devlete, biri negatif diğeri pozitif olmak

⁴³ Adalet Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı. 2017 Yılı Bakanlık Faaliyet Raporu. s.81. <http://www.adalet.gov.tr/bakanlik/faaliyetraporu/pdf/rapor2017.pdf>

⁴⁴ <https://tr.euronews.com/2019/06/06/freedom-house-2019-raporu-dunya-genelinde-basin-ozgurlugu-geriliyor>

⁴⁵ İnceoğlu, a.g.e., s. 23.

üzere iki tür yükümlülük getirmektedir. Negatif yükümlülük, devletin, toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkına keyfi müdahale etmemesidir. Pozitif yükümlülük ise devletin bu hakkın etkili biçimde kullanımı için yerine getirmesinin zorunlu olduğu yükümlülüklerdir. Bunun yanı sıra, her hak ve özgürlük gibi toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü de sınırsız değildir.⁴⁶ Nitekim bazı hakların bizzat Anayasa tarafından öngörülen sınırları vardır. Bu sınırlar, hakkın tanımında yer alırlar ve onun anayasal sınırlarını oluştururlar. Diğer bir ifadeyle, Anayasa, hakkı ancak o sınırlar içinde tanımıştır. Mesela toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı, Anayasamızın 34. maddesine göre, ancak onun “silahsız ve saldırısız” olması koşuluyla mevcuttur.⁴⁷ Yine Anayasa, barışçıl toplantı ve gösteri yürüyüşlerini güvence altına aldığı için, savaş kışkırtıcılığını, ırkçılığı, nefreti veya şiddeti amaç edinen kişiler bu haktan yararlanamazlar.

Anayasa’ya göre, toplantı ve gösteri yürüyüşü, bundan başka ancak, milli güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlığın ve genel ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla sınırlanabilecektir. Bunun dışında, Anayasamız da, söz konusu hakkın ancak kanunla sınırlanabileceğini yani öngörülebilirliği düzenlemiştir. Söz konusu müdahale amaçlarının her bir somut olayda mevcudiyetinin somut ve kabul edilebilir kanıtlarla ortaya konulmuş olması gerekmektedir.⁴⁸ Buna karşın, bir olayda hakka müdahale etmek için sayılan meşru amaçlardan herhangi birinin bulunması, idare veya kolluğa direkt olarak her türlü müdahale ve eylemde bulunma yetkisini vermemektedir. Müdahale edebilmek için söz konusu yetkinin mutlaka yasa ile tanınmış olması gerekmektedir. Aynı şekilde, Anayasa’nın 13. maddesinde yer alan güvenceye göre, müdahalenin meşru sayılabilmesi için, yasal bir yetki kullanıyor olsa dahi Anayasa’nın sözüne, ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve laik Cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine uygun hareket edilmek ve müdahalelerde hakkın özüne dokunulmamak zorunludur. Anayasa Mahkemesi’nin somut örnekler üzerinden müdahale esaslarına ilişkin

⁴⁶ Şirin, a.g.e., s. 77.

⁴⁷ Gözler, a.g.e., s. 221.

⁴⁸ Danıştay 10. Dairesi’nin 20.01.2003 Tarihli, 2000/5570E., 2003/108 Karar Sayılı İlâmı

değerlendirmeleri yine çalışmanın “Toplumsal olaylar esnasında kolluk, idari ve adli yetkiler” bölümünde ayrıntılı olarak ele alınmış bulunmaktadır.

2.7.1.3. Toplantı ve gösteri yürüyüşüne özel kanunlar kapsamında müdahale esasları

TGYK kapsamında, ilk müdahale yer bakımından olup, Kanun’un yukarıda yer verdiğimiz 22. maddesinde yer verilen mutlak yasaklamalar dışında, şehir ve kasabalarda ve gerekli görülen diğer yerlerde hangi meydan ve açık yerlerde veya yollarda toplantı ve gösteri yürüyüşü yapılabileceği ve bu toplantı ve gösteri yürüyüşü için toplanma ve dağılma yerleri ile izlenecek yol ve yönlerini belirleme yetkisi vali ve kaymakamlara tanınmıştır. Bu yetkiyi kullanırken gidiş geliş, güvenliği bozmayacak ve pazarların kurulmasına engel olmayacak ve elektrik tesisatı olan yerlerini tercih etmelerinin gerekmesi dışında herhangi bir sınırlama yoktur. Bu sınırlama da emredici değil, tavsiye niteliğindedir.⁴⁹

Zaman bakımından ise yine anılan Kanun toplantı ve gösteri yürüyüşleri için belirli bir zaman aralığı kabul etmektedir. Kanun’un 7. maddesine göre toplantı ve gösteri yürüyüşlerine ve bu amaçla toplanmalara güneş doğmadan başlanamayacaktır. Yine, açık hava toplantıları ile gösteri yürüyüşleri gecenin vaktinin başlamasına, kapalı yer toplantıları ise 24.00’e kadar sürebilecektir. Şu halde TGYK kapsamında, toplantıların düzenlenme saatleri açısından hakkın kullanımına ilişkin bir müdahalenin söz konusu olduğu, yalnızca belirli zaman zarfı içerisinde toplantı ve gösteri yürüyüşlerine izin verilerek söz konusu hakkın sınırlandırıldığı görülmektedir. Başlangıç ve bitiş sürelerine uyulmadığı takdirde, toplantı veya gösteri yürüyüşü kanuna aykırı sayılmaktadır. Oysa, AİHS ve AYM düzenlemeleri ile paralel olarak yapılması gereken, belirlenen süreler dışında toplantının yapılması ile toplantı ve gösterinin hedefi ve toplantının konusu arasında bağlantı olup olmadığının incelenmesidir. Sırf halkı rahatsız etmek için gece vakti yapılan toplantıların sınırlandırılması meşru kabul edilebilecekken, sadece o saatte belirli bir mekanda bulunan bir kişinin protesto

⁴⁹ Ülgen, a.g.e., s. 94-95

edilmesi amacıyla toplantı ve gösteri yürüyüşü yapılması sırf zaman gerekçesine dayandırılarak sınırlandırılmayacaktır.⁵⁰

Kişi bakımından sınırlamalara gelince, tüzel kişilerin toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenlemesi için yetkili organın kararına ihtiyaç duyulmakta, yabancılar için ise İçişleri Bakanlığı'nın izni bulunması aranmaktadır. Bunun dışında Dernekler Kanunu'nun 37. maddesinin son fıkrasına göre; *dernek yöneticileri derneği temsilen tüzüklerinde belirtilen amaç ve faaliyet biçimlerine uymayan toplantı ve gösteri yürüyüşlerine katılamaz veya beyanda bulunamazlar ve dernek mensuplarını bu yolda harekete teşvik edemezler*. Yine, Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanunu, *silahlı kuvvetler mensuplarının her türlü siyasi gösteri, toplantı işlerine karışmalarını yasaklamaktadır*. Ancak bu hüküm siyasi nitelikte olmayan toplantı ve gösteri yürüyüşü yapmalarına engel teşkil etmemektedir.⁵¹ AİHS'de de benzerini gördüğümüz bu hüküm, anılan gruplar için güvenlik, devlet sırlarının açığa çıkmasının önlenmesi, kamunun düzenli işleyişi gibi gerekçelerle meşru gözükmeyle birlikte, bu gerekçelerin hiçbirisi güvenlik mensuplarının veya diğer devlet memurlarının türüne ve amacına bakılmaksızın her türden örgüte katılımının yasaklanmasının gerekçesi olamaz.⁵²

Konu ve amaç bakımından getirilen müdahalenin esasları oldukça belirgin olup, kanunun suç saydığı amaç ve konularda toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenlenmesine imkan bulunmamaktadır. Bunun dışında TGYK, Anayasa'da söz konusu hakka müdahale edebilmek için aranan meşru amaçların varlığı halinde veya suç işleneceğine dair açık ve yakın tehlike mevcut olması hallerinde yahut da birden fazla toplantının söz konusu olması durumlarında, toplantıların ertelenmesi yahut yasaklanması gibi müdahale yöntemleri getirmiş bulunmaktadır. Ayrıca Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nun Uygulanmasına Dair Yönetmelik'in 23. maddesi ile de mülki amire belirli

⁵⁰ Akbulut, a.g.e., s. 390.

⁵¹ Ülgen, a.g.e., s. 102

⁵² Akbulut, a.g.e., s. 382.

hallerde toplantı ve gösteri yürüyüşlerini engelleme ya da direkt olarak yasaklama yetkisi verilmiş bulunmaktadır.

Bu kapsamda, örneğin 2018 yılında İstanbul, Batman, Ankara, Kocaeli, Bartın, Adana, İzmir, Diyarbakır, Manisa, Antalya, Kahramanmaraş, Van ve Edirne gibi illerde, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme Yasağı getirilmiştir. Valilik tarafından getirilen yasağın uygulandığı 13 ilden 3'ünde genel yasak ilan edilmiş olup geri kalan illerde spesifik yasaklarla toplantı ve gösteri hakkına yönelik kısıtlama kararı alınmıştır.⁵³

Söz konusu yetkilere ilişkin değerlendirmeler, aşağıda somut örnekler üzerinden ayrıntılı olarak ele alındığından, burada yalnızca hukuki düzenlemelere ilişkin genel bir bakış sunmakla yetinmekteyiz.

Son olarak TGYK'nun 24. maddesi ile idarenin kolluk kuvvetleri aracılığıyla toplantı ve gösteri yürüyüşünü dağıtma yetkisi düzenlenmiştir. Bu Kanun'dan başka, Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu ile Polis Çevik Kuvvet Yönetmeliği, Jandarma Teşkilatı Görev ve Yetkileri Yönetmeliği ve İl Özel İdaresi Kanunu gibi yasal düzenlemeler ile, toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkına müdahale esasları düzenlenmiş bulunmaktadır. Ancak tüm bu yasal düzenlemelerin, en üst yasa olan Anayasa'da yer alan müdahale esaslarından farklı, daha geniş bir müdahale alanı öngöremeyeceği, söz konusu müdahalelerin ancak Anayasa'nın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve laik Cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine uygun olarak gerçekleştirilebileceği açıktır.

2.7.2. Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğünün Güvencesi

Anayasamız olağan dönemlerde temel hak ve hürriyetlerin güvencesini 13. maddede düzenlemiştir. İlgili madde, temel hak ve hürriyetlere müdahalede bulunulması halinde dahi, söz konusu müdahalenin ancak birtakım sınırlar dahilinde gerçekleştirilebileceğini hüküm altına almıştır. Buna göre,

⁵³ Barışçıl Toplantı ve Gösteri Hakkı İzleme Bülteni 2018.

<http://www.esithaklar.org/wp-content/uploads/2019/01/Toplant%C4%B1-ve-G%C3%B6steri-Hakk%C4%B1-%C4%B0zleme-Ekim-Kas%C4%B1m-Aral%C4%B1k-2018-B%C3%BClteni.pdf>

1. Sınırlama kanunla olmalıdır. AİHS ve Anayasa’da yer alan bu düzenleme, müdahalenin herkes için öngörülebilir olması anlamına gelmekte, bir yandan da ancak kanunen tanınan bir yetki ile, yine ancak söz konusu yetki için öngörülen yasal sınırlar çerçevesinde müdahalede bulunulabileceğini ifade etmektedir. Bununla birlikte, yine müdahalede bulunacak kişi veya kurumların da müdahalede bulunma yetkisini haiz bulunmaları gerekmektedir. Örneğin, Anayasa’nın 34. maddesi ile herkesin önceden izin almaksızın toplantı düzenleyebileceği öngörüldüğünden ve izin alınmaksızın gerçekleştirilen gösterilerin kolluk tarafından dağıtılabileceğine ilişkin de herhangi bir hukuki düzenleme bulunmadığından, kolluğun izinsiz gösteri yapıldığından bahisle herhangi bir toplantıyı dağıtma yetkisi bulunmamaktadır. Böyle bir halde kolluğun müdahalede bulunma eylemi ihlal teşkil edecektir. Nitekim Almanya Federal Anayasa Mahkemesi de, TGYK (VersG) m. 15/3 içerisinde belirtilen toplantıları dağıtma yetkisini kullanılamaz derecede kısıtlamış (Anayasa Mahkemesi (BVerfGE) 69, 315/350 ve devamı) ve bu kısıtlamaya, ihmalen veya bilinçli olarak bildirilmeyen toplantıları da dahil etmiştir. Nasıl izin alınmadan inşa edilen, ancak maddi hukuk kapsamında bulunan bir bina yıkılamaz ise aynı şekilde bildirilmeden düzenlenen, ancak kamu güvenliği ve asayiş için tehdit oluşturmayan bir toplantı da dağıtılamayacaktır.⁵⁴

2. Sınırlama Anayasanın sözüne ve ruhuna uygun olmalıdır. Buna paralel olarak, AİHM de, üye devletlerin temel hak ve özgürlüklere müdahalelerinde, Sözleşme’nin genel ruhuna uygunluk koşulunu aramaktadır. Zira, temel hak ve özgürlükler kişilerin cinsiyet, ırk, dil, din vb özellikleri fark etmeksizin yalnızca insan olmaları dolayısı ile sahip oldukları ve doğuştan getirdikleri hak ve özgürlükler olup, bunların belirli uluslararası ve ulusal düzenlemelerle koruma altına alınmasının amacı, bu hakların tabiatları gereği vazgeçilemez ve bir bütün olarak birlikte değer ifade etmeleridir. Dolayısı ile bir hakkın başka bir hakka üstün görülerek keyfi sınırlamalara gidilebilmesi yahut da bir hakkın kullanımının örneğin siyasi iktidarı itibarsızlaştıracağı gibi gerekçelerle kısıtlanması mümkün değildir. Her hak, sahip olduğu özel düzenleme amacı ve

⁵⁴ Kingreen T./Poscher R., a.g.e., s. 331.

güvencesinin yanında, diğer tüm temel hak ve özgürlüklerin düzenleniş amacı ve koruma altına alınma gayesi ile birlikte bir bütün olarak değerlendirilecek ve bu itibarla temel hak ve özgürlüklerin korunmasının asıl amaç olduğu ilkesine göre hareket edilecektir. Bu durum, haklara müdahale edilebilmesi için aranan meşru amaçların ve müdahale usul ve sınırlarının değerlendirilmesi noktasında büyük önem taşımaktadır. Nitekim, örneğin bir ülkenin yasal düzenlemeleri o ülkenin vatandaşlarını konu alsada, söz konusu temel hakların öznesi insan yani herkes olduğu için, vatandaşlar gibi vatandaş olmayanlar da o yasal düzenlemelerin ruhuna ve amacına uygun olarak ilgili haklardan faydalanacaktır. Hatta AİHM, o sırada ülkede yasadışı yöntemlerle bulunuyor olmalarına rağmen, hakkın kullanımındaki amacın yasadışı göçmenlerin statülerine dikkat çekmek olan bir vakada, toplantıya müdahalenin katılanların hukuki statüsü gerekçe gösterilerek haklılaştırılmayacağına hükmetmiştir.⁵⁵

3. Sınırlama “genel sınırlama sebeplerine” veya “anayasanın ilgili maddesinde öngörülen özel sebeplere” dayanmalıdır. Anayasa’nın “Temel hak ve hürriyetlerin kötüye kullanılmaması” başlıklı 14. maddesinde bir hakkın, *“Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozma ve insan haklarına dayanan demokratik ve laik Cumhuriyeti ortadan kaldırma amacıyla kullanılamayacağına”* yer verilmiştir. Bununla birlikte, AY’nın *“Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı”* başlıklı 34. maddesinde, söz konusu hakkın ancak, *“milli güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlığın ve genel ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla”* sınırlanabileceği öngörülmüştür. Bu düzenlemelerle paralel bir şekilde, AİHS’de de ilgili hakkın ancak, *“yasayla öngörülen ve demokratik bir toplum içinde ulusal güvenliğin, kamu güvenliğinin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için”* sınırlanabileceği öngörülmüştür. Türkiye’nin 23.09.2003 tarihinde onayladığı Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi’nde de söz konusu hakkın kullanılmasının, *“ulusal güvenliği veya*

⁵⁵ 09.04.2002 Tarihli, 51346/99 Başvuru Sayılı Cisse/Fransa Kararı; Akbulut, a.g.e., s. 384.

kamu güvenliğini, kamu düzenini sağlık veya ahlakı veya başkalarının hak ve özgürlüklerini koruma amacı taşıyan, demokratik bir toplumda gerekli bulunan ve hukuka uygun olarak getirilen sınırlamaların dışında sınırlandırılmayacağı” düzenlenmiştir. Bu halde, özel kanunlar ile daha ağır bir sınırlama öngörülüyor olsa dahi, uluslararası sözleşmelerin ulusal düzeyde uygulanabilirliği ve Anayasa m.90’da yer alan, temel hak ve özgürlüklere ilişkin uluslararası sözleşmelerde farklı hükümler yer alması halinde bu hükümlerin dikkate alınacağı düzenlemesi gereği, Anayasa’nın ve uluslararası sözleşmelerin sözüne ve ruhuna uygun olarak, bu metinlerde yer alan sınırlama nedenleri dışında başka herhangi bir gerekçeye dayanılarak ilgili hakların sınırlandırılması mümkün değildir. Söz konusu meşru amaçların varlığının ise ilgili metinlerin sözüne ve genel ruhuna uygun bir biçimde değerlendirileceği kuşkusuzdur.

4. Müdahale ancak “demokratik toplum düzeninin gerekleri”ne uygun bir biçimde gerçekleştirilebilecektir. Burada yine, AİHS ve BM Sözleşmesi ile paralel bir düzenleme görülmektedir. Bu güvence ile, sınırlandırma gerekçelerinin mevcut olayda kullanılması ve gerçekleştirilen müdahale usulünün demokratik bir toplumda gerekli olup olmadığı değerlendirilmektedir. Söz konusu değerlendirmede ise, ölçülülük ilkesi rehberlik etmektedir. Hakların korunmasının esas olması karşısında, ulaşılmak istenen meşru amaca ancak asgari bir müdahale ile ulaşılması gerekmekte, müdahale amaçlarının yorumlanması ve müdahale yöntem ve araçlarının değerlendirilmesine bu esasa göre orantılı hareket edilmelidir. Örneğin, ulusal mevzuat kapsamında toplantıdan on gün önce bildirimde bulunulmasının gerekmesine rağmen, bildirimin sekiz gün önceden yapılması karşısında toplantıya müdahale edilmesini AİHM demokratik toplum düzeninin gereklerine uygun bulmamıştır. Zira, söz konusu düzenlemenin amacı, somut olay ve müdahale yöntemi arasında orantı görmemiştir. AİHM burada bildirim için iki günlük fark bulunmasının, toplantının küçük çaplı bir toplantı olması karşısında, kamu

gücünün hazırlığı için çok büyük bir fark yaratmayacağını, dolayısı ile yaptırım ile güdülen amacın orantısız olduğunu ifade etmiştir.⁵⁶

5. Sınırlama nedenleri öngörüldüğü amaç dışında kullanılamayacaktır.⁵⁷ Bu güvence, yukarıda ifade edilen güvencelerle yakın ilişkili olup, hakkın mümkün olduğu ölçüde serbest bir biçimde kullanılmasının esas olduğu, dolayısı ile bir hakka müdahalede bulunulurken bu esas gözetilerek asgari düzeyde sınırlama getirilebileceği unutulmamalıdır. İlgili hukuki metinlerde belirlenen amaç dışında herhangi bir amaçla bir hakka müdahalede bulunulamayacağı gibi, söz konusu meşru amaçlar da ancak ilgili metinlerin sözüne ve ruhuna uygun olarak yorumlanmak suretiyle bir müdahale gereği doğurabilecektir. Örneğin, bir gösterinin kimi kişilerin hoşuna gitmeyeceği, toplumun bir kısmında huzursuzluk yaratacağından bahisle yasaklanması, söz konusu güvencenin ve dolayısı ile ilgili hakkın ihlal edilmesi anlamına gelecektir. Üstelik devletlerin, söz konusu haklara müdahale edilmemesi, hakkı kullanacaklara karışmama gibi negatif yükümlülüğü bulunması dışında, ilgili hakların kullanılmasını kolaylaştırma, ilgililere bu konuda imkan ve güvenlik sağlama gibi pozitif yükümlülükleri de bulunmaktadır. Bu halde, hakkın kullanılmasına karışmama yükümü yanında hakkın kullanımına olanak sağlama yükümü bulunan devlet, sınırlama amaçlarını da demokratik bir toplum düzeninin gereklerine uygun olarak yorumlamak suretiyle, ancak sayılan meşru amaçlar çerçevesinde orantılı bir müdahalede bulunabilecektir.

⁵⁶ 04.05.2004 Tarihli, 61821/00 Başvuru Sayılı Ziliberberg/Moldova Kararı

⁵⁷ Gözler, a.g.e., s. 225

2.7.3. Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü ile Diğer Temel Hak ve Özgürlüklerin Dengelenmesi

2.7.3.1. Yaşam hakkı ile toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı

Yaşam hakkı, devletlere ilk olarak yaşama son vermekten kaçınma yükümlülüğü yüklemektedir. Bu negatif yükümlülük dışında, devletlerin yaşamı koruma ve yaşamı koruyacak gerekli yasal düzenlemeleri gerçekleştirme ile yaşam hakkı için uygun koşulları sağlama gibi pozitif yükümlülükleri de bulunmaktadır.

Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı ile yaşam hakkının karşılaşması, sıklıkla toplantı ve gösterilere müdahalede bulunulması esnasında direnç gösterilmesi sonucu şiddet ve çatışmanın ortaya çıkması yahut da şiddet içeren toplantı ve gösterilere müdahale edilmesi esnasında söz konusu olmaktadır. Karşıt grupların birbirleri ile çatışması halinde devletin hem yaşam hakkını hem de toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkını koruması gerektiğinden, bu başlık altında yalnızca toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının kullanılması esnasında müdahalede bulunulması sonucu şiddetin ve çatışmanın ortaya çıkması hali ile şiddet içeren sair toplantı ve yürüyüşlerde, yaşam hakkını korumak için toplantı ve gösteri yürüyüşüne müdahale edilmesine ilişkin açıklamalarda bulunulacaktır.

AİHS 2. maddede, ölümün, bir kimsenin yasa dışı şiddete karşı korunmasının sağlanması; bir kimsenin usulüne uygun olarak yakalanmasını gerçekleştirme veya usulüne uygun olarak tutulu bulunan bir kişinin kaçmasını önleme yahut da bir ayaklanma veya isyanın yasaya uygun olarak bastırılması durumlarından birinde, mutlak zorunlu olanı aşmayacak bir güç kullanımı sonucunda meydana gelmesi hallerinde, yaşam hakkının ihlal edilmiş sayılamayacağını düzenlemiştir.

Bu halde, kanunsuz gösteri ve yürüyüşlerde ya da daha sonra seyrinden çıkan ve kanunsuz hale gelen toplantılarda, toplantıya müdahale esnasında şiddete varan direnç gösterilmesi yahut direkt olarak şiddete başvurulması durumunda, mevcut durumun ve somut tehlikenin gereklerine göre güvenlik güçlerince ölümcül güç kullanılabilmesi mümkündür. Ancak burada, yaşam hakkına ancak mutlak zorunlu ve orantılı olarak müdahalede bulunulabileceği unutulmamalıdır.

Toplumsal olaylar esnasında grup içerisindeki kimselerin yaşam hakkının yanı sıra, bölgedeki diğer kimselerin ve orada bulunan yetkili kolluğun yaşam haklarının korunması esas olup, şiddet içeren ve yaşam hakkına tehdit haline gelen toplantıya derhal müdahale edilmesi gerekmektedir. Zira kolluğun temel görevlerinden biri kamu güvenliğini sağlamaktır. Kolluk toplantı ve gösteri yürüyüşünü gerçekleştirenler ile oradan bulunan diğer kimseleri korumakla görevlidir. Aynı şekilde kolluğun bizzat kendisinin yaşamını tehdit eden bir tehlikenin söz konusu olduğu durumlarda da, kolluğun toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkına öncelik tanınması beklenemeyecektir. Sonradan böyle bir tehlikenin bulunmadığı anlaşılsa dahi, olayın gerçekleştiği zamanki veriler dikkate alınacak ve güç kullanmanın olay sırasında esaslı gerekçelere dayanması ve tehlikenin gerçek olduğuna ilişkin samimi bir inanç bulunması durumunda, yaşam hakkının ihlalden söz edilemeyecektir. AİHM'nin de bu yönde vermiş olduğu farklı kararlar bulunmakla birlikte, ilgili kararlardan bir örneğe çalışmanın ilerleyen bölümlerinde yer verilmiş bulunmaktadır.

Ancak bununla beraber TGYK kapsamında, aşağıda ayrıntılı olarak yer verileceği üzere kademeli olarak güç kullanma yetkisini haiz bulunan kolluğun müdahalesinin, ateşli silah kullanımını düzenleyen iç hukuktaki yasal düzenlemelere uygun olması yanında ikinci maddede yer alan ve sıkı bir şekilde uygulanan orantılılık ölçütü de mutlaka yerine getirilmelidir. Kamu görevlilerinin toplantı veya gösteri yürüyüşüne yönelik müdahalesi, ölümcül güç kullanımını mümkün olduğunda asgariye indirecek şekilde düzenlenmelidir.

Dolayısı ile, şiddet olaylarının baş göstermesi ve bu nedenle toplantıyı gerçekleştirenler ile bölgedeki diğer kişilerin ve hatta orada bulunan görevli kolluğun yaşam haklarına yönelik somut, yakın ve ağır bir tehlikenin söz konusu olması durumunda, toplantı ve gösteri yürüyüşüne kolluğun derhal müdahale etme yetkisi bulunmaktadır. Yaşam hakkı, toplumsal gösteri ve yürüyüşüne hakkına kıyasla öncelikli bulunmaktadır.

Aynı şekilde kişilerin vücut bütünlüğüne yönelik bir tehdidin söz konusu olması, kanunda yer aldığı tabirle genel sağlığı tehdit eden bir durumun varlığı halinde de, kolluk görevlileri yine toplantı ve gösteri yürüyüşüne müdahale etmekle

yetkili ve görevli bulunmaktadır. Zira hem uluslararası sözleşmeler hem Anayasamız hem de özel kanunlarımız, kişilerin yaşamını ve sağlığını tehdit eden toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin sınırlandırılacağını düzenlemiş bulunmaktadır.

2.7.3.2. Mülkiyet hakkı ile toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı

Mülkiyet hakkı ile toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının çarpışmasının bir örneğine, “Toplantı ve gösteri yürüyüşü ile mekan ilişkisi” başlığı altında yer verilmiş bulunmaktadır. İlgili örnek üzerinden de anlaşılabileceği üzere, mülkiyet hakkı ve toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı açısından sorun, özel mülkiyet üzerinde ya da içinde toplantı ve gösteri hakkının kullanılıp kullanılamayacağı noktasında ortaya çıkmaktadır. Burada, öncelikle kamuya açık özel alan ve kamuya açık olmayan özel alan ayırımına gidilecektir. Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının sınırlanma nedenleri arasında, hakkın genel hali olan ifade özgürlüğünden farklı olarak, Sözleşme’de ve Anayasa’da “başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması” ölçütü getirilmiştir.⁵⁸ Bu halde, özel mülk sahiplerinin mülkiyetini kira karşılığı ya da ücretsiz olarak toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının kullanımına tahsis etmelerine dair herhangi bir yükümlülükleri bulunmamaktadır.⁵⁹ Kamuya açık özel alanlarda ise, otomatik olarak başkalarının haklarını ihlalden bahsetmek mümkün gözükmemektedir. Ancak AİHM, özel mülkiyete girme yasağının, toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının özüne dokunması halinde, devletin pozitif önlemler alarak özel mülkiyete dair düzenlemeler yapması gerektiğini ifade etmektedir.⁶⁰ Özetle, kamuya açık özel mülkiyetlerde toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı serbestçe kullanılabilecekken, kamuya açık olmayan özel mülklerde, mülk sahibinin açık rızası yahut izni olmadıkça, toplantı ve gösteri yürüyüşü gerçekleştirilemeyecektir.

⁵⁸ Akbulut, a.g.e., s. 388.

⁵⁹ 17.07.2007 Tarihli ve 25691/04 Başvuru Sayılı Bukta ve Diğerleri/Macaristan Kararı; Akbulut, a.g.e., s. 388.

⁶⁰ Appleby/Birleşik Krallık Kararı.

2.7.3.3. Özel ve aile hayatına saygı hakkı ile toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı

Anayasamızda ifade özgürlüğünün sınırlanma nedenleri arasında yer alan “başkalarının şöhret veya haklarının, özel ve aile hayatlarının korunması” amaçlarına karşılık, toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı için yalnızca “başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması” şeklinde bir sınırlama nedeni öngörülmüş bulunmaktadır. Bu düzenleme ise, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünün varlık nedenine dayanmaktadır. Zira söz konusu özgürlük kullanılırken, genellikle kamuyu ilgilendiren konularda belirli kişi ve kurumların hedef alınması söz konusu olabilmektedir. Örneğin, küresel ısınmaya ve çevre politikalarına dikkat çekmek için gerçekleştirilen bir gösteri yürüyüşünde, ülkenin bu konudaki politikalarını eleştirmek için ülkenin devlet başkanını ve çevre bakanını hedef alan sloganlar atıldığında, burada toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı ile özel ve aile hayatına saygı hakkı karşı karşıya gelmesi söz konusu olmaktadır. Bu halde peki hangi hakka öncelik verilecektir? AİHM ve Anayasa Mahkemesi, kamusal kimliği bulunan ya da toplumun çoğunluğunca tanınmış kimselerin özel ve aile hayatlarına saygı hakkının daha dar yorumlanabileceği kanaatindedir. Bu kimseler, ifade özgürlüğünün kullanıldığı özel bir durum olan toplantı ve gösteri yürüyüşleri esnasında slogan, pankart, döviz yahut tezahürat şeklinde kendilerini hedef alan ifadelere daha toleranslı olmak durumundadırlar. Kamu menfaatinin bulunması ve ilgililerin burada topluma mal olmuş kimseler olması, ifade özgürlüğüne öncelik tanınmasını sağlamaktadır. Dolayısı ile bir toplantı veya gösteri yürüyüşüne, salt kimi kamusal kişi ve kurumların hedef alınması ve/veya aleyhlerinde sloganlar atılması nedeniyle müdahalede bulunulamayacaktır.

Bununla birlikte, aşağıda da değerlendirileceği üzere, toplantı ve gösteri yürüyüşlerinde kolluk tarafından, özel hayata saygı hakkının içerisinde koruma altına alınmış bulunan kişilerin görüntülerinin isteği dışında alınması söz konusudur. “Aleni alanların kameralarla denetlenmesi” başlığı altında bu konuda ayrıntılı değerlendirmelerde bulunulacaksa da, toplantı ve gösteri yürüyüşü esnasında kişilerin görüntülerinin alınması, önleyici bir tedbir niteliğinde olup, salt bu görüntülerin alınması, kişilerin toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı ile özel

hayatlarına saygı haklarının ihlali anlamına gelmemektedir. Şayet, söz konusu görüntüler kullanılmak suretiyle kişi hakkında salt toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkını kullanması nedeniyle sonradan bir idari yahut cezai yaptırım uygulanıyor ise, bu noktada artık toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı ile özel hayata saygı hakkının ihlal edilmiş olacağını belirtmek isteriz. Zira, söz konusu görüntülerin, konusu suç teşkil eden bir eylemin varlığı söz konusu olmadığı halde kullanılması özel hayatın gizliliğinin ihlaline yol açacak; aynı şekilde, bu görüntülerin kullanılması yahut paylaşılması sonucu kişinin herhangi bir yaptırıma maruz bırakılması da, toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının ihlali olacaktır.

2.7.4. Kolluk Kuvvetlerinin Toplantı ve Gösteri Yürüyüşüne Müdahale Yetkisinin Hukuki Metinler Kapsamında Değerlendirilmesi

Aşağıda ayrıntılı olarak inceleneceği üzere, kolluk kuvvetleri, kamu düzenini ve kamu güvenliğini sağlamakla yetkili ve görevli olup, bu kavramlarla sıkı bir ilişkide olan toplantı ve gösteri yürüyüşlerinde de kolluk görevlileri kamu düzenini ve kamu güvenliğini sağlamakla görevli yetkili kılınmış bulunmaktadır. Almanya’da ise, toplantı ve gösteri yürüyüşlerinde görevli ve yetkili olan kolluk görevlileri, bizdeki usulün aksine gönüllü olarak belirlenmektedir. Alman TGYK (VersG) madde 18/2 gereğince, bağımsız bir kolluk kuvvetleri tedbiri uygulanmaktadır. Bu güvenlik görevlilerin kullanımı, bu hakka başvuranlar tarafından, toplantı bildirim esnasında talep edilmelidir ve kolluk kuvvetlerinin iznine tabidir. TGYK (VersG) madde 9/1, 18/1, 19/1 (Cümle 2) güvenlik görevlilerin gönüllü, reşit, silahsız ve beyaz bir kol bandı ile tanınır olmasını ve uygun bir sayıyı aşmamaları gerektiğini belirlemektedir. Yine toplantıya katılacak olan kolluk görevlilerinin isimleri belirlenmekte ve düzenleme heyetine bildirilmektedir.⁶¹ Aynı şekilde güvenlik görevlilerine toplantının konusu, amacı, zamanı, yeri ve tahmini katılımcı sayısı bildirilerek hem kolluğun hem kamunun hem de kamu güvenliğinin işbirliği içerisinde korunması hedeflenmektedir.

⁶¹ Kingreen T./Poscher R., a.g.e., s. 339-340.

Ülkemizde, kolluğa TGYK kapsamında toplantı ve gösteri yürüyüşlerine müdahale yetkisi verilmiş olduğu gibi, Çevik Kuvvet Yönetmeliği, Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu, Emniyet Teşkilat Kanunu, İl Özel İdaresi Kanunu vb gibi hukuki metinlerle de yine kolluğa müdahale konusunda yetki tanınmış, ayrıca söz konusu yetkinin sınırları, kullanım amacı ve şekli ile ölçüsüne ilişkin bilgilere yer verilmiştir. İlgili hukuki metinlerde, kolluğa toplantı ve gösteri yürüyüşüne, ancak, Anayasa’da yer alan sınırlama nedenlerinin bulunması yahut da TGYK’nda yer alan usul ve şartlara uymayan kanunsuz bir toplantının söz konusu olması halinde, kanunlarda yer verilen meşru amacı sağlamak amacıyla, gerekli olduğu ölçüde orantılı olarak müdahale etme yetkisi tanınmıştır. Söz konusu tehdit ortadan kalktığında, kolluk kuvvetleri müdahaleyi derhal sonlandırmalıdır. Örneğin, PYSK 16. maddede kolluğun zor ve silah kullanma yetkisi düzenlenmiş ve kolluğa, görevini yaparken bir direnişle karşılaşması halinde, bu direnişi kırmak amacıyla ve kırarak ölçüde zor kullanma yetkisi verilmiştir. Bu halde kolluğun, direniş kırıldıktan sonra zor kullanmaya devam etmesinin yetki aşımı olacağı kuşkusuzdur.

Kolluğun yetkilerini kullanırken bilinçli hareket etmesi ve gereksiz müdahalelerden kaçınması, ifade özgürlüğünün ve toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının gerektiği gibi kullanılabilmesini sağlayacağı gibi, demokratik bir toplum düzeni için de büyük önem taşımaktadır. Zira, bir toplum ancak farklı fikir ve inanışların bir arada barış içerisinde yaşayabilmesi ile demokratik bir yapıya sahip olmaktadır. Ne yazık ki ülkemiz, yukarıda ilgili verilere yer verildiği üzere hak ihlalleri konusunda henüz istenen seviyeye gelememiş, ifade özgürlüğü gibi özgürlükler gerektiği gibi sahip olduğu güvencelerden yararlanılamamıştır. Bu noktada, toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin yasaklanması ya da toplantılara müdahale edilmesi yahut da müdahalenin orantısız bir şekilde gerçekleştirilmesi, ihlal sayılarının artmasına yol açmaktadır.

Bu halde, kolluğun sahip olduğu yetkileri kullanırken, yetkilerini ne ölçüde ve ne şekilde kullanabileceğine dair eğitimler alması, hukuki düzenlemeler ve yargı kararları hakkında bilgilendirilmesi ve ayrıca toplumsal olaylar gibi yakın temasın ve gerilimin bulunduğu eylemlerde gerekli müdahalelere gerekli ölçüde

başvurabilecek deneyimde olması gerekmektedir. Bu sebeple, kolluğa verilecek olan hukuki ve tatbiki eğitim çok önemlidir. Aşağıda, kolluğun almış olduğu birtakım eğitimlere ve kolluk birimlerine yansımış toplumsal olayların bir kısmının listesine yer verilmiş bulunmaktadır.

2017-2019 YILLARINDA ÇEVİK KUVVET MÜDÜRLÜĞÜ TARAFINDAN VERİLEN EĞİTİMLER				
EĞİTİM VERİLEN PERSONEL BİRİMİ/DÖNEMİ	EĞİTİM ADI / KONUSU	2017	2018	2019
ŞUBE MÜDÜRLÜĞÜMÜZ PERSONELLERİNE YÖNELİK OLARAK	TOPLUMSAL OLAYLARA MÜDAHALE ESASLARI EĞİTİMİ	520	102	624
	TOPLUMSAL OLAYLARA MÜDAHALE ESASLARI YENİLEME EĞİTİMİ	-	815	28
	HİZMET İÇİ EĞİTİM (Çevik Kuvvet Düzenleri-Senaryolu Müdahale)	975	1.970	227
	RESMİ YAZIŞMA KURALLARI EĞİTİMİ	53	42	-
	SAVUNMA TÜFEĞİ TEKAMÜL EĞİTİMİ	360	95	-
	SAVUNMA TÜFEĞİ KULLANIMI KURSU	611	262	329
	GÖZ YAŞARTICI GAZLAR VE GAZ MASKELERİNİN KULLANIMI KURSU	390	312	130
	GÖZ YAŞARTICI GAZLAR VE GAZ MASKELERİNİN KULLANIMI KURSU TEKAMÜL EĞİTİMİ	-	97	-
	GÖZ YAŞARTICI GAZLAR VE GAZ MASKELERİNİN KULLANIMI VE SAVUNMA TÜFEĞİ EĞİTİM SEMİNERİ (TEKAMÜL EĞİTİMİ)	-	196	-
	TOPLUMSAL OLAYLARA MÜDAHALE ARACI (TOMA) SÜRÜCÜ VE OPERATÖR KURSU	221	77	83
	ZIRHLI MÜDAHALE ARACI (ZMA) SÜRÜCÜ VE KULECİ KURSU	180	104	-
	ZIRHLI ARAÇLAR (TOMA-SHORTLAND) TEKAMÜL EĞİTİMİ	541	521	-
	SEÇİM GÜVENLÜĞÜ EĞİTİMİ	-	-	3.416

Tablo 2.7.4.1. 2017-2019 Yılları Arasında Çevik Kuvvet Şube Müdürlüğü Tarafından Verilen Eğitimler (İstanbul)

Çevik Kuvvet Müdürlüğü tarafından, ilgili personele yukarıda yer alan tabloya göre, 2019 yılı Haziran Ayına kadar “Toplumsal Olaylara Müdahale Esasları” konulu 624 eğitim düzenlenmiştir. Yine 2019 yılı için “Göz Yaşartıcı Gazlar ve Gaz Maskelerinin Kullanım Kılavuzu” konulu 130 eğitim düzenlenirken bu sayı 2018 yılı için 312, 2017 yılı içinde 390 olmuştur. “Göz Yaşartıcı Gazları ve Gaz Maskelerinin Kullanım Kursu Tekamül Eğitimi” 2019 yılı için düzenlenmezken, 2018 yılında 97 kez bu konuda personele eğitim verilmiştir. Yine, “Göz Yaşartıcı Gazları ve Gaz Maskelerinin Kullanımı ve Savunma Tüfeği Eğitim Semineri Tekamül Eğitimi” 2019 yılında verilmemişken, 2018 yılında 196 eğitim düzenlenmiştir.

İstanbul’da kolluğun görev aldığı 2016-2018 yılları içinde gerçekleşen toplumsal olay sayıları ise şöyledir;

FAALİYETLER	OCAK	ŞUBAT	MART	NİSAN	MAYIS	HAZİRAN	TEMMUZ	AĞUSTOS	EYLÜL	EKİM	KASIM	ARALIK	TOPLAM
KANUNA AYKIRI TOPLUMSAL OLAYLARIN SAYISI	115	131	132	126	57	82	49	40	28	52	60	48	920
KANUNA UYGUN TOPLUMSAL OLAYLARIN SAYISI	0	0	0	0	1	0	0	8	16	18	2	9	54
TOPLAM MÜDAHALE SAYISI	17	65	50	26	33	20	11	4	3	10	22	6	267
BASIN AÇIKLAMASI	40	61	44	37	42	38	20	21	45	57	53	42	500
GÖREV ALINAN GREV SAYISI	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
GÖREV ALINAN LOKAVT SAYISI	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
GÖREV ALINAN PROFESYONEL SPOR MÜSABAKALARI	55	72	34	47	24	9	2	7	19	38	48	70	425
GÖREV ALINAN AMATÖR SPOR MÜSABAKALARI	58	60	96	33	15	5	2	0	11	37	63	56	436
DİĞER İLLERE TAKVİYE GÖREVİ	0	6	1	5	3	2	0	2	2	1	2	1	25
YIKIM GÖREVLERİ	13	20	12	13	5	0	2	6	3	8	5	5	92
DİĞER GÖREVLER(Seçim Çalışmaları, Anma Töreni, Etkinlik, Duruşma vb. görevler)	91	57	53	65	65	62	112	107	13	68	18	8	719
TOPLAM	389	472	422	352	245	218	198	195	140	289	273	245	3438

Tablo 2.7.4.2. 2016 Yılı Toplumsal Olaylar Listesi (İstanbul)

FAALİYETLER	OCAK	ŞUBAT	MART	NİSAN	MAYIS	HAZİRAN	TEMMUZ	AĞUSTOS	EYLÜL	EKİM	KASIM	ARALIK	TOPLAM
KANUNA AYKIRI TOPLUMSAL OLAYLARIN SAYISI	47	112	111	157	146	121	93	112	108	104	140	163	1414
KANUNA UYGUN TOPLUMSAL OLAYLARIN SAYISI	6	0	5	3	0	0	79	2	0	0	0	1	96
TOPLAM MÜDAHALE SAYISI	3	5	15	7	12	6	4	11	2	6	5	6	82
BASIN AÇIKLAMASI	37	76	53	62	53	1	16	12	17	26	30	51	434
GÖREV ALINAN GREV SAYISI	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
GÖREV ALINAN LOKAVT SAYISI	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
GÖREV ALINAN PROFESYONEL SPOR MÜSABAKALARI	50	20	78	127	43	10	1	23	59	97	82	75	665
GÖREV ALINAN AMATÖR SPOR MÜSABAKALARI	66	123	101	47	19	0	3	0	22	39	58	80	558
DİĞER İLLERE TAKVİYE GÖREVİ	0	0	9	1	2	2	2	1	2	1	1	8	29
YIKIM GÖREVLERİ	1	4	6	2	3	4	14	3	9	8	9	3	66
TOPLAM	211	340	378	406	278	144	212	164	219	281	325	387	3345

Tablo 2.7.4.3. 2017 Yılı Toplumsal Olaylar Listesi (İstanbul)

FAALİYETLER	OCAK	ŞUBAT	MART	NİSAN	MAYIS	HAZİRAN	TEMMUZ	AĞUSTOS	EYLÜL	EKİM	KASIM	ARALIK	TOPLAM
KANUNA AYKIRI TOPLUMSAL OLAYLARIN SAYISI	110	89	97	110	104	141	87	53	53	44	61	53	1002
KANUNA UYGUN TOPLUMSAL OLAYLARIN SAYISI	0	0	0	0	0	10	2	0	0	0	0	0	12
TOPLAM MÜDAHALE SAYISI	7	4	5	4	4	7	7	2	3	2	6	8	59
BASIN AÇIKLAMASI	81	74	87	88	101	145	64	50	43	37	49	43	862
GÖREV ALINAN GREV SAYISI	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1
GÖREV ALINAN LOKAVT SAYISI	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
GÖZALTINA ALINAN GÖSTERİCİ SAYISI	1	0	0	1	2	6	2	1	2	2	0	0	17
GÖREV ALINAN PROFESYONEL SPOR MÜSABAKALARI	96	109	94	96	52	7	13	13	14	13	10	43	560
GÖREV ALINAN AMATÖR SPOR MÜSABAKALARI	68	77	92	64	31	4	0	0	67	121	118	117	759
YIKIM GÖREVLERİ	8	2	2	4	0	2	9	6	2	2	0	1	38
DEVLET BÜYÜKLERİ KORUMA VE REFAKAT	37	36	27	50	29	59	47	30	46	101	77	41	580
TOPLAM	408	391	404	417	323	381	231	155	230	322	322	306	3890

Tablo 2.7.4.4. 2018 Yılı Toplumsal Olaylar Listesi (İstanbul)

Yukarıda yer verilen tablolar birlikte değerlendirildiğinde, Toplumsal Olaylara Müdahale Eğitimlerine giderek daha fazla önem verildiğini görmekteyiz. Burada toplumsal olaylar esnasında görevli çevik kuvvet birimlerine özellikle önleyici yetkileri ve gerginliği yatıştırıcı bir tutum sergilemeleri konusunda eğitimler verilmektedir.

Yine tabloları birlikte değerlendirdiğimizde, 2017 yılında kanuna aykırı toplumsal olayların sayısında yaşanan artışla birlikte kolluğun sık sık kamu düzeni ve kamu güvenliğini sağlamak amacıyla zor kullanma yetkisine başvurması sonucu, göz yaşartıcı gaz, maske ve savunma silahı kullanma eğitimlerinde artış yaşandığını görmekteyiz. Bununla birlikte 2017 yılı, uluslararası hukuk açısından ise Türkiye'nin AIHM yargılamaları sonucu son yıllarda en yüksek tazminat oranına mahkum edildiği yıl olmuştur.

İhlallerin söz konusu olması ve Türkiye tazminata mahkum edilmesinin yanı sıra, hukuki metinlerle düzenlenmiş bulunan müdahale usul ve esaslarına aykırı olarak gerçekleştirilen müdahaleler sonucu, bireysel olarak bir sorumluluk da doğmaktadır. Bir toplantı ve gösteri yürüyüşü esnasında kolluk açısından yetki

aşımının söz konusu olduğu hallerde devletin, bu konuda bir suç duyurusu bulunmasa dahi, etkili bir soruşturma yapma yükümlülüğü bulunmaktadır. Cumhuriyet savcıları konuyla ilgili bir suç duyurusu olmasa bile şahsen, radyo, TV, internetten vb yollarla bu durumu gördükleri zaman ilgili kolluk güçleri hakkında soruşturma başlatmak zorundadır.

Söz konusu soruşturma, eğer olayda ölüm veya yaralama varsa bunun sebebine ilişkin hakikati ortaya çıkarmak; bu eylemlerin sorumlularını tespit etmek ve sorumluları tespit edip, gerektiğinde mağdurlara giderim sağlama amaçlarını taşımalıdır. Örneğin, üniversitede yemekhane ücretlerine yapılan bir zammı protesto eden gençlere kolluk kuvvetleri tarafından üniversitenin talebi üzerine müdahale edilmiş ve bu müdahale esnasında bir öğrencinin burnu kırılmıştır. AİHM ise söz konusu olayda, kolluğun yetkisini aşmak suretiyle orantısız güç kullandığını ifade etmiş, bunun yanı sıra, yetkisini aşan ve söz konusu eylemi gerçekleştiren kolluk görevlisi ya da görevlilerinin isimlerinin emniyet birimlerince savcılık dosyasına bir türlü sunulmamasını ve savcılığın da bu konuda etkili hareket etmeden soruşturma dosyasını kapatmasını, toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının ihlali ile işkence ve kötü muamele yasağının usuli olarak ihlali olarak değerlendirmiştir.⁶²

Görülmektedir ki, kolluğun gereksiz müdahalelerde bulunması yahut müdahalede bulunurken orantısız güç veya araç kullanması, özetle, kanunların belirlediği esas ve usullere aykırı hareket etmesi halinde, hem hak ihlalleri oluşmakta ve devletler tazminata mahkum edilmektedir hem de ilgili eylemleri gerçekleştiren kolluk görevlileri hakkında cezai ve hukuki sair işlemler yürütülmektedir.

Kolluk kuvvetlerinin toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkına müdahalesindeki esasları ve yetki aşımı halinde ortaya çıkan sorumluluğu da bu şekilde kısaca belirledikten sonra kolluk kuvvetleri ve yetkilerine ilişkin ayrıntılı değerlendirmelere geçebiliriz.

⁶² 16.03.2004 Tarihli ve 26625/04 Başvuru Sayılı Açıçı/Türkiye Kararı; Şirin, a.g.e., s. 123-124.

3. KOLLUK KUVVETLERİ VE TÜRK HUKUKU'NDA KOLLUK KUVVETLERİNİN DÜZENLENİŞ BİÇİMİ

3.1. Tanım, Tarihçe ve Teşkilat Yapısı İtibarıyla Kolluk

Devlet, sözlük anlamıyla toprak bütünlüğüne bağlı olarak siyasal bakımdan örgütlenmiş millet veya milletler topluluğunun oluşturduğu tüzel varlık olup, vatandaşlar arasındaki ilişkileri düzenleyen ve bu ilişkilerin kurallara uygun bir şekilde yürütülmesini sağlayan, kamusal ürün ve hizmet imal eden ya da idare eden en üst egemen meşru güçtür.⁶³

Üyelerin birleşmesinden oluşmuş bir tüzel kişilik olan devletin en önemli görevi kendi varlığını korumaktır. Bu sebeple devlet, kendini var eden her parçayı bütüne uygun olarak bir arada tutmak için bir güce ihtiyaç duymaktadır.⁶⁴

Kamusal düzenin korunması devletin temel amaçlarından birisi olup, devletin sürekliliği de buna bağlıdır. Bu sebeple devlet, kolluk sistemi tesis eder. Kolluk sistemi, devletin düzeni korumasına ve bir anlamda da sürekliliğinin sağlanmasına hizmet eder.⁶⁵

Eski Türkler’de, kamu düzen ve güvenliği işleri Subaşı'lar tarafından yürütülmüştür. Kabile halinde yaşadıkları dönemde Türkler, orduyu sevk ve yönetenlere "Subaşı" adını vermişlerdir. Su, asker, komutan, ordu ve subaşı, başkomutan anlamında kullanılmıştır. Kabileler birleşip toplum büyüyünce Kağan ortaya çıkmış, Subaşılar savaşta belli birliklere komuta etmeye başlamış, barışta da bulundukları bölgenin güvenliğini sağlamışlardır. Böylece Subaşıların rolleri küçülmüş ve belli görevlerin yöneticileri olmuşlardır. Keza Anadolu Selçuklularında da il merkezlerinde askeri ve mülki işlere bakan komutanlara subaşı denilmiştir. Bunlar bulundukları yerlerin kamu düzen ve güvenliğini sağlamışlar, savaş zamanında ise çevrelerindeki ilçe ve köylerin tımarlı sipahilerine komuta etmişlerdir.

⁶³ Eryılmaz, B. 1993. “*Kamu Bürokrasinin Denetlenmesinde Yeni Gelişmeler*”. Amme İdaresi Dergisi, Cilt 26, Sayı 4, s.84; Özder S. 2018, “Kolluk Kuvvetlerinin Sivil Gözetimi Ve Türkiye’de Uygulanabilirliği” Yüksek Lisans Tezi. Ankara, s.10.

⁶⁴ Rousseau J.J. 2018. *Toplum Sözleşmesi*. (çev. Vedat Günyol), İstanbul, İş Bankası Yayınları, , s.28.

⁶⁵ Özder, a.g.e., s.11.

Özetle belirtilecek olursa, Eski Türklerde kamu düzeni ve güvenliği belli yasalara uygun olarak yürütülmüştür.

Bu yasalarda, suçların önlenmesi kadar işlenen suçlarda suçluların yakalanmasına da önem verilmiştir. Eski Türklerde Polis Teşkilatı bu açıklamalardan da anlaşılacağı üzere askeri teşkilat içinde yer almış ve Askeri özellikler göstermiştir.

Osmanlı Beyliği ve İmparatorluğu dönemlerinde ise, Yeniçeri teşkilatının gelişerek genişlemesi üzerine İstanbul'un düzen ve güvenliğinin sağlanması işleri, başta Yeniçeri olmak üzere Bostancı, Cebeci, Topçu gibi askeri ocaklar ile Kaptan-ı Derya askerlerine intikal etmiştir.

Yeniçeri Ocağının 1826 yılında kaldırılmasından sonra, İstanbul'da Asakiri Muntazama-i Hassa (Asakir-i Mansure-i Muhammediye) isimli ve polisiye hizmetleri de yapmak üzere yeni bir Askeri teşkilat kurulmuş, Serasker denilen bu teşkilatın komutanı, iç güvenliğin sağlanmasına ait Yeniçeri Ağası'nın yetkilerine sahip olmuştur.

Daha sonra, 1845 yılında, İstanbul'da "Polis" adıyla bir teşkilat kurulmuş, yeni kurulan polis teşkilatının görevleri yine aynı tarihte yayınlanan Polis Nizamnamesinde belirtilmiştir.

1876 yılında Tanzimat ve Islahat hareketleri çerçevesinde Avrupa'daki örneklerle göre bir polis teşkilatı kurulmasına birinci meşrutiyetin ilanından sonra oluşan hükümet programında yer verilmiş ve 1879'da Zaptiye Nezareti kurulmuştur.

1900'lere gelindiğinde ise, Zaptiye Nezareti kaldırılarak, yerine Dahiliye Nezaretine bağlı ve memlekete şamil polis işlerinin yürütülmesiyle görevli "Emniyet Umumiye Müdürlüğü" ve İstanbul Vilayetine bağlı bir polis müdüriyeti kurulmuştur.

Milli Meclis'in kurulmasından sonra, *"iç siyasetimizde bütün çalışmalarımızın hedefi, milletin birlik ve dayanışmasının korunması ile genel güvenliğin kurularak asayişin her yerde teminidir..."* (9 Mayıs 1920, Meclis Programı) denilerek, 24 Haziran 1920'de Milli Hükümetin Emniyeti Umumiye Müdürlüğü kurulmuş, 1 genel müdür, 1 genel müdür yardımcısı ile emniyet, seyrisefer,

memurin şubelerinden ve 6 kişilik Teftiş Kurulundan oluşan küçük bir kadro ile çalışmaya başlamıştır.⁶⁶

Jandarma Teşkilatı'nın ise, 1839 yılından itibaren "Jandarma" adına ve muhtelif "Jandarma Tayin Kararnamelerine" rastlanılmış olduğundan; 1839 yılında kurulduğu ifade edilmektedir. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra Sadrazam Sait Paşa, modern bir zabıta teşkilatı kurmak için İngiltere ve Fransa'dan subaylar getirtmiş, önceki teşkilatlanmada değişiklik yapılmış ve 20 Kasım 1879'da Seraskerlik makamına bağlı "Umum Jandarma Merkeziyesi" kurulmuştur. Jandarma, 1908 yılında II. Meşrutiyet'in ilan edilmesinden sonra özellikle Rumeli'de büyük başarılar göstermiştir. Bunun üzerine teşkilat 1909 yılında yeniden düzenlenerek Harbiye Nezareti'ne bağlanmış ve Umum Jandarma Kumandanlığı adını almıştır. Cumhuriyetin ilanından sonra ise, devletin birçok kuruluşunda olduğu gibi, Jandarma Teşkilatı'nda da reorganizasyon çalışmalarına bir plan çerçevesi içerisinde başlanılmış⁶⁷ ve Jandarma Teşkilatı'nın bugünkü altyapısı oluşturulmuştur.

Bu şekilde tarihi gelişimini tamamlayan kolluk kuvvetleri, özetle, kamu idaresinin asayiş ve düzen sağlama, varlığını ve kamu barışını koruma aracıdır. Bugün de kolluğun aynı işlevi gelişen yapılanmasıyla devam etmektedir.

Türkiye'de kamu idaresi, toplumun devlet ve ulus olarak bağımsızlığına ve bütünlüğüne, içten ve dıştan gelebilecek her türlü tehdit ve tehlikeye karşı koyarak, milli güvenliği ve aynı zamanda toplumsal düzeni muhafaza edip vatandaşların güven ve huzur içinde yaşamalarını sağlamakla görevlidir. Bugün, idarenin toplumsal düzeni korumak adına sürdürdüğü bu faaliyetlere kolluk faaliyeti denmektedir.⁶⁸ Kamu düzenini sağlamak ve suç ve suçlularla

⁶⁶ Emniyet Genel Müdürlüğü, "Tarihte Polis, Eski Türklerde Polis", <https://www.egm.gov.tr/tarihce>

⁶⁷ Mil H. İ. 2014. "Türkiye'de İç Güvenlik Teşkilatları ve Özellikleri. Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, C.5, S.11, s.47.; <https://dergipark.org.tr/download/article-file/213876>

⁶⁸ Günday, M. 2015. *İdare Hukuku*. Ankara, İmaj Yayınevi, s.22.

mücadele etmekle görevli polis ve jandarma gibi güvenlik güçleri de kolluk olarak adlandırılmaktadır.⁶⁹

Kolluk kuruluşları ise, 3201 sayılı Emniyet Teşkilat Kanunu'nun 8. maddesi ile “adli, idari ve siyasi kolluk” olarak üçe ayrılmış bulunmaktadır. Yine aynı Kanun'un 9. maddesinde, idari polis, içtimai ve umumi intizamı temin etmekle mükellef olan kısımken, siyasi polis, Devletin umumi emniyetine taallük eden işlerle mükellef olan kısım olarak ifade edilmiştir. Adli polis ise; asgari tam teşekküllü bir polis karakolu bulunan yerlerde, adli işlerle uğraşmak üzere Emniyet Umum Müdürlüğünce kadrodan ayrılan bir kısım olup, tam teşekküllü bir kadrodan daha az kuvvette olan polis teşekküllerinin tamamı veya bir kısmı adli polis olarak tefrik edilebilir denilmiştir.

Toplumsal yaşamın düzenlenmesi ve kamu düzeninin sağlanması adına idarenin bireylerin kişisel özgürlüklerini gerektiğinde sınırlayan ve bu sınırları belirleyen idari kolluktur. İdari kolluk bu faaliyetini emir ve yasaklar koyarak gerçekleştirir. İdari kolluğun bu faaliyeti yalnızca yönetimin dışında kalanları değil yönetimin parçası olan unsurları da kapsar. İdari kolluk kamu düzenini sağlarken adli kolluk da kamu düzenini bozanları soruşturur ve yargı yerlerine teslim etmektedir.⁷⁰ Siyasi kolluk kısmı ise, bu tezin konusu dolayısı ile inceleme alanı dışında tutulmuştur.

3.2. Genel Kolluğun Görev ve Yetkileri

Kamu emniyeti veya kamu düzeni, yurttaşın malvarlığı veya özgürlüğü açısından bir “tehlike” ortaya çıktığında, kolluk makamları bu tehlikeyi önlemek üzere işlem yaparlar. Yapılan işlemin temel hakları sınırlayıcı bir nitelik taşıdığı hallerde Türkiye Büyük Millet Meclisinden geçerek kabul edilen bir kanun ile yetki alınması gerekir.

⁶⁹ Sözen, S., Akkaş N., İzcan Z., Çırak H., Gül C., Tepeler Ş., Yılmaz B. 2003. *Jandarmanın Görev ve Yetkileri*, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayını, s.3.; Özder, a.g.e., s.12.

⁷⁰ Gözübüyük, a.g.e., s. 753-754.

Kanunda yetkinin içeriği, amacı ve sınırlarının belirlenmiş olması gerekir. Polis ve düzeni sağlayan makamların yetkileri farklı olabilir. İdari makamlar tarafından önceden belirlenen “tehlike kaynakları” ile ilgili alanlarda, bu alanı düzenleyen özel kurallar oluşturulmuş ve bu özel kurallar doğrultusunda da “özel yetkiler” yaratılmıştır.⁷¹

Ancak idarenin, meydana gelebilecek her tehlikeyi önceden öngörmesi ve bu tehlikelerin her birine ilişkin özel kanuni düzenlemeler getirmesi imkansızdır. Bu halde, yukarıda değinilen özel yetkiler yanında, kolluk kuvvetlerine birtakım “genel yetkiler” verilmesi gerekmektedir. Bu genel yetkiye dayanarak kolluk, görevini her an sahip olduğu yetki sınırları çerçevesinde kullanmaya hazır bulunacaktır.

“Genel yetki”, kanun koyucunun kamu emniyeti veya kamu düzeni açısından önceden kural koymadığı alanlarda geçerlidir.

Genel yetkiye dayanılarak alınan bir tedbir, özel kanunlarda tehlikenin önlenmesi için öngörülen yükümlülöklere aykırılıkları önler ve “kanunun yerine getirilmesini” sağlar. Böylece “kamu güvenliğı” sağlanır ve polisin kanunu yerine getirme görevi ifa edilmiş olur.⁷²

Özetle, görevi, “kamu düzeni” ve “kamu güvenliğı”ni sağlamak, bu itibarla olası “tehlikeler”in önüne geçmek veya mevcut bir tehlikeyi bertaraf etmek olan kolluğun, görevini ifa edebilmesi bu hususta yetkilendirilmiş olması esasına dayanmaktadır. Bu halde, kolluğun, sahip olduğu yetkileri, kamu güvenliğı ve düzenini sağlama görevinden aldığı ifade etmek yanlış olmayacaktır. Kamu düzeni ile toplum ve devlet güvenliğinin temin edilmesi, bu kurumların varlığının devamının sağlanması kolluğa birtakım yetkiler tanınmasını zaruri kılmaktadır.

Polis hukukunda “üç basamaklı ikincillik” (dreistufige Subsidiarität) adı verilen ilke uygulanır. Buna göre, önce özel yetkiler kullanılır; özel yetki yoksa, polisin

⁷¹ Yenisey, F. 2015. *Kolluk Hukuku*. 2. Bası, İstanbul, Beta Yayınevi, s. 111.

⁷² Würtenberger 2000, *Polizei und Ordnungsrecht*. Rn. 135; Yenisey, a.g.e., s. 111

standart temel yetkilerine sıra gelir; bunun da koşulları gerçekleşmemişse, ancak o zaman polisin genel yetkisi doğar.⁷³

Baden-Württemberg Polis Kanununa göre, polisin yasalarla düzenlenmiş özel yetkileri uygulanamıyorsa, standart yetkiler de (BWPoIG 26 v.d.) tatbik edilemiyorsa, somut bir olayda halen mevcut bulunan ve kamu emniyetini veya düzenini tehdit eden tehlike başka türlü bertaraf edilemiyorsa, polise verilmiş olan bireylerin, hayat, özgürlük ve mallarını koruma konusundaki “genel yetki” (BWPoIG I 3) uygulanır.

Görüldüğü gibi, kolluğun genel yetkisini kullanabilmesi için, kamu emniyetine, kamu düzenine yönelik bir tehlikenin gerçekleşmiş olması ve bu tehlikenin “zarar” neticesini doğurmaması için, “kolluk tedbiri uygulanmasının zorunlu” olması gerekmektedir.⁷⁴

Ülkemizde, genel kolluk kuvvetlerinin görev ve yetkilerini belirleyen esas kanun 2559 sayılı Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu’dur. Bu kanun, esasen emniyet teşkilatı için düzenlenmiş olmasına rağmen diğer kolluk kuvvetleri için de düzenlemeler içermektedir. Kanun’un 25. maddesi “*Polis teşkilatı bulunmayan yerlerde il, ilçe ve bucak jandarma komutanları ile jandarma karakol komutanları bu kanunda yazılı vazifeleri yapar ve yetkileri kullanırlar.*” demekle, polis için geçerli olan görev ve yetki düzenlemelerinin emniyet teşkilatı bulunmayan yerlerde Jandarma için geçerli olacağını düzenlemektedir. Kanun’un 23. maddesi de, “*Umumi ve hususi kanunlarla polise verilen ve bu kanunda yazılı bulunmayan vazife ve salahiyetlerin hükümleri bakidir.*” şeklindeki düzenleme ile Kanun’da yazılı bulunmamasına rağmen, başkaca genel ve özel kanunlarda polislere verilmiş bulunan görev ve yetkilerin korunduğunu göstermektedir. “*Mahsus zabıta teşkilatı olan işlerde bu teşkilata mensup memur bulunmadığı yerlerde polis, bunlara ait inzibati muameleleri yapmağa salahiyetlidir.*” şeklindeki 24. madde de, özel kolluk kuvvetlerinin görevli olduğu işlerde, ilgili kolluk mensuplarının bulunmaması halinde polise

⁷³ Würtenberger 2000, Rn. 137.; Yenisey, a.g.e., s. 112

⁷⁴ Yenisey, a.g.e., s. 112

her türlü işlem yapma yetkisi vermektedir. PVSK'nın 1. maddesi ise, “*Polis, asayiş amme, şahıs, tasarruf emniyetini ve mesken masuniyetini korur. Halkın ırz, can ve malını muhafaza ve ammenin istirahatini temin eder.*

Yardım isteyenlerle yardıma muhtaç olan çocuk, alil ve acizlere muavenet eder. Kanun, Cumhurbaşkanlığı kararnameleri ve ilgili mevzuatın kendisine verdiği vazifeleri yapar.” şeklindeki düzenleme ile genel kolluğun ortak vazifesini belirtmiştir.

Görüldüğü üzere, PVSK, genel kolluk kuvvetlerinin yetki ve görevlerini düzenlemektedir. Bundan başka, Polis Vazife ve Salahiyet Nizamnamesi, 2803 sayılı Jandarma Teşkilat, Görev ve Yetkileri Kanunu, Jandarma Teşkilat ve Vazife Nizamnamesi, 2692 sayılı Sahil Güvenlik Komutanlığı Kanunu gibi yasal düzenlemeler de genel kolluğun yetki ve görevlerini düzenlemektedir.

3.3. İdari Kolluğun Görev ve Yetkileri

İdari kolluk, diğer adıyla önleyici kolluk görevini; Türkiye'de Emniyet ve Asayiş sağlamak amacıyla görev yapan Emniyet Genel Müdürlüğü, Jandarma Genel Komutanlığı ve Sahil Güvenlik Teşkilatı yerine getirmektedir. Yurdun genel asayişini polis ve jandarma, İçişleri Bakanlığı'na bağlı olarak sağlamaktadır. Tezin konusu itibarıyla üzerinde durulacak olan kolluk birimleri de emniyet ve jandarmadan oluşmaktadır.

İdari kolluk görevi, suç oluşmadan önce meydana gelen tüm olaylar olarak değerlendirilebilir. İdari yani önleyici polis, kamu düzenine engel oluşturan, kanunların suç saydığı eylemleri önlemekle görevlidir. İdari kolluğun, parmak izi ve fotoğraf alma, filmlerin kontrolü, genel eğlence ve istirahat yerlerinin denetimi, kumar, uyuşturucu gibi vatandaşlara ve topluma zararlı faaliyetlerin yapıldığı yerlerin kapatılması, yasak ve izinsiz taşınan silahlara ve tehlikeli maddelere el konulması, kamu güvenliğini tehdit eden genel ahlaka aykırı

eylemlerinin önlenmesi, idari soruşturma yapma, nezaret altına alma, kanunda sayılan hallerde evlere girme, silah kullanma gibi temel görevleri vardır.⁷⁵

İdari kolluğun amacı, kamunun düzen içinde yaşamasını sağlamaktır. Bu amaca ulaşmak için kamu düzeninin işleyiş kurallarını ilgili kanunlara uyarak koyar, önleyici ve koruyucu yönü ağır basan bir uygulama getirir. Bu uygulama, aynı zamanda adli kolluğun görevlerini de etkiler, çünkü yeni suçların işlenmesi konusunda caydırıcı etki oluşturur.⁷⁶ Bundan dolayı idari kolluk, kural olarak düzenleyici, önleyici ve durdurucu niteliktedir. İdari kolluğa ilişkin genel düzenlemeler, sadece yasama organı tarafından değil, idare tarafından da yapılabilecektir.⁷⁷

Kolluğun, idari yetkilerini kullanırken bireyin hakkını sınırlayan, ihlal eden yetkileri ise genellikle önleme araması, önleme yakalaması, kişisel verileri toplama, zor ve silah kullanma, telekomünikasyon yoluyla yapılan iletişimin denetlenmesi, önleme amaçlı parmak izi ve fotoğraf alma ve aleni alanların video kameralarla denetlenmesi esnasında ortaya çıkmaktadır.

Bu halde bu tezin konusunu oluşturan toplumsal olaylar ve kolluk yetkileri açısından, idari kolluğun başvurduğu “önleme araması ve yakalaması”, “toplantı ve gösterilerdeki özel önleme yetkileri”, “zor ve silah kullanma” ve “aleni alanların video kameralarla denetlenmesi” yetkilerini incelemek yerinde olacaktır.

⁷⁵ Tongur H. 2016. *Türkiye’de Genel Kolluk Teşkil ve Görevlerinin Gelişimi*. Ankara, Polis Akademisi Yayınları, s.398-404.

⁷⁶ Yayla, Y. 2009. *İdare Hukuku*. İstanbul, Beta Yayınevi, s. 42.;
<http://www.acikogretimadalet.com/kolluk-turleri-ve-ayrimlari-konusu.html>

⁷⁷ <http://www.acikogretimadalet.com/kolluk-turleri-ve-ayrimlari-konusu.html>

3.3.1. Önleme Araması ve Önleme Yakalaması

3.3.1.1. Önleme araması

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 8. maddesinde bireyin “hususî ve ailevî hayatı, meskeni ve muhaberatı” korunmuş, kanunla sınırlanabilen alanlar gösterilmiştir. Sözleşmenin 8. Maddesinde de, her somut olayda kendi şartları içinde değerlendirilen bir “özel hayat hakkı” tanınmış, ancak Anayasamızda olduğu gibi, yazılı emre bağlanmamıştır.⁷⁸

Anayasamızda ise özel hayat hakkı “özel hayatın gizliliği ve korunması” alt başlığı altında, “özel hayatın gizliliği” başlıklı 20. madde ile yazılı bir hükme bağlanmış bulunmaktadır.

Arama, ilk bakışta gözükmeyen bir şeyin bulunması için yapılır.⁷⁹ Önleme araması ise kısaca, bir suçun işlenmesinden önce tehlikenin veya suçun işlenmesini önlemek amacıyla yapılan arama olarak tanımlanabilir.⁸⁰

Önleme araması, mevzuatımızda, Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu'nun 9. maddesi ve Adli ve Önleme Aramaları Yönetmeliği'nin 18 vd. maddelerinde düzenlenmiş bulunmaktadır.

Bu arada her ne kadar, 4 Nisan 2015 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiş bulunan ve kamuoyunda iç güvenlik paketi olarak da bilinen yasa, PVSK madde 4/A'da yaptığı değişiklik ile, önleme aramalarına ilişkin “*Bu amaçla kişinin üzerindeki elbisenin çıkarılması veya aracın, dışarıdan bakıldığında içerisi görünmeyen bölümlerinin açılması istenemez*” ifadesinden sonra “*Ancak, el ile dıştan kontrol hariç kişinin üstü ve eşyası ile aracının dışarıdan bakıldığında içerisi görünmeyen bölümlerinin aranması; İçişleri Bakanlığı tarafından belirlenecek esaslar dahilinde mülki amirin görevlendireceği kolluk amirinin yazılı, acele hallerde sonradan yazıyla teyit*

⁷⁸ Yenisey, a.g.e., s. 278-279.

⁷⁹ Pieroth/ Schlink / Kniesel, 2007. Polizei und Ordnungsrecht mit Versammlungsrecht, 4. Auflage. München.; Yenisey, a.g.e., s.279

⁸⁰ Kunter N., Yenisey F., Nuhoglu A. 2010. *Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku*. 18. Bası, İstanbul, Beta Yayınları, s. 1033.

edilmek üzere sözlü emriyle yapılabilir. Kolluk amirinin kararı yirmi dört saat içinde görevli hakim onayına sunulur” şeklinde bir düzenleme ile değişiklik getirmişse de, PVSK’nin 9. maddesi ile getirilen sıkı usul şartlarını gevşeten bu düzenleme Anayasa Mahkemesi’nin 04/05/2017 Tarihli ve 2015/41E., 2017/98K. sayılı Kararı ile Anayasa’ya aykırı bulunarak iptal edilmiştir.

Önleme aramasının usul ve esasları, esas olarak PVSK’nin 9. maddesinde düzenlenmektedir.

Aynı şekilde, Adli ve Önleme Aramaları Yönetmeliği’nin 18. maddesi, kolluğun, maddede belirtilen denetimler şartları oluştuğunda kendiliğinden denetim yapabilme yetkisini düzenlerken, Yönetmelik’in “Önleme araması ve kapsamı” başlıklı 19. maddesi de hangi şart ve koşullarda, ne şekilde ve nerelerde önleme araması yapılabileceğini düzenlemiş, önleme aramasının kişilerin özel hayatına müdahale oluşturacağı ev, yerleşim yerleri, özel iş yerleri veya bu yerlerin eklentilerinde yapılamayacağını hükme bağlamıştır.

Yönetmelik’in 20. maddesi de, “önleme araması kararı”nın usul ve esasları hakkında hükümler içermekte ve aramanın, *“ancak önleme aramalarında işlemin yapılacağı kanunda belirtilen umumi ve umuma açık yerlerde makul sebeplerin oluştuğunu ve milli güvenlik ve kamu düzeninin, genel sağlık ve genel ahlakın veya başkalarının hak ve hürriyetlerinin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, taşınması veya bulundurulması yasak olan her türlü silah, patlayıcı madde veya eşyanın tespiti amacının ortaya çıktığını ve tehlikenin oluştuğunu gösteren belirlemeler”*in varlığı halinde ve yine ancak usulüne uygun verilmiş hakim kararı üzerine veya yine bu sebeplere bağlı olarak gecikmesinde sakınca bulunan hallerde kanunla yetkili kılınmış merciin yazılı emrini takiben gerçekleştirilebileceğini göstermektedir.

Arama Yönetmeliği’nin 27. maddesi ve devamındaki hükümler de önleme araması ve adli aramaların yapılış usul çerçevelerini ayrıntılı olarak düzenlemiştir.

Yukarıda yer verilen mevzuat hükümleri birlikte değerlendirildiğinde, kolluğun, önleme araması gerçekleştirebilmesinin belirli şartların varlığına ve yine

birtakım usullere bağlandığı görülmektedir. Bu yasal düzenlemelerin nedeni, önleme araması ile kişilerin hem uluslararası düzenlemeler hem de anayasal bir hak olarak sahip oldukları özel hayatın gizliliği hakkı arasında bir sınır belirlemek ve kolluğun keyfi işlemlerinin önüne geçmektir.

Özetle, kolluk, toplumsal olaylar açısından değerlendirmek gerekirse, miting alanı, stadyum, gösteri alanı, park, toplu taşıma araçları vb gibi kamuya açık alanlarda, toplumsal bir hareket dahilinde hareket eden kitlelerin bulunabileceği yerlerde önleme aramasını gerçekleştirebilecek, ancak bu esnada insanlık dışı bir muamelede bulunmadan, ilgiliye arama nedenini bildirmek ve kimliğini ibraz etmek suretiyle kendisine yetkili mercii tarafından verilmiş bulunan arama yetkisini, mevzuatta belirtilen esas ve usuller doğrultusunda kullanacaktır. Aksine bir uygulamada, kişilerin özel hayatlarının korunması hakkı ihlal edilecek ve ilgili kolluk, cezai ve idari yaptırım ile karşı karşıya kalacaktır.

Toplumsal olaylar ve ilgili yetkinin kullanımına ilişkin hukuki değerlendirmeler, somut ve güncel kararlar üzerinden ayrıntılı olarak ileride ele alınacağından, bu aşamada kolluğun diğer bir idari yetkisi olan önleme yakalamasına geçilmektedir.

3.3.1.2. Önleme yakalaması

Önleme yakalamasında, bir kişinin kolluk tarafından dar bir yerde tutularak, oradan ayrılmasına izin verilmemesi söz konusudur. Yakalama, bir kişinin hakim kararı alınmış olmamasına rağmen, geçici bir süre için özgürlüğünün kısıtlanması demektir. Çok kısa süreli özgürlük kısıtlamaları, “yakalama” sayılmayacaktır.⁸¹

Anayasamızın “kişi hürriyeti ve güvenliği” başlıklı 19. Maddesi kişilerin hürriyetlerini güvence altına almış ve bu hakkı sınırlayan yakalama uygulamasının sınırlama alanlarını göstermiştir.

⁸¹ Yenisey, a.g.e., s. 265.

İlk sınırlama alanı “tehlikeyi önleme” alanıdır. “Küçüğün korunması”, “toplum için tehlike arz eden bir akıl hastasının” yakalanması buna örnek gösterilebilir.

İkinci alan adli yetkililerdir: “suçluluğu hakkında kuvvetli belirti” bulunan kişiler, kaçma veya delil karartma sebebi ile yakalanabilirler. Yakalama; (a) uzak bir tehlikenin önlenmesi için, (b) Türk hukukunda kabul edilmiş olmamakla birlikte, hazırlanmakta olan, fakat henüz işlenmemiş bir suçun işlenmesini önlemek için, “proaktif” olarak veya (c) suç işlendikten sonra, şüpheli veya sanığın ele geçirilmesi için yapılır. Şu halde, önleme yakalaması, uzak bir tehlikenin önlenmesi için yapılan ilk halin varlığı halinde söz konusu olmaktadır.

Hukukumuzda, suç işlememiş bir kişinin yakalanması mümkün olmamakla birlikte, biraz önce de ifade edildiği gibi, olası bir tehlikenin söz konusu olduğu durumlarda, kolluk tarafından, kamu düzenini ve kamu emniyetini korumak amacıyla yakalama, muhafaza altına alma gibi tedbirler uygulanabilmektedir. Zira, jandarma ve polisin idari görevleri arasında, “toplumu tehdit eden tehlikeleri önlemek amacı ile, bireylerin özgürlüklerini kısıtlama” yetkisi vardır.⁸²

Bu halde kolluk, kişilerin özgürlüklerini veya mülkiyet haklarını ancak bunun zorunlu olduğu hallerde kısıtlama yoluna gitmelidir. Bu zorunluluk halinin varlığı da ancak kamu yararı, kamu düzeni ve kamu emniyetinin sağlanması koşuluyla ortaya çıkmaktadır.

Önleme yakalamasında, basamak teorisi içinde önce “durdurma” gelmektedir. Polis mevcut veya muhtemel bir tehlikeyi önlemek amacıyla PVSK madde 4. uyarınca, kişileri veya araçları durdurabilmekte, kişinin kimliği belirlenemezse adli yakalamanın sonucu olan “gözaltının” bir başka şekli olan muhafaza altına alma işlemini yapabilmektedir. İdari yakalama sonrasında gözaltı değil, muhafaza altına alınma söz konusudur. Muhafaza altına alınma, kanunun yetki verdiği hallerde yetkili merci önüne çıkarılması gereken kişilerin ilgili kurumlar veya kişilerce teslim alınana kadar sağlıklarına zarar vermeyecek şekilde ve zorunlu olduğu ölçüde özgürlüklerinin kısıtlanıp alıkonulması anlamına

⁸² Yenisey, a.g.e., s. 266

gelmektedir.⁸³ PVSK'nin 13. maddesi ile yine kolluğun yakalama ve muhafaza altına alma yetkisine ilişkin usul ve esaslar belirlenmiş bulunmaktadır.

Anılan düzenlemeler ile, Türk Polisinin “tehlikeyi önleme yakalama yetkisi” bulunmamaktadır. PVSK 4A/1-ç ile 2007 yılında “tehlikeyi önlemek için durdurma” yetkisi verilmiş ise de, bu kişilerin kimlik bilgileri tamsa, kolluğun yakalama yetkisi yoktur. Yakın tehlikeyi önlemek amaçlı yakalama bizde mevcut bulunmamakla birlikte, diğer muhafaza altına alma hallerinde, jandarma veya polisin önleme amaçlı gözetim altına alma yetkisi, çok yakın bir tehlikenin önlenmesi amacıyla yapıldığından, yakalama öncesinde hakimden karar almak için de vakit yoktur.⁸⁴ Buna karşın, Anayasa'nın 19. maddesinde düzenlenmiş bulunan kişi hürriyeti ve güvenliği hakkı gereği, eğer kişinin önleme yakalaması sonucu gözetim altında kalacağı süre uzayacaksa, bu halde artık kolluğun derhal kişinin özgürlüğünün kısıtlanması halinin devamı ve hukuka uygunluğu için hakim kararı alması gerekmektedir. Ancak, hakimden alınacak kararın serbest bırakma işleminden önce elde edilemeyeceği anlaşılırsa, bir başka deyişle hakimden karar alınıncaya kadar kişinin serbest bırakılmasını gerektiren şartlar oluşursa, kişi serbest bırakılacaktır.⁸⁵

Yine anılan düzenlemelerin bir gereği olarak, jandarma veya polisin önleme görevi çerçevesinde başvurduğu tedbir olarak muhafaza altına alınan ve bu şekilde özgürlüğü kısıtlanan kişiye, geciktirilmeksizin muhafaza altına alınmasının sebebi açıklanmalıdır. Muhafaza altına alınan kişiye, bir yakınına veya güvendiği bir kişiye haber vermesi için imkan sağlanmalıdır. Anayasa'da 2001 yılında yapılan değişiklik (“2001-4709” m.19) uyarınca değiştirilen Polis Kanunu'na göre, özgürlük kısıtlamasının amacını tehlikeye düşürecek olsa bile, kolluğun kişinin yakınlarına haber verme mecburiyeti vardır (PVSK “2002-4771” 13/5).⁸⁶

⁸³ Kunter, Yenisey, Nuhoğlu, a.g.e., s. 845

⁸⁴ Yenisey, a.g.e., s. 268

⁸⁵ Yenisey, a.g.e., s. 268

⁸⁶ Yenisey, a.g.e., s. 269.

İdari yakalamanın yapılmasından sonra ise, birey muhafaza altına alınacak ve eğer yakalanan kişilerden suç işlediği şüphesi altında olanlar var ise, onlar adli mercilere sevk edilecektir. Yakalanan kişilerin haklarında ıslah veya tedavi tedbiri alınması gerekenler var ise, bu halde kişiler ilgili kurum yetkililerine teslim edilecektir.⁸⁷ Aynı şekilde, önleme yakalaması ile muhafaza altına alınan kişiler hakkında da gözaltı biriminde kaba üst araması yapma yetkisini haiz bulunduran kolluğun, bu hali de ilgilinin yakınlarına haber verme mecburiyeti bulunmaktadır.

Buna karşın, PVSK'nin 13. maddesinde, yukarıda değinilen iç güvenlik paketi kapsamında gerçekleştirilen değişiklikle, kolluğa *“Başkalarının can güvenliğini tehlikeye düşürenleri”* yakalama yetkisi verilmiş, yine aynı maddede bulunan *“yakalar ve gerekli kanuni işlemleri yapar”* ifadesi, *“eylemin ve durumun niteliğine göre, koruma altına alır, uzaklaştırır ya da yakalar ve gerekli kanuni işlemleri yapar”* şeklinde değiştirilmek suretiyle, kolluğa sınırları çizilmemiş, belirsiz ve keyfiyete neden olabilecek bir yetki tanınmış bulunmaktadır. Zira, can güvenliğinin ne şekilde tehlikeye sokulmuş olduğuna ilişkin yorum kolluğa bırakılmış, kolluğun keyfi olarak herhangi bir davranışı başkalarının hayatını tehlikeye sokan bir davranış olarak değerlendirerek, suçüstü olmasa dahi bir kişiyi yakalamasına imkan tanınmıştır. Yine, iç güvenlik paketiyle yeni bir idari kolluk tedbiri olarak düzenlenen “uzaklaştırma”, belirsiz olması ve keyfiyete neden olabilme ihtimalinden dolayı eleştirilmesi gereken bir tedbir olup,⁸⁸ bu önleyici tedbirin de “seyahat hürriyeti”ni düzenleyen Anayasa'mızın 23. maddesi ile yakın ilişkisi bulunmaktadır. Bu tedbir, başkalarının can güvenliğini tehlikeye düşürme gibi soyut bir gerekçeyle, hukuka uygun bir toplantı veya gösteriye katılmak isteyen kişilerin bir yere veya bir şehre sokulmaması ya da bir yerden alınıp başka bir yere götürülmesi şeklinde uygulanabileceğinden,⁸⁹

⁸⁷ Baytaş A. B. 2015. “6638 Sayılı Kanun ile PVSK ve CMK’da Yapılan Değişikliklerin Değerlendirilmesi”. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, 73.C., 2.S, s. 35.; <https://dergipark.org.tr/download/article-file/230758>

⁸⁸ Sözüer A. 2015. *Türk Ceza Hukuku Mevzuatı*. 3. Bası, İstanbul, Alfa Yayınları, s. 15.

⁸⁹ Sözüer, a.g.e., s. 15

kolluğun bu tedbiri uygularken alınan tedbirin hukuka uygunluğu açısından Anayasa'nın ilgili düzenlemelerini göz önünde bulundurması gerekmektedir.

3.3.2. Toplantı ve gösterilerdeki özel önleme yetkileri

Kanun koyucu, ihtisas gerektiren bir alanda doğabilecek tehlikeleri önceden sezmiş ve bunların oluşmaması için, diğer bir ifade ile, uzak tehlikenin doğmasını önlemek üzere, “yapısal önleme tedbirleri” düzenlemiştir. Bu tip, doğmamış tehlikelerin meydana gelmesini önlemek görevi de bir tür “polislik” görevi ise de, bunlarla mücadele, genel polisin doğrudan görevi olmayıp,⁹⁰ diğer birtakım kurum ve kişilerine de verilmiş bulunan bir yetki söz konusudur.

3.3.2.1. Mülki amire tanınan düzenleme, sınırlama ve yasaklama yetkileri

Örneğin, kendisi de mülki idare amiri konumunda olan Vali, 5442 sayılı İl İdaresi Kanunu'nun 11. maddesi, A fıkrasında yer alan “*Vali, il sınırları içinde bulunan genel ve özel bütün kolluk kuvvet ve teşkilatının amiridir. Suç işlenmesini önlemek, kamu düzen ve güvenliğini korumak için gereken tedbirleri alır. Bu maksatla devletin genel ve özel kolluk kuvvetlerini istihdam eder, bu teşkilat amir ve memurları vali tarafından verilen emirleri derhal yerine getirmekle yükümlüdür.*” hükümleriyle, toplumsal olaylarda kamu düzeni ve güvenliğini sağlamak, bu konuda gerekli tedbirleri almakla yetkilendirilmiş ve görevlendirmiştir.

Yine maddenin devamında yer alan C fıkrasında da, “*İl sınırları içinde huzur ve güvenliğin, kişi dokunulmazlığının, tasarrufa müteallik emniyetin, kamu esenliğinin sağlanması ve önleyici kolluk yetkisi valinin ödev ve görevlerindendir. Bunları sağlamak için vali gereken karar ve tedbirleri alır.*”

Vali, kamu düzeni veya güvenliğinin olağan hayatı durduracak veya kesintiye uğratacak şekilde bozulduğu ya da bozulacağına ilişkin ciddi belirtilerin bulunduğu hallerde on beş günü geçmemek üzere ildeki belirli yerlere girişi ve çıkışı kamu düzeni ya da kamu güvenliğini bozabileceği şüphesi bulunan kişiler

⁹⁰ Schoch in Schmidt-Assmann/Schoch, BesVerwR, 14. Aufl. 2008, 2. Kap, Rn 259.; Yenisey, a.g.e., s. 216

için sınırlandırabilir; belli yerlerde veya saatlerde kişilerin dolaşmalarını, toplanmalarını, araçların seyirlerini düzenleyebilir veya kısıtlayabilir ve ruhsatlı da olsa her çeşit silah ve merminin taşınması ve naklini yasaklayabilir.” vd hükümleriyle valiye, meydana gelmesi muhtemel bir tehlikeye karşı özel önleyici yetkiler tanınmış bulunmaktadır.

Maddede yer alan düzenlemeler değerlendirildiğinde, kişilerin seyahat özgürlüğü haklarına kamu düzeni ya da kamu güvenliğini bozabileceği şüphesiyle veya böyle bir şüpheli bulunmasa dahi, kamu düzeni veya güvenliğinin olağan hayatı durduracak veya kesintiye uğratacak şekilde bozulduğu ya da bozulacağına dair bir emarenin varlığı halinde belirli yerler veya saatler için vali tarafından müdahale edilebilmektedir.

TGYK'nin 15. maddesi ile, il sınırı içinde aynı gün içerisinde birden çok toplantı yapılmak istenmesi halinde valiye, emrindeki güvenlik kuvvetleri ve gerektiğinde yararlanabileceği diğer güçlerin bu toplantıların güvenlik içerisinde yapılmasını sağlamaya yetmeyeceği kanısına varması halinde, toplantılardan bir kısmını on günü aşmamak üzere bir kez erteleme yetkisi tanınmıştır.

16. maddede, toplantıların bölge valiliği ve İç İşleri Bakanlığı'na ertelenmesi düzenlenirken, 17. madde ile, bölge valisi, vali veya kaymakama, milli güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlığın ve genel ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla belirli bir toplantıyı bir ayı aşmamak üzere erteleyebilme veya suç işleneceğine dair açık ve yakın tehlike mevcut olması halinde yasaklayabilme yetkisi tanınmıştır.

Son olarak, Kanun'un, *“Bölge valisi, millî güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlığın ve genel ahlâkın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla bölgeye dahil illerin birinde veya birkaçında ya da bir ilin bir veya birkaç ilçesinde bütün toplantıları bir ayı geçmemek üzere erteleyebilir. Valiler de aynı sebeplere dayalı olarak ve suç işleneceğine dair açık ve yakın tehlike mevcut olması hâlinde; ile bağlı ilçelerin birinde veya birkaçında bütün toplantıları bir ayı geçmemek üzere yasaklayabilir.”* şeklindeki 19. maddesi ile, milli güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlığın ve genel ahlakın veya başkalarının hak

ve özgürlüklerinin korunması amacıyla il veya ilçelerdeki bütün toplantıların yasaklanması konusunda bölge valisi ve valiye geniş bir yetki alanı tanınmış olmaktadır. İfade özgürlüğü, düşünce ve düşünceyi yayma özgürlüğü ve haklarının en bariz görünümü olan “toplantı ve gösteri yürüyüşü” hakkının kamu düzeni, genel sağlığın ve genel ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması gibi sınırları kesin olarak çizilemeyen, soyut ve yoruma açık nedenlerle sınırlanabilir olmasının, uygulamada birçok ihlale yol açtığı görülmektedir. İleride ayrıntılı olarak tartışılacağı üzere, bu gibi kısıtlayıcı yetkilerin, hak ihlalleri yaşanmaması adına, somut birtakım bulguların varlığına bağlanması veya bu kararlara karşı etkin bir itiraz ve yargı yolu açılarak, kararı veren merciin keyfi işlemlerinin engellenmesi yararlı olacaktır.

3.3.2.2. Düzenleme Kurulu

Genel olarak toplumsal olaylar veya kanunda geçtiği şekliyle toplantı ve gösteri yürüyüşleri hakkında en kapsamlı yasa 2911 sayılı “Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu”dur. Bu kanunun amaç ve kapsamı belirleyen ilk maddesi “toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının kullanılmasında uygulanacak şekil, şart ve usuller ile gerçek ve tüzelkişilerin düzenleyecekleri toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin yerini, zamanını, usul ve şartlarını, düzenleme kurulunun görev ve sorumluluklarını, yetkili merciin yasaklama ve erteleme hallerini, güvenlik kuvvetlerinin görev ve yetkileri ile yasakları ve ceza hükümlerini” düzenlediğini ifade etmektedir.⁹¹

Anılan Kanun’un 9. maddesi, ilgili Kanun kapsamında gerçekleştirilecek her toplantı için, fiil ehliyetine sahip ve on sekiz yaşını doldurmuş, biri başkan olmak üzere en az yedi kişiden oluşan bir “düzenleme kurulu” oluşturulmasını öngörmüştür. Bu düzenleme kurulu toplantının amaç dışına çıkmamasını sağlamakla yükümlüdür. Bunu sağlamak üzere kurul önlem alacak ve gerekir ise güvenlik kuvvetlerinden yardım isteyecektir. Toplantının amacı dışına çıktığı

⁹¹ Altıntop, S. “*Kamu Düzeni ve Güvenliği Açısından Toplumsal Olaylar Mevzuatı*”. Ed. Hakan Batırhan Kara, Ankara, Efil Yayınevi, s.5.;

https://www.academia.edu/24923460/TOPLUMSAL_OLAYLAR_YONETIMI_MEVZUATI

veya düzen içinde gerçekleşmesini imkansız gördüğü takdirde kurul veya toplanamadığı takdirde kurul başkanı dağılma kararı alacak ve durumu derhal yetkili kolluk amirine bildirecektir.⁹²

Kanun'un 11. maddesi gereği, düzenleme kurulu, yine üyelerinden başkan dahil en az yedi kişiyi toplantının yapıldığı yerde hazır bulundurmak ve bu yükümlülüğün yerine getirildiğine dair düzenlediği tutanağı da, yetkili kolluk amirine teslim etmekle yükümlü tutulmuştur.

Bu arada, düzenleme kuruluna birtakım yükümlülükler getiren maddeye, düzenleme kurulu ile ilgili hükümler dışında, 02.03.2014 tarihinde eklenen bir fıkra ile, kolluğa toplantı ve gösteri yürüyüşlerine katılanların ve konuşmacıların ses ve görüntülerini kolluk tarafından yapıldığı belli olacak şekilde kaydetme yetkisi tanınmış bulunmaktadır. Her ne kadar ilgili fıkranın devamında, elde edilen kayıt ve görüntülerin, şüphelilerin ve suç delillerinin tespiti dışında başka bir amaçla kullanılamayacağı düzenlenmişse de bu verilerin ne şekilde, kim tarafından, ne süreyle saklanacağı ve kimlerle paylaşılacağı belirtilmemiştir.

3.3.3. Zor ve Silah Kullanma Yetkisi

Zor kullanma, kanuna göre yapılması gerekli bir işlemin icrası sırasında, kolluk güçlerine yönelik saldırı ve direnme olması durumunda kolluğun eşya ve kişiler üzerinde, belirlenen amaçla dengeli ve kanunlara uygun bedeni kuvvet, maddi güç ve kanuni şartları gerçekleştiğinde silah kullanmasıdır. Zor kullanma; ikaz, kelepçe takma, barikat kurma, bedeni kuvvet kullanma, cop, biber gazı, göz yaşartıcı sprey, polis köpekleri v.s ile silah kullanma şekillerinde de olabilmektedir.⁹³ Kolluğun bedeni kuvvet ve maddi güç kullanımı dışında, zor kullanma türleri arasında bir de “manevi zorlama” kavramına yer verilmektedir. Bu kavram, zora maruz kalma ihtimali olan bir kişinin polis ile kurduğu iletişim sonrası, onun sözlü emirlerine uygun hareket etmesi şeklinde tanımlanmaktadır.

⁹² Yenisey, a.g.e., s. 218

⁹³ Karakuş, O. 2008. “*Polisin Zor ve Silah Kullanma Yetkisi Üzerine Bir Değerlendirme*”. Ord. Prof. Sulhi Dönmezer Armağanı, Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı ve Türk Ceza Hukuku Derneği, Ankara, 2. Cilt, s. 934.

Bir yerde kolluk görevlilerinin sayıca çok fazla toplanması, polis köpeklerinin hazır bulundurulması, ikazlara uyulmadığı takdirde alınacak tedbirlerin bildirilmesi gibi usuller de manevi zorlama kapsamına girmektedir. Kolluğun meşru müdafaa durumu dışında, zor kullanmaya geçmeden önce manevi zor olarak bu yöntemlerden yararlanması, uyarı, telkin ve teskine başvurulması gereklidir.⁹⁴

Zor ve silah kullanma, PVSK'de 16. maddede düzenlenmiş ve kolluğa, görevini yaparken direnişle karşılaşması halinde, bu direnişi kırmak amacıyla ve kırarak ölçüde zor kullanma yetkisi verilmiştir. Kolluk, direnmenin mahiyetine ve derecesine göre ve direnenleri etkisiz hale getirecek şekilde kademeli olarak artan nispette bedeni kuvvet, maddi güç ve kanuni şartları gerçekleştiğinde silah kullanılabilecektir.

Yine maddenin devamında, kolluğun zor kullanmadan önce, ilgililere direnmeye devam etmeleri halinde zor kullanılacağı uyarısında bulunma koşulu getirilirken, direnmenin mahiyeti ve derecesi gerektirdiği takdirde, ihtar yapılmadan da zor kullanılabilme imkanı tanınmıştır. Kolluk, müdahale esnasında kendisine karşı gerçekleştirilen direnmeyi etkisiz kılmak amacıyla kullanacağı araç ile kullanacağı zorun derecesini kendisi takdir ve tayin edecektir.

Buna karşın, toplu kuvvet olarak müdahale edilen durumlarda, zor kullanmanın derecesi ile kullanılacak araç ve gereçler müdahale eden kuvvetin amiri tarafından tayin ve tespit edilecek denilmiştir. Maddede yer verilen bu düzenleme ile, sahada halihazırda topluluk karşısında bulunan kolluğun, emirleri orada bulunmayan amir tarafından alacak olmasının ne ölçüde etkili ve adil bir müdahale sağlayacağı tartışmalara açıktır.

Yine maddenin devamında, kolluğun kendisine veya bir başkasına karşı gerçekleştirilen bir saldırıda bulunulması halinde, ilgili maddede yer verilen zor kullanma şartlarının varlığı aranmaksızın, kolluğa meşru savunmaya ilişkin hakları doğrultusunda hareket etme yetkisi verilmiş ve bu hak kapsamında, bedeni kuvvet ve maddi güç kullanarak etkisiz hale getiremediği direniş

⁹⁴ Osmanoğlu, M. K. 2012. *Polisin Zor Kullanma Yetkisi ve İnsan Hakları*. İstanbul, Beta Yay.; Yenisey, a.g.e., s. 187-188

karşısında, bu direnişi kırmak amacıyla ve kıracak ölçüde, yine hakkında tutuklama, gözaltına alma, zorla getirme kararı veya yakalama emri verilmiş olan kişilerin ya da suçüstü halinde şüphelinin yakalanmasını sağlamak amacıyla ve sağlayacak ölçüde ve son olarak kendisine veya başkalarına, işyerlerine, konutlara, kamu binalarına, okullara, yurtlara, ibadethanelere, araçlara ve kişilerin tek tek veya toplu halde bulunduğu açık veya kapalı alanlara molotof, patlayıcı, yanıcı, yakıcı, boğucu, yaralayıcı ve benzeri silahlarla saldıran veya saldırıya teşebbüs edenlere karşı, saldırıyı etkisiz kılmak amacıyla ve etkisiz kılacak ölçüde, silah kullanma yetkisi tanınmıştır.

Yukarıda yer verilen PYSK 16. madde dışında, Polis Çevik Kuvvet Yönetmeliği ile, kanuna uygun ve toplantı gösteri yürüyüşlerinde düzeni ve güveni sağlamakla, toplumsal hareketlerin meydana gelebileceği yerlerde önleyici tedbir almada, devriye hizmetlerinde, grev ve lokavtlarda görev aldıkları gibi özel timlerin kullanılmasını gerektiren operasyonların yapılmasında da “zor kullanma” yetkisi ile donatılmış bulunan Polis Çevik Kuvvet Birimleri bulunmaktadır.⁹⁵ Bu birimler, illerde il emniyet müdürüne, ilçelerde emniyet amirine bağlıdır. Çevik kuvvet görevlileri, taşıdıkları sorumluluk ve sahibi oldukları yetkiler bakımından emniyet teşkilatı mevzuatına tabidirler.⁹⁶

PÇKY’nin 19. maddesinde, polis çevik kuvvet birimlerinin, kanuna uygun toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin düzenini ve güvenliğini sağlamak, kamu düzenini bozabilecek nitelikteki toplumsal hareketlerin meydana gelmesi muhtemel yerlerde önleyici tedbirleri almak, kanunu aykırı sokak ve meydan hareketlerini önlemek vb gibi görevleri açıklanmıştır.

25. madde ile kanuna uygun toplantı ve gösterilerdeki topluluklar ve kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşlerindeki topluluklara karşı müdahale usulleri belirtilmiş ve birimlerin zor kullanmak suretiyle bir topluluğu kontrol altına alma ve müdahalede bulunma esasları on iki madde halinde hükme bağlanmıştır. Bu hükümlere göre kolluk, zor ve silah kullanmaya ilişkin hak ve yetkisini yalnızca somut durumun gerektirdiği ölçüde ve gerektirdiği biçimde, yalnızca

⁹⁵ Yenisey, a.g.e., s. 221

⁹⁶ PÇKY- Madde 10.

mevcut bir tehlikeyi gidermek yahut olası bir tehlikeyi önlemek ve kendisine karşı gösterilen direnci kırmak için kanuni görevlerinin çizdiği sınırlar çerçevesinde kullanabilecektir.

Kolluğun zor ve silah kullanma yetkisi, başta yaşam hakkı ve ifade özgürlüğü gibi iki temel hak ile yakın ilişkide olup, toplumsal olaylar esnasında ihlallerin en sık görüldüğü yetkilerin başında gelmektedir. Zira, toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı, ifade özgürlüğü hakkının en etkili kullanım biçimlerinden biridir. Kişilerin düşüncelerini ifade etme ve yayma hürriyetlerini koruma şeklinde karşımıza çıkan ve Devlet'e pozitif bir yükümlülük yükleyen bu hak, Anayasa'nın 26. maddesinde sayıldığı gibi milli güvenlik, kamu düzeni, kamu güvenliği, Cumhuriyetin temel nitelikleri ve Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünün korunması, suçların önlenmesi, suçluların cezalandırılması, Devlet sırrı olarak usulünce belirtilmiş bilgilerin açıklanmaması, başkalarının şöhret veya haklarının, özel ve aile hayatlarının yahut kanunun öngördüğü meslek sırlarının korunması veya yargılama görevinin gereğine uygun olarak yerine getirilmesi amaçlarıyla sınırlanabilecektir. Bunun dışında, kanunlarla kolluk birimlerine sağlanan yetkilerle yine bu hakka müdahale edilebilmekte, kamu güvenliği, kamu düzeni, Devletin ve milletin bölünmez bütünlüğünün korunması gibi yorum ve tartışmaya açık, sınırlarının çizilmesi mümkün olmayan kavramlar ile hakkın kullanımı sınırlanabilmektedir.

Kolluğun zor ve silah kullanma yetkisi kullanırken meydana gelen ihlaller yukarıda bahsedildiği gibi, hakkın kullanımının doğrudan belirtilen gerekçelerle sınırlandırılması ya da kolluğun mevcut müdahale anında, Kanun ve Yönetmeliklerde belirlenen usul ve esaslara uymaması, müdahalede ölçülülük sınırını aşması yahut müdahaleye uygun aracı kullanmaması (PVSK/m.16 - PÇKY/m.4) şeklinde ortaya çıkmaktadır.

3.3.4. Aleni Alanların Video Kameralarla Denetlenmesi

Polis, topluma yönelik tehlikeleri sezmek ve bunları önlemek amacı ile, aleni yerlerde bilgi toplayabilmektedir. Mesela, kontrol noktaları oluşturabilir⁹⁷, sebebe bağlı olmaksızın kontrol yapma yetkisini kullanabilir⁹⁸, aleni yerleri MOBESE kamerası ile izleyebilir⁹⁹, resim çekme ve ses kayıt etme¹⁰⁰ veya araç plakalarının elektronik olarak algılanması¹⁰¹ yetkilerini uygulayabilir veyahut Ceza Muhakemesi Kanunu'nda (CMK) düzenlenen (StPO 81b) fiziki kimliğin tespiti¹⁰² yoluna gidebilir.¹⁰³

MOBESE, gelişmiş ülkelerde uzun yıllardır kullanılan, güvenliği sağlama amaçlı kameralı bir gözetleme sistemi olup, Türkiye'de kameraların güvenlik alanında kullanılmasının düşüncesi bile yokken, İngiltere'de 1990 yılında bir milyon kameranın kamusal alanlarda kurulmuş olduğu ve her hafta 500 adet kameranın bu sayıya eklendiği ifade edilmektedir.¹⁰⁴ Ülkemizde ise 2014 yılında, İstanbul Büyükşehir Belediyesi ile İstanbul Emniyet Müdürlüğü arasında gerçekleştirilen Kent Güvenlik Protokolü ile, MOBESE ismi yerini İstanbul Emniyet Müdürlüğü bünyesinde faaliyet gösteren Kent Güvenlik Yönetim Sistemi'ne (KGYS) bırakmıştır. 2018 Şubat ayı itibarıyla bilindiği kadarıyla İstanbul'da altı bin yedi yüz seksen güvenlik kamerası gözetleme gerçekleştirmektedir.

Türk Polis Hukukunda aleni alanların MOBESE kameraları ile izlenmesi hakkında bir düzenleme yoktur. Buna rağmen giderek artan bir şekilde toplumun

⁹⁷ Kontrollstellen; Götz 2008, S 17, Rn 26.; Yenisey, a.g.e., s. 350.

⁹⁸ Schleierfahndung; Götz 2008, S 17, Rn 28.; Yenisey, a.g.e., s. 350.

⁹⁹ Videoüberwachung; Götz 2008, S 17, Rn 36.; Yenisey, a.g.e., s. 350.

¹⁰⁰ Bild-und Tonaufnahmen; Götz 2008, S 17, Rn 37.; Yenisey, a.g.e., s. 350.

¹⁰¹ Elektronische Erkennung von Kfz-Kennzeichen; Götz 2008, S 17, Rn 41.; Yenisey, a.g.e., s. 350.

¹⁰² Erkennungsdienst; Götz 2008, S 17, Rn 42, Yenisey, a.g.e., s. 350.

¹⁰³ Yenisey, a.g.e., s. 350.

¹⁰⁴ Goold, B. J. 2010. "CCTV and Human Rights", *Citizens, Cities and Video Surveillance: Towards a Democratic And Responsible Use Of CCTV*, Montreuil. s. 27-36.; Taşçı U., 2016. "Güvenlik Amaçlı Gözetim Aracı Olarak Türkiye'de Mobese ve Eleştiriler.". CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi, C:14, S:2, s. 160.

tehlikelere karşı korunması amacı ile, bu tür önleyici hizmetler yapıldığı görülmektedir.¹⁰⁵ Suçun önlenmesi amacıyla bilgi toplama, kolluğun istihbarat yetkisi kapsamında değerlendirilmektedir. Bu tür bir bilgi toplama ise polisin etrafı kollama konusundaki görevinden kaynaklanmaktadır. Bu göreve “istihbarat toplama” adı verilir.¹⁰⁶

Kolluk, milli birlik, kamu düzeni ve güvenliği ile Devlet’in milleti ile bölünmez bütünlüğünü koruma görevi gereği, istihbari araştırma yapacak ve topladığı bilgileri gerekli makamlarla paylaşacaktır. Yine kolluğa, gerektiğinde istihbarat toplarken ilgili birimlerden yardım alma imkan ve yetkisi tanınmıştır.¹⁰⁷ Kolluğun istihbarat yetkisi Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu ve Jandarma Teşkilatı Görev ve Yetkileri Yönetmeliği’nde düzenlenirken, MOBESE kameralarına ilişkin özel bir düzenleme bulunmaması nedeniyle, elde edilen görüntülerin saklanması ya da talep edildiğinde isteyen birimlere verilmesi konusunda Emniyet Müdürlüğü Hukuk Müşavirliklerince belirtilen görüşlere göre hareket edilmektedir.

MOBESE; güvenlik kameraları, plaka tanıma sistemleri, kırmızı ışık ve hız ihlal tespit sistemlerinden oluşmaktadır. MOBESE’yle arzulanan amaçlar en genel anlamda şu şekilde açıklanmaktadır;

- a. Adli olaylar karşısında anında önlemler alınarak suç ve kimlik tespitine yönelik çalışmaların yapılması,
- b. Toplumsal olaylardaki gelişmelerin izlenilmesi ve gerekli tedbirlerin alınabilmesi,
- c. Sıcak takip yapılması gereken durumlarda saha ekiplerinin yönlendirilmesi,

¹⁰⁵ Yenisey, F. http://www.cagipolisi.com.tr/eski_sitemiz/120/8-9.htm

¹⁰⁶ Yenisey F. 1993. *Uygulanan ve Olması Gereken Ceza Muhakemesi Hukuku Hazırlık Soruşturması ve Polis*. İstanbul, s.134.; Bayram Z. 2009. *Kolluğun, Suç Öncesi ve Sonrası Kişisel Veri Toplama Yetkisi*. İstanbul, BAU SBE Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı Y.L. Tezi, s. 11

¹⁰⁷ PVSK Ek Madde 7- Polis, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, Anayasa düzenine ve genel güvenliğine dair önleyici ve koruyucu tedbirleri almak, emniyet ve asayişini sağlamak üzere, ülke seviyesinde ve sanal ortamda istihbarat faaliyetlerinde bulunur, bu amaçla bilgi toplar, değerlendirir, yetkili mercilere veya kullanma alanına ulaştırır. Devletin diğer istihbarat kuruluşlarıyla işbirliği yapar.

- d. Trafikte seyir halinde bulunan araçların çalıntı ve aranan araç olup olmadığının otomatik olarak sistem tarafından tespit edilmesi,
- e. Kişi hak ve özgürlüklerine dokunmadan etkin bir şekilde denetim faaliyeti yapılması,
- f. Delilden sanığa gitmeye yönelik çalışmalara destek olması, eldeki verilerden en seri şekilde faydalanılması, istatistiki bilgilerin seri ve kolayca alınabilmesi,
- g. Polis birimlerinin ek hizmet ve merkez binalarının çevre güvenlik ve nezarethane kamera görüntülerinin izlenmesi ve görüntülerin kaydedilmesi,
- h. Trafik kuralı ihlallerinin ve trafik yoğunluğunun tespit edilmesi¹⁰⁸.

Emniyetin paylaştığı olduğu yukarıda yer verilen MOBESE'lerin kullanım amaçları göz önünde bulundurulduğunda, kolluğun, toplumsal olaylarla ilişkili olarak, toplumsal olaylardaki gelişmelerin izlenilmesi ve gerekli tedbirlerin alınabilmesi, sıcak takip yapılması gereken durumlarda müdahaleye uygun ekip ve araçların olay yerine sevk çalışmaları yapılması amaçlarıyla MOBESE aracılığıyla izleme ve görüntü kaydetme işlemlerini gerçekleştirdiği görülmektedir. Alman TGYK (VersG)si de, m. 12/a ve 19/a ile kamuya açık toplantılarda resim ve ses kayıtlarına izin vermektedir ve bu izin, toplantı öncesi yürüyüşlerin, buluşmaların ve konuşmaların da kaydedilmesine imkan sağlamaktadır. Somut, hayati ve ağır bir tehlikenin varlığı halinde kapalı alanlarda da, üçüncü kişiler de kapsama alanına giriyor olsa dahi görüntü kaydedilebileceği düzenlenmiştir. Ayrıca, ağır tehlike barındıran toplantıların hazırlıkları çoğu zaman gizlilik içinde yapıldığından, emniyet güçlerine gizli kayıt yetkisi de tanınmış bulunmaktadır. Emniyet güçleri aşırı sağ grupların bir yerde buluştuklarına ve birlikte şiddet eylemleri gerçekleştirecekleri bir toplantıyı hazırladıklarına dair bir şüpheye sahip olduklarında, bu yerde gizli şekilde kişilerin ve motorlu araçların plakalarının fotoğraflarını ve video görüntülerini çekebilecektir.¹⁰⁹

¹⁰⁸ EGM 2015, *2014 Yılı Faaliyet Raporu*. Ankara, Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı.; Taşçı, a.g.e., s. 167-168

¹⁰⁹ Kingreen T./Poscher R., a.g.e., s. 343-344.

Bundan başka, ülkemizde de olduğu gibi, TGYK ile düzenlenmiş bulunan hükümlere aykırılık teşkil eden toplantılarda, adli olayların gerçekleşmesi halinde suçun ve suçlunun tespiti açısından ve yine kolluğun zor ve silah kullanma yetkisini kullandığı hallerde, bu yetkinin Kanun ve Yönetmeliklerle belirlenen sınırlar çerçevesinde kullanılıp kullanılmadığının tespitinde yine MOBESE görüntülerine başvurulmaktadır.

Ancak, sağladığı imkan ve getirdiği kolaylıkların yanı sıra, aleni alanların video kamera ile kayıt altına alınmasının kişisel verilerin korunması, özel hayatın gizliliği hakkı gibi hakların ihlali ile gündeme geldiği görülmektedir. Bu noktada yine, gözetleme tekniklerine yönelik en önemli eleştiri; özgürlüklere müdahale edebilme yeteneğine sahip olması, bireysel özgürlükleri kısıtlayabilmesi, özgür düşünce ve eylemlerinin zamanla yok edilmesine katkı sağlayabilmeleridir.¹¹⁰ Nitekim, aleni alanda kamerayı gören bir birey, bunun sadece izlemek için mi kullanıldığını yoksa aynı zamanda kayıt da yapıp yapmadığını bilemez. Bireydeki bu “güvensizlik hissi doğuran etki” nedeniyle, Alman Anayasa Mahkemesi sadece izlemenin de kanun ile düzenlenmesi gerektiğine karar vermiştir.¹¹¹ Ayrıca polisin suç şüphesi altında yer alanları izlemek amacıyla fiziki takip yapması için mahkemeden karar alması gerekirken, vatandaşın tümünün kameralar sayesinde rahatlıkla takip edilebilir olmasının çelişkili olduğu ifade edilmektedir. Dolayısıyla güvenlik güçlerinin mahkeme kararı almadan tüm yurttaşları izleyebilmesinin önünün açılmış olduğu ifade edilmektedir.¹¹²

MOBESE görüntüler ile kişisel veri toplayan kolluğun, bu verileri kısa sürede imha etmesi ve ancak bir suçun varlığı halinde, yalnızca suç ile ilgili alanların görüntülerini inceleme yetkisi bulunması yerinde olacaktır. Görüntüler, suçun ve

¹¹⁰ Sucu, İ. 2011. “Gözetim Toplumunun Karşı Ütopya Yüzü: İktidar Güçleri ve Ötekiler”, Atatürk İletişim Dergisi, 2.S., s. 125-140.; Taşçı, a.g.e., s.170.

¹¹¹ BverfGE 65, 1 (43); Nakleden : Würtenberger/Heckmann 2005, Rn 606.; Yenisey, a.g.e., s. 358

¹¹² Günaydın, Ö. 2014. “Türkiye’de Emniyet Teşkilatı’nda Teknolojik Yeniden Yapılanma: Denetim ve Gözetimin Değişen Doğası”. Ankara Üniversitesi SBE Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Yönetim Bilimleri Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).; Taşçı, a.g.e., s.171.

suçlunun tespiti amacıyla izlenmeli ve yine yalnızca suçun soruşturulması ve yargılanması aşamasında ilgili makamlarla paylaşılmalıdır.

3.4. Adli Kolluğun Görev ve Yetkileri

Bir suç işlendikten sonra bunun izlerinin araştırılması uzmanlık gerektirmektedir. Bu uzmanlara “adli kolluk” denilir.¹¹³ 3201 sayılı Emniyet Teşkilatı Kanunu’nun 9. maddesinde adli polis, “*asgari tam teşekküllü bir polis karakolu bulunan yerlerde, adli işlerle uğraşmak üzere Emniyet Umum Müdürlüğüne kadrodan ayrılan bir kısım*” olarak tanımlanmıştır. Maddenin devamında da, tam teşekküllü bir kadrodan daha az kuvvette olan polis teşekküllerinin tamamının veya bir kısmının adli polis olarak ayrılabilceği düzenlenmiştir.

Yine, Kanun’un 12. maddesinde, adli işlere ilişkin tahkikatın, yetkili adli mercilerin direktifleri altında ve kanunlara uygun olarak yalnız adli zabıtaya yaptırılacağı, polis teşkilatı bulunmayan yerlerde teşkilat yapılıncaya kadar adli polis vazifelerinin diğer zabıta tarafından yapılacağı düzenlenmiştir.

Bundan başka, adli kolluk müessesesi CMK içerisinde görev itibarıyla yerleştirilmiş, fakat hangi kolluk görevlilerinin adli kolluk sayılacağı yönetmeliğe (Adli Kolluk Yönetmeliği) bırakılmıştır. Adli kolluk birimleri, adli makamlara bağlı olarak faaliyet sürdürmektedirler ve görevleriyle ilgili uyuşmazlıklar adli yargıda çözülmektedir. İdari kolluk görevlileri 4483 sayılı Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun hükümlerine göre yargılanırken, adli kolluk görevlileri görev esnasında işledikleri suçlardan dolayı Ceza Muhakemesi Kanunun 165. maddesinin 5. fıkrası uyarınca Cumhuriyet Savcısı tarafından doğrudan soruşturulmaktadırlar.¹¹⁴

Adli kolluk bastırıcı nitelikte olup, suç işlendiği zaman ortaya çıkan, kendini göstererek faaliyette bulunan kolluktur. İşlenildiği düşünülen suça karışanların

¹¹³ Yenisey, a.g.e. s.417

¹¹⁴ Özder, a.g.e., s. 17.

yakalanması ve cezalandırılması amacını güder. Bu şekilde, işlenmiş olan suçları ve bu suçları işlediği düşünülen kişileri tespit edip, yakaladıktan sonra, önceden belirli olan makama teslim eder.¹¹⁵ CMK'nın 164. maddesinde ve Adli Kolluk Yönetmeliği'nde, adli kolluk, 4/6/1937 tarihli ve 3201 sayılı Emniyet Teşkilatı Kanununun 8, 9 ve 12. maddeleri, 10/3/1983 tarihli ve 2803 sayılı Jandarma Teşkilat, Görev ve Yetkileri Kanununun 7. maddesi, 2/7/1993 tarihli ve 485 sayılı Gümrük Müsteşarlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin 8. maddesi ve 9/7/1982 tarihli ve 2692 sayılı Sahil Güvenlik Komutanlığı Kanununun 4. maddesinde belirtilen soruşturma işlemlerini yapan güvenlik görevlileri olarak ifade edilmiş; Yönetmelik'in 5. maddesinde, adli kolluğun, bağlı bulunduğu kolluk teşkilatının bir parçası olup, öncelikli görevinin, karşılaştığı suçun işlenmesini önlemek olduğu, adli görevlerin haricindeki hizmetlerde üstlerinin emrinde olduğu, adli görevi bulunmayan üstleri tarafından, Yönetmeliğin *“gerektiğinde veya cumhuriyet savcısının talebi halinde, diğer kolluk birimleri de adli kolluk görevini yerine getirmekle yükümlüdür”* şeklindeki 7. madde hükümleri saklı kalmak üzere, yürütülen soruşturma ile ilgili kendilerine emir ve talimat verilemeyeceği ve kadrolarında yer aldıkları birimlere mevzuatla verilmiş ve adli görev kapsamı dışında kalan diğer görev ve hizmetleri de yerine getirecekleri şeklindeki görevine ilişkin esaslar düzenlenmiştir.

Adli kolluk genel kolluk içinde, onunla bütünleşen bir parçadır. Temel hizmet, önleme ve adli görevleri bünyesinde bütünleştiren “asayiş kolluğu”dur. Önlenmesi ve adli yönden araştırılması gereken, görevine giren suçun tipine göre, terörle mücadele, kaçakçılık ve organize suçlar, çocuk polisi gibi ihtisas alanları mevcuttur. Kolluğun adli görevleri, suç işlendiği izlenimi veren bir halin Devlet'in soruşturma makamları tarafından öğrenildiği ve cumhuriyet savcılığının “araştırma yapmak” üzerine harekete geçmesiyle başlamaktadır.¹¹⁶ Kolluğun görevli, cumhuriyet savcısının kendine suça ilişkin vereceği emirle başlamaktadır. CMK'nın ilgili hükümlerine göre kolluk kendiliğinden suça

¹¹⁵ Akgüner T., 2010. “Kolluk Kavramına Genel Bir Bakış”.
http://www.egm.gov.tr/egitim/dergi/eskisayi/36/web/idare_hukuku/prof_dr_tayfun_akguner.htm.

¹¹⁶ Yenisey, a.g.e., s. 418

ilişkin araştırma yapamayacaktır. Bu düzenlemeye göre kolluğun kendiliğinden hazırlık soruşturmasını başlatarak, araştırmaya başlaması mümkün değildir. Kolluğun “bastırma görevi” olarak da ifade edilen, suç üstü hali hariç kalmak üzere meydana gelen bir adli olayda soruşturmaya başlayabilmesi için savcının talimatlarını alması mecburidir.¹¹⁷

Ancak, somut bir olayda kolluğun önleyici görevleriyle adli görevlerinin aynı anda ortaya çıktığında ne olacaktır? Bu gibi durumlarda, o an hangi tedbirin daha ağır bastığı ve önemli olduğuna bakılarak, idari makamların mı yoksa cumhuriyet savcılığının mı yetkili olduğu belirlenecektir. Örneğin, bu tezin konusunu teşkil eden toplumsal olaylara ilişkin olarak, yasadışı bir toplantı sırasında kalabalığın dağıtılması idari görev iken, illegal slogan atanların yakalanması adli bir işlemdir. Bu durumda eylemin idari niteliği ağır bastığında, hala orada dağıtılması gereken kalabalık bulunduğu, dağıtılabileceği kadar eylemin idari (önleyici) etkisinden söz edilecektir.¹¹⁸

Bu aşamada, yukarıdaki yer verilen örnekte olduğu gibi, toplumsal olaylarda kolluğun önleyici yetkilerinin yanı sıra başvurduğu birtakım adli yetkilerine ilişkin bilgiler verilecektir. Bu yetkiler, adli yakalama ve gözaltı ile adli arama işlemleridir.

3.4.1. Adli Yakalama ve Gözaltı

Yakalama ve gözaltına alma koruma tedbirleri kural olarak bir kişinin özgürlüğünün hakim kararı olmaksızın kısıtlanmasıdır.¹¹⁹ Kişilerin hak ve hürriyetlerinin hakim kararı olmaksızın bu şekilde kısıtlanabilmesi ancak ceza muhakemesinin amacıyla açıklanabilmektedir. Yakalama, suçüstü halinde ancak zorunlu hallerde haklı görülebilmektedir. Suçüstü hali dışında ise, ancak

¹¹⁷ Yenisey F. 2006. “*Adalet ve Kolluk İlişkilerinin Ceza Muhakemesi Kanunu Açısından Değerlendirilmesi*”. Avrupa’da ve Türkiye’de Kolluk-Adalet İlişkileri Sempozyumu, (Ed. Burcu Ertem). Ankara, Türkiye Adalet Akademisi Yayınları, s. 27.; Polater Y. Z. 2015. “*Adli Kolluk-Savcı İlişkisi ve Soruşturmalara Etkisi*”. Ed. Özlem Bilgilioğlu. TBB Dergisi, Ankara, 28.C., S.120, s. 302.

¹¹⁸ Eryılmaz, M. B. 2009. “*İnsan Hakları Prensipleri Işığında Kolluk Uygulamalarının Denetimi*”. Ankara, İçişleri Bak. Genel Yayın No:655, s. 27.; Yenisey, a.g.e., s. 418

¹¹⁹ Kunter/Yenisey/Nuhoğlu, a.g.e., s. 810

tutuklama kararı veya yakalama emri verilebilen hallerde, zorunluluk varsa kolluğa yakalama yetkisi verilmiştir.¹²⁰

Bu halde, yakalama ve gözaltına alma, kanunda öngörülen belirli koşulların varlığı halinde hakim kararı olmaksızın kolluk ve hatta kolluk görevlisi olmayan kişiler tarafından dahi gerçekleştirilmesi mümkün olan koruma tedbirleridir.¹²¹

3.4.1.1. Adli yakalama işlemi

Kişinin yakalanma anı, fiilen denetim altına alındığı andır. Yakalama yetkisinin doğması için, “kuvvetli suç işleme şüphesinin varlığını gösteren olayların” ve “kişinin bir suçu işlediğini düşündürebilecek emarelerin varlığı” yani “kuvvetli belirti” mevcut bulunması gerekir. Ancak 2014 yılında Ceza Muhakemesi Kanunu’nda yapılan değişiklikle, kuvvetli belirti şartının yanına “somut delil bulunması” koşulu eklenmiştir.¹²²

Kişilerin Anayasa’nın 19. maddesinde “hürriyet ve özgürlük hakları” olarak, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi’nde 5. maddede “özgürlük ve güvenlik hakkı olarak”, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ve yine Uluslararası Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi’nde benzer şekillerde koruma altına alınmış olan temel özgürlük hakları ile doğrudan ilişki içerisinde bulunan yakalama ve gözaltı tedbirleri, ceza muhakemesi kapsamında birer koruma tedbiri olup, koruma tedbirlerine özgü özellikleri taşırlar. Yani araç olma ve geçici olma, bütün koruma tedbirlerinde olduğu gibi bu koruma tedbirleri açısından geçerli olan özellikler olduğu gibi, gecikmede tehlike bulunması, haklı görünüş ve orantılılık da yine bütün koruma tedbirlerinde olduğu gibi, yakalama ve gözaltına almada da ön koşul niteliğindedir.¹²³

¹²⁰ Yenisey, *Kolluk Hukuku*, s. 441.

¹²¹ Yüce, T. T. 1968. *Ceza Muhakemesi Hukukunda Hukuk Devleti Esasları*. Erzurum, s. 81.; Yıldız A. K. 2006. *Ceza Muhakemesi Hukukunda Yakalama ve Gözaltına Alma*. Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 14.C., S.1, s. 133, <https://dergipark.org.tr/download/article-file/262639>

¹²² Yenisey, a.g.e., s. 442.

¹²³ Kunter/Yenisey/Nuhoğlu, a.g.e., s.753-756.; Yıldız, a.g.e., s. 136.

Yakalama, “Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği”nde, *“Kamu güvenliğine, kamu düzenine veya kişinin vücut veya hayatına yönelik var olan bir tehlikenin giderilmesi için denetim altına alınması gereken veya suç işlediği yönünde hakkında kuvvetli iz, eser, emare ve delil bulunan kişinin gözaltına veya muhafaza altına alma işlemlerinden önce özgürlüğünün geçici olarak ve fiilen kısıtlanarak denetim altına alınması”* olarak tanımlanmıştır.

CMK’nin 90. vd maddeleri, PYSK ve YGİY’de, yakalama ve yakalanan kişi hakkında yapılacak işlemlere ilişkin hükümler yer almaktadır. Bu hükümlere göre, toplumsal olaylarla ilişkili olarak kolluk kuvvetleri,

Gecikmesinde sakınca bulunan ve cumhuriyet savcısına veya derhal amirlerine müracaat imkanı olmayan hallerde; hakkında yakalama emri düzenlenmesi veya tutuklama kararı verilmesi gereken kişileri ya da suçüstü halinde veya gecikmesinde sakınca bulunan diğer hallerde suç işlendiğine veya suça teşebbüs edildiğine dair haklarında kuvvetli iz, eser, emare ve delil bulunan şüphelileri,

Kolluk kuvvetinin kanun ve usul dairesinde verdiği emre itaatsizlik edenleri ve aldığı tedbirlere uymayanları,

Görev yaparken mukavemette bulunan veya görevinden alıkoymak maksadıyla kolluk kuvvetine zorla karşı koyan ve yakalanmadıkları takdirde hareketlerine devam etmeleri ihtimali bulunan kişileri,

Halkın huzur ve sükûnunu bozanlardan, yapılan uyarılara rağmen bu hareketlerine devam edenlerle, başkalarına saldırıya yeltenenleri ve kavga edenleri yakalayabilecektir.

Suçüstü hali dışında, kuvvetli suç şüphesinin varlığı halinde, tutuklama kararı verilebilecek bir suçun varlığına ilişkin somut delillerin bulunması, gecikmede sakınca olması ve kolluk görevlilerinin cumhuriyet savcısına veya amirlerine derhal başvurma imkanlarının bulunmaması hallerinde de, kolluğun özel olarak yakalama yetkisi bulunmaktadır. Ancak, adli kolluğun, PYSK Ek Madde 6 gereği, olay yerinde göreviyle ilgili başladığı adli işlemlerine engel olan veya yetkisi içinde aldığı tedbirlere aykırı davranan kişileri, yakalama yetkisi

bulunmamaktadır. Kolluğa burada ilgili işlemler sonuçlanıncaya kadar ve gerektiğinde zor kullanarak kişileri bundan men etme yetkisi tanınmıştır.

Kolluk, yakaladığı kişiye yakalandığı sırada kaçmasını, kendisine veya başkalarına zarar vermesini önleyecek tedbirleri aldıktan sonra, kanuni haklarını derhal bildirmekle yükümlüdür.¹²⁴ Yine, yakalanan veya tutuklanarak bir yerden diğer bir yere nakledilen kişilere, ancak kaçacaklarına ya da kendisi veya başkalarının hayat ve beden bütünlükleri bakımından tehlike arz ettiğine ilişkin belirtilerin varlığı hallerinde kelepçe takılabilecektir.¹²⁵ Yakalanan kişinin, en geç yirmi dört saat içinde yetkili hakim veya mahkeme önüne çıkarılması gerekmekte, şayet çıkarılamıyorsa, aynı süre içinde yakalandığı yer adliyesinde, mevcut değil ise en yakın adliyede kurulu sesli ve görüntülü iletişim sisteminin kullanılması suretiyle yetkili hakim veya mahkeme tarafından bu kişinin sorgusu yapılmalı veya ifadesi alınmalıdır.¹²⁶

YGİY'nin md. 6/4'e göre, "Yakalanan kişiye, suç ayrımı gözetilmeksizin yakalama sebebi ve hakkındaki iddialar ile susma ve müdafiden yararlanma ... kanuni hakları ... herhalde yazılı, bunun hemen mümkün olmaması halinde sözlü olarak derhal bildirilir". Ayrıca yakınlarına haber verme hakkı da YGİY. md. 6/6'da düzenlenmiştir.

Bunların yanında yakalanan kişinin en doğal haklarından biri, yapılan isnadı öğrenmesidir. Bunun anlamı, yakalanan kişiye neden yakalandığının veya yakalanma sebeplerinin ne olduğunun açıklanmasıdır. Isnadın öğrenilmesi, savunma hakkının temelini oluşturur. Kendisine isnad edilen suçu bilmeyen bir kişinin, savunma yapması mümkün değildir.¹²⁷

¹²⁴ CMK Madde 90/4

¹²⁵ CMK Madde 93

¹²⁶ CMK Madde 94

¹²⁷ Özgen, E. 1988. *Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukuku Bilgisi*, Eskişehir, s. 119; Er, D. E. 2002. *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Hukukumuzda Sanık Hakları*. Ankara, s. 124-125.; İpekçioğlu P. A. 2007. *Yakalama ve Gözetim Alma Koruma Tedbirleri*. Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 9.C., Özel Sayı, s.1225-1226. <http://hukuk.deu.edu.tr/dosyalar/dergiler/dergimiz9ozel/paksoy.pdf>

CMK madde 94 gereği, hakim veya mahkeme tarafından verilen yakalama emri üzerine soruşturma veya kovuşturma evresinde yakalanan kişi, en geç yirmi dört saat içinde yetkili hakim veya mahkeme önüne çıkarılacaktır. Yakalanan kişinin, en geç yirmi dört saat içinde yetkili hakim veya mahkeme önüne çıkarılamadığı hallerde, aynı süre içinde yakalandığı yer adliyesinde, mevcut değil ise en yakın adliyede kurulu sesli ve görüntülü iletişim sisteminin kullanılması suretiyle yetkili hakim veya mahkeme tarafından bu kişinin sorgusu yapılmalı veya ifadesi alınmalıdır. Cumhuriyet savcılığınca sulh ceza hakimliği tarafından sorguya çekilmesine ve ifadesinin alınmasına karar verilen kimsenin sorgu işlemi esnasında müdafii de hazır bulunacaktır.

Yine, gözaltı süresinin dolması veya sulh ceza hakiminin kararı üzerine serbest bırakılan kişi hakkında yakalamaya neden olan fiille ilgili yeni ve yeterli delil elde edilmedikçe ve cumhuriyet savcısının kararı olmadıkça bir daha aynı nedenle yakalama işlemi uygulanamayacaktır.¹²⁸

Yakalama belli bir biçime bağlı olmayıp, kişinin fiziksel hareket özgürlüğünün kısıtlandığı ve fiziksel hareket özgürlüğünü istediği gibi kullanamadığı her türlü işlem yakalama niteliğindedir.¹²⁹ Yakalama sırasında ve yakalama sonrasında yakalanmak istenen ve yakalanan kişiye yakalama koruma tedbiri açısından orantılı bir zor kullanılması mümkündür. Yakalanan kişinin kaçması veya saldırıda bulunmasının önlenmesi bakımından kişinin sağlığına zarar vermeyecek biçimde her türlü tedbir alınabilmektedir. Ancak bu tedbirler esas olarak yakalananın hayatını veya vücut bütünlüğünü tehlikeye sokma ya da yaralama yetkisi tanımayıp, yakalananın kaçması veya saldırıda bulunmasını önlemek açısından orantılı ve amaca uygun olmalıdır.¹³⁰ Zor kullanmanın orantılı olması hem yakalama anını hem de yakalama sonrasını kapsadığı gibi, yakalama sırasında kullanılacak araçları da kapsamaktadır.¹³¹ Nitekim, silah

¹²⁸ CMK Madde 91/6

¹²⁹ Centel N./Zafer H. 2005. *Ceza Muhakemesi Hukuku*. 3. Baskı, İstanbul s. 251.; Cihan, E./Yenisey, F. 1997. *Ceza Muhakemesi Hukuku*. 2. Bası, İstanbul; Yıldız, a.g.e., s. 167.

¹³⁰ Roxin, *Strafverfahrensrecht*, s. 264; Yıldız, a.g.e., s. 168

¹³¹ Gössel, K.H. 1977, *Strafverfahrensrecht*, s. 89.; Yıldız, a.g.e., s. 168.

kullanma yetkisine sahip olan kolluğun, bu yetkisini de kademeli bir şekilde, sadece kişinin kaçmasını önlemeye yönelik, ihtar ve uyarıların tesirsiz kaldığı aşamada kişinin kaçmasını engelleyecek ölçü ve elverişlilikte kullanılması gerekmektedir. Aksi takdirde yaşam hakkına müdahaleden söz edilebilecek, kolluk açısından, kasten yahut olası kast ile insan öldürme suçu oluşabilecektir.

Yakalama anında ve sonrasında orantısız zor kullanımı da, yakalananı haklı savunma durumuna sokabileceği gibi¹³²; kamu görevlileri açısından TCK'nin 256. maddesinde yer alan “zor kullanma yetkisine ilişkin sınırın aşılması” suçunu oluşturabilecek,¹³³ yakalamanın kendisine ilişkin gerekli şart ve usullere uyulmadığı takdirde ise kişilerin özgürlük ve güvenlik hakları ihlal edilmiş olacak, kolluk açısından ise kişiyi hürriyetinden yoksun kılma suçundan söz edilecektir.

3.4.1.2. Gözaltı işlemi

Gözaltına alma, yakalama işleminden sonra cumhuriyet savcısınca serbest bırakılmayan kişinin, Kanunda belirtilen koşulların varlığı durumunda, gözaltına alınmasıyla ilgili gerçekleştirilecek soruşturma işlemleri tamamlanıncaya kadar ve herhalde kanunda kabul edilen sürelerin sonuna kadar özgürlüğünün cumhuriyet savcısının kararıyla kısıtlanmasıdır.¹³⁴ YGİY’de gözaltına alma, Kanunun verdiği yetkiye göre, yakalanan kişinin hakkındaki işlemlerin tamamlanması amacıyla, yetkili hakim önüne çıkarılmasına veya serbest bırakılmasına kadar kanuni süre içinde sağlığına zarar vermeyecek şekilde özgürlüğünün geçici olarak kısıtlanıp alıkonulmasını ifade etmektedir.¹³⁵

Ceza Muhakemesi Kanunu’nda yer alan düzenlemeye göre, gözaltına alma işlemi ancak, bu tedbirin soruşturma yönünden zorunlu olması ve kişinin bir

¹³² Yüce, a.g.e., s. 83; Yıldız, a.g.e., s. 169.

¹³³ Ünver, Y. 2005. *Yakalama ve Gözaltı*. Polis ve Yeni Ceza Adaleti Sistemi Sempozyumu, İstanbul, s. 94.; Yıldız, a.g.e., s. 169.

¹³⁴ Yıldız, a.g.e., s. 131.

¹³⁵ YGİY Madde 4

suçu işlediği şüphesini gösteren somut delillerin varlığı halinde uygulanabilecektir. Bu iki şartın birlikte var olması, gözaltı işleminin hukuka uygunluğu açısından şarttır. Bu şartların varlığı halinde, cumhuriyet savcısı, adli kolluk görevlilerine CMK m. 160 gereği, yazılı olarak; acele hallerde ise sözlü olarak gözaltına alma işlemine ilişkin emir verecektir. Ancak, sözlü emir, en kısa sürede yazılı olarak da ayrıca bildirilir.

Kolluğun, gözaltına alınmış bulunan kişiye, CMK'nin 93. maddesi hükmü ile kaçacağı ya da kendisi veya başkalarının hayat ve beden bütünlükleri bakımından tehlike arz ettiğine ilişkin belirtilerin varlığı halinde kelepçe takma yetkisi bulunmaktadır.

Cumhuriyet savcısının kararıyla gözaltı işleminin uygulanması haricinde, CMK Madde 91'e 27.03.2015 tarihinde eklenen bir fıkra ile, kolluk amirlerine de belirli hallerde gözaltına alma yetkisi verilmiş bulunmaktadır. Bu fıkraya göre, fıkroda sayılan katalog suçların yanı sıra toplumsal olaylarla ilişkili olarak, suçüstü halleriyle sınırlı olmak kaydıyla kişi hakkında,

“Toplumsal olaylar sırasında işlenen cebir ve şiddet içeren suçları,

Terörle Mücadele Kanunu'nda yer alan suçların varlığı,

2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununun 33. maddesinin birinci fıkrasının (a) bendinde belirtilen suçlar ile

İl İdaresi Kanunu'na dayanılarak ilan edilen sokağa çıkma yasağını ihlal etme”

suçlarının varlığı söz konusu ise, mülki amirlerce belirlenecek kolluk amirleri tarafından yirmi dört saate kadar, şiddet olaylarının yaygınlaşarak kamu düzeninin ciddi şekilde bozulmasına yol açabilecek toplumsal olaylar sırasında ve toplu olarak işlenen suçlarda ise kırk sekiz saate kadar gözaltına alınma kararı verilebilecektir.

Gözaltına alma işlemi de yakalamada olduğu gibi kişi hak ve hürriyetlerini sınırlayan bir tedbirdir. Yukarıda CMK 91. maddeye eklenen fıkra ile “mülki amirlerce belirlenecek kolluk amirleri”ne de gözaltına alma yetkisi tanınması, yürütme makamının adli işlemi gerçekleştirecek makamı tayin etmesi demek

olup, hukuk devleti ilkesine aykırılık teşkil etmektedir. Ceza muhakemesi hukuku açısından, kişi hak ve özgürlüklerini kısıtlayan böyle bir tedbirde yürütmenin yetkilendirilmesi, cumhuriyet savcısının görev ve yetkilerinin yürütmeye devredilmesi, AY'nin 19., 22., 23. ve AİHS'nin 5. maddesine de aykırılık oluşturmaktadır.¹³⁶

Nitekim, gözaltına almanın her zaman yakalamanın bir sonucu olmaması ve gözaltına alma kararının savcı tarafından, kanunda gösterilen koşulların varlığı halinde verilebilecek olması kişilerin özgürlüklerinin gereksiz ve haksız olarak kısıtlanmasının önüne geçmek açısından doğru bir yöntem olup¹³⁷, CMK'nin ilgili hükmünde yer verilen koşulların getirilmesiyle gözaltına alma objektif kriterlere bağlanmış, gözaltına alma kararının haksız olup olmadığı da bu kriterler bağlamında denetlenmektedir.¹³⁸ Gözaltına alma işleminin hukuka uygunluğunun denetlenebilirliği açısından sıkıntılı bir düzenleme olan bu fıkra ile, savcılık denetimi aradan çıkartılarak uygulamada kolaylık sağlanması hedeflense de, hak ihlallerinin de önü açılmış bulunmaktadır.

Gözaltı işleminin süresi konusunda, yine CMK madde 91 ile düzenleme getirilmiş ve kişinin, bireysel suçlarda, yakalama yerine en yakın hakim veya mahkemeye gönderilmesi için zorunlu süre hariç, yakalama anından itibaren en çok yirmi dört saat gözaltında tutulabileceği hükme bağlanmış, maddenin devamında, yakalama yerine en yakın hakim veya mahkemeye gönderilme için zorunlu sürenin on iki saatten fazla olamayacağı ifade edilmiştir. Toplu işlenen suçlarda ise, delillerin toplanmasındaki güçlük veya şüpheli sayısının çokluğu nedeniyle; cumhuriyet savcısına gözaltı süresinin, her defasında bir günü geçmemek üzere, üç gün süreyle uzatılmasına dair yazılı olarak emir verebilme yetkisi tanınmıştır. Kolluk amirlerince gerçekleştirilen gözaltı işlemlerinde ise, kişinin, yirmi dört saate kadar ve ancak şiddet olaylarının yaygınlaşarak kamu düzeninin ciddi şekilde bozulmasına yol açabilecek toplumsal olaylar sırasında ve toplu olarak işlenen suçların varlığı halinde kırk sekiz saate kadar gözaltına

¹³⁶ Yenisey, a.g.e., s.471.

¹³⁷ Yıldız, a.g.e., s. 190.

¹³⁸ Özbek, V. Ö. 2005. *CMK İzmir Şerhi*. Ankara, s. 328.; Yıldız, a.g.e., s. 189.

alınması mümkün kılınmıştır. Yine bu halde, kişinin en geç kırk sekiz saat, toplu olarak işlenen suçlarda ise dört gün içinde hakim önüne çıkarılması gerektiği düzenlenmiştir. Terör ve örgütlü suçlarda da gözaltı süreleri, diğer suçlardaki gibidir.¹³⁹ Olağanüstü hal ilan edilen bölgelerde ise, yakalanan kişiler hakkında toplu olarak işlenen suçlarda cumhuriyet savcısının talebi ve hakim kararı ile gözaltı süresi en çok yedi güne kadar uzatılabilmektedir.

Gözaltına alınan kimsenin, CMK'nin ilgili hükmüne göre, gözaltına alınma işlemini veya gözaltı süresinin uzatılması işlemini yakınına veya belirlediği bir kişiye bildirme hakkı bulunmaktadır. Yine, CMK'de, yakalama işleminde olduğu gibi, gözaltına alma ve gözaltı süresinin uzatılmasına ilişkin cumhuriyet savcısının yazılı emrine karşı, kişinin müdafii veya kanuni temsilcisi, eşi ya da birinci veya ikinci derecede kan hısmının, hemen serbest bırakılmayı sağlamak için sulh ceza hakimine başvurabilme hakkı mevcuttur.¹⁴⁰ Bu güvence sayesinde özgürlüğü kısıtlanan kişi, özgürlüğünü kısıtlayan işleme karşı, bu işlemin hukuka aykırılığını ileri sürebilmek için hakime başvurabilme hakkına sahip olduğu gibi; kişinin özgürlüğünü kısıtlayan merciler tarafından da kısa bir süre içerisinde hakim karşısına çıkarılmak zorundadır.¹⁴¹

Gözaltına alınan kişinin, yine bir veya birden fazla müdafinin yardımından yararlanma hakkı bulunmaktadır. Kişi, kendisi müdafî bildirebileceği gibi, Baro'dan da kendisine bir müdafî atanmasını talep edilebilecektir. Şayet, kişi, on sekiz yaşını doldurmamış ya da sağır, dilsiz veya kendisini savunamayacak derecede malul ise veya kendisi hakkında üst sınırı en az beş yıl hapis cezasını gerektiren suçlardan dolayı yapılan soruşturma veya kovuşturma söz konusuysa, istemi aranmaksızın kendisine zorunlu müdafî görevlendirilmektedir.

¹³⁹ Yenisey, a.g.e., s. 474.

¹⁴⁰ Tosun, Ö. 1984. *Türk Suç Muhakemesi Hukuku Dersleri*. İstanbul, 1.C., Genel Kısım, 4. Baskı, s. 834.; Yıldız, a.g.e., s. 196.

¹⁴¹ Cihan/Yenisey, a.g.e., s. 318.; Keskin, S. 2000. "Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği Hakkı", *İnsan Hakları*. İstanbul, Yapı Kredi Yay., s. 65.; Yıldız, a.g.e., s. 196.

Yakalanan kişiye olduğu gibi gözaltına alınan kişiye de hakları ve gerçekleştirilen işlemin nedeni bildirilmelidir. Kişinin Gözaltı Yönetmeliğini okuyup inceleme hakkı da vardır.

Son olarak yakalanan kişilerde olduğu gibi, gözaltına alınan kimselerin de hekim kontrolünden yararlanma, muayeneden geçme imkanı bulunmaktadır.¹⁴²

Nihayet, yukarıda yer verilen mevzuat hükümleri birlikte değerlendirildiğinde, yakalama ve gözaltı tedbirlerinin belirlenen esas ve usullere aykırı olarak uygulandığı durumlarda, yaşam hakkı, kişilerin hürriyetlerinin korunması ve güvenlik hakkı, özel hayatın gizliliği hakkı, kişi dokunulmazlığı hakkı, haberleşme hakkı, seyahat hakkı gibi kişilerin temel hak ve özgürlüklerinin ihlalinde söz edilebilecektir.

Anayasa'nın 19. maddesinin son fıkrasında, maddede belirtilen koşullara uyulmaksızın gerçekleştirilen yakalama ve gözaltına alma durumunda kişilerin uğradıkları zararın tazminat hukukunun genel prensiplerine göre, devletçe ödeneceği öngörüldüğü gibi; Uluslararası Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'nin 9/5. maddesinde “Hukuka aykırı gözaltına alma ya da tutuklamadan mağdur olan herhangi bir kişi, icrası olanaklı bir tazminat hakkına sahip olacaktır” ve AİHS'nin 5/5. maddesinde de “Bu maddenin hükümlerine aykırı olarak yakalama/(gözaltına alma) ya da (gözaltında/tutuklu olarak) alıkonulma tasarrufunun mağduru olan her kişi icra edilebilir bir tazminat alma hakkına sahip olacaktır.” hükümlerine yer verilmiştir.¹⁴³ CMK'de buna uygun olarak 141 vd. maddelerinde, haksız yakalanan veya gözaltına alınan kimselere tazminat hukukunun genel prensiplerine göre tazminat ödenmesini düzenlemiştir.¹⁴⁴ Buna göre, haksız bir yakalama veya gözaltından dolayı CMK'nin 141 vd. maddeleri bağlamında tazminat talep edilmesi mümkün

¹⁴² YGİY Madde 9

¹⁴³ Gemalmaz, M. S. 2004. *İnsan Hakları Belgeleri*. İstanbul, 4.C., s. 69 ve 2003 1.C., s. 7.; Yıldız, a.g.e., s. 204.

¹⁴⁴ Hakeri, H. 2005. “Koruma Tedbirleri Nedeniyle ve Yargılamanın Yenilenmesi Halinde Tazminat”. Hukuki Perspektifler Dergisi, S.3, s. 109.; Yıldız, a.g.e., s. 204.

olabileceği gibi, bireysel başvuru yoluyla Anayasa Mahkemesi ve AİHM'e de gidilebilecektir.¹⁴⁵

3.4.2. Adli Arama

Esas itibarıyla “ceza muhakemesinin gayesine erişmesi maksadı ile saklanan sanığın ve delillerin elde edilmesi için bir kimsenin meskeninde, etrafı çevrili sair mahallerinde, üzerinde ve eşyasında yapılan araştırma işlemi”¹⁴⁶ olarak tanımlanan arama, başta özel yaşamın gizliliği olmak üzere, konut dokunulmazlığı, vücut bütünlüğü ve kişi özgürlüğü gibi temel insan haklarına müdahale teşkil ettiği için AİHS, Anayasa ve Ceza Muhakemesi Kanunu’nda özel olarak düzenlenmiş bir koruma tedbiridir.¹⁴⁷

Anayasamızda arama hukuku ile ilgili düzenlemeler, özel hayatın gizliliği ve korunması ile konut dokunulmazlığı başlığı altında düzenlenmiştir. Bunun yanı sıra Türk Hukuk düzeninin bir parçası olan Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nin 12. maddesi ile Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi’nin 17. Maddesi de, kişinin özel ve aile yaşamına, konutuna ve haberleşmesine keyfi veya hukuka aykırı olarak müdahale edilemeyeceği ve kişinin onuru veya itibarının hukuka aykırı müdahalelere maruz bırakılamayacağı; herkesin bu tür saldırı veya müdahalelere karşı hukuken korunma hakkına sahip olduğu hükmünü taşımaktadır. Aynı şekilde, “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi” adı altında bir yargılama organını da kuran Avrupa Konseyi Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 8. maddesi de özel yaşamın ve aile yaşamının korunması hakkını düzenlemektedir.¹⁴⁸

¹⁴⁵ Tezcan D./Erdem M. R./Sancakdar O. 2002. *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında “Türkiye’nin İnsan Hakları Sorunu”*. Ankara, s. 210; Yıldız, a.g.e., s. 203-204.

¹⁴⁶ Kunter N. 1989. *Ceza Muhakemesi Hukuku*. İstanbul, s. 720.; Toroslu N./Feyzioğlu M. 2008. *Ceza Muhakemesi Hukuku*. Ankara, s. 241.; Doğan, D. Ç. 2011. *Ceza Muhakemesinde Adli Arama*. TBB Dergisi, Ankara, S.92, s. 158-159.

¹⁴⁷ Doğan, a.g.e., s. 159.

¹⁴⁸ Keskin-Kızıroğlu S. 2009. “5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu’nda Basit Arama (Adli Arama)”. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 58.C., S.1, s. 143.
<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/1500/16559.pdf>

Adli arama, delil elde etmek veya şüpheliyi yakalamak için başvurulacak bir tedbir olup, gerek suç işlediğinden basit şekilde şüphelenilen kişi ve gerekse şüphe altında olmayan kişiler hakkında uygulanabilir. Özel hayatın gizliliğini kısıtlayan bir tedbir olması dolayısı ile, ancak kanunla düzenlenen hallerde ve hakim kararı ile veya önceden alınan bir yazılı emir ile yapılabilecektir. Hakimin arama kararı verebilmesinin ön şartı ise “aranan kişi veya şeyin aranılacak olan yerde bulunduğunu gösteren makul şüphe”nin mevcut bulunmasıdır.¹⁴⁹

Ancak Arama Yönetmeliği’nin 8. maddesinde yer alan diğer hallerle birlikte, toplumsal olaylarla ilişkili olarak da değerlendirilebilecek aşağıdaki hallerde hakim kararı ve yazılı bir emir bulunmaksızın arama işlemi yapılabilecektir. Buna göre;

Hakim kararı veya Cumhuriyet savcısının yazılı emri ile veya kolluk tarafından doğrudan yakalanan kişinin, kendisine, başkalarına veya yakalama işlemini yapan kolluk görevlilerine zarar vermesini önlemek amacıyla yapılacak kaba üst aramasında,

Gözaltına alınan kişinin, nezarethaneye konmadan önce yapılan üst aramasında, Herhangi bir sebeple hukuka uygun şekilde yakalandıktan sonra kolluk güçlerinin elinden kaçmakta olan kişilerin veya işlenmekte olan veya henüz işlenmiş olan veya pek az önce işlendiğini gösteren belirtilerin olduğu suçun failinin yakalanması amacıyla takibi sırasında girdikleri araç, bina ve eklentilerinde yakalanması amacıyla yapılacak aramalarda,

5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nun 24. maddesindeki kanunun hükmü ve amirin emrini yerine getirme, 25. maddesindeki meşru savunma ve zorunluluk hali ve 26. maddesindeki hakkın kullanılması ile diğer kanunların öngördüğü hukuka uygunluk sebepleri ve suçüstü halinde yapılan aramalarda, toplum için veya kişiler bakımından hayati tehlikeyi ortadan kaldırmak amacıyla veya kapalı yerlerden gelen yardım çağrıları üzerine, konut, işyeri ve yerleşim yeri ile eklentilerine girmek için, ayrıca bir arama emri ya da kararı aranmayacaktır.

¹⁴⁹ Yenisey, a.g.e., s. 525-526.

Yine, hukuk tekniği açısından arama sayılmayacak kontrollerde, kanunların arama emri verme yetkisi ile donattığı görevlilerin “yazılı” emri ile (CMK 119/1), şiddet olayları sebebiyle ilan edilen olağanüstü hal bölgelerde genel güvenlik, asayiş, kamu düzenini korumak, şiddet olaylarının yaygınlaşmasını önlemek amacıyla kişilerin üstü, araçları, eşyaları yazılı bir karar olmaksızın aranabilecektir.¹⁵⁰

Bu haller dışında, kural olarak, CMK m. 116 ile, ancak yakalanabileceği veya suç delillerinin elde edilebileceği hususunda makul şüphe varsa; şüphelinin veya sanığın üstü, eşyası, konutu, işyeri veya ona ait diğer yerler aranabilecektir.

Adli ve Önleme Aramaları Yönetmeliği’nin 6. maddesinde makul şüphe, hayatın akışına göre somut olaylar karşısında genellikle duyulan şüphe olarak tanımlanmıştır. Devamla, 6. maddede kavramla ilgili sair açıklamalara yer verilmiştir. Buna göre “*Makul şüphe, aramanın yapılacağı zaman, yer ve ilgili kişinin veya onunla birlikte olanların davranış tutum ve biçimleri, kolluk memurunun taşındığından şüphe ettiği eşyanın niteliği gibi sebepler göz önünde tutularak belirlenir. Makul şüphede, ihbar veya şikayeti destekleyen emarelerin var olması gerekir. Belirtilen konularda şüphenin somut olgulara dayanması şarttır. Arama sonunda belirli bir şeyin bulunacağını veya belirli bir kişinin yakalanacağını öngörmeyi gerektiren somut olgular mevcut bulunmalıdır.*”

Bu hükümlere göre, makul şüphe akla uygun şüphedir,¹⁵¹ kuşkusuz delillere ve gerçekliklere dayanmalı,¹⁵² objektif bir anlam içermeli ve filin o kişi tarafından işlendiğinin kabul edilebilir olmasını sonuçlanmalıdır.¹⁵³ Yargıtay kararlarında da, makul şüphenin belirsiz bir kavram olmadığı, keyfi ve genel aramalar yapılmasına imkan sağlanmayacağı, arama kararı verilebilmesi için aranan şeyin

¹⁵⁰ Yenisey, a.g.e., s. 528, 530.

¹⁵¹ Öztürk B./Erdem M. R. 2008. *Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku*. 12.Baskı, Ankara, Seçkin Yayınevi, s. 590.; Yılmaz Y. 2016. “Bir Ceza Muhakemesi Hukuku İşlemi Olarak Adli Arama”. TBB Dergisi, S.124, s.258. <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2016-124-1575>

¹⁵² Toroslu N./Feyzioğlu M. 2012. *Ceza Muhakemesi Hukuku*. 10. Baskı, Ankara, Savaş Yayınevi, s. 244.; Yılmaz Y., a.g.e., s. 258

¹⁵³ Özbek V. Ö./Kanbur M. N./Doğan K./Bacaksız P./Tepe İ. 2014. *Ceza Muhakemesi Hukuku*. 6. Baskı, Ankara, Seçkin Yayınevi, s. 357-358.; Yılmaz Y., a.g.e., s. 258

veya kişinin aranacak yerde bulunduğuna dair makul şüphenin bulunması gerektiği vurgulanmaktadır.¹⁵⁴

Ancak, kolluk, hakim kararı olmadan hukuka uygun bir şekilde yakalama yaptığı hallerde, kişinin üzerinde silah araması yapma yetkisini de kazandığından¹⁵⁵ bu koşulda makul şüphe aranmayacaktır.

Yine, Anayasa ve CMK’de, arama kararının hakim tarafından verilmesi kuralının istisnası düzenlenmiştir. Anayasa, gecikmesinde sakınca bulunan hallerde kanunla yetkili kılınmış merciin yazılı emriyle de arama yapılabilmesine izin vermektedir. Buna paralel olarak CMK’de, gecikmesinde tehlike bulunan hallerde cumhuriyet savcısına; ona ulaşamayan hallerde de kolluk amirine yazılı olarak arama emri verme yetkisi tanınmıştır. Demek ki, kolluk amiri, gecikmesinde tehlike olan hal ve cumhuriyet savcısına ulaşamama şartlarının her ikisi gerçekleştiğinde ve ancak kişinin üstü, eşyası ve kamuya açık alanlarla sınırlı olmak üzere arama kararı vermeye yetkilidir. Konutta, işyerinde ve kamuya açık olmayan kapalı alanlarda arama kararı verme yetkisi yalnız hakim ve gecikmesinde sakınca olan hallerde cumhuriyet savcısına aittir. Kolluk amirinin, hiçbir durumda, bu sayılan yerlerde arama emri verme yetkisi bulunmamaktadır.¹⁵⁶

Diğer taraftan, suç işlediğinden şüphelenilmeyen bir kişi hakkında da arama yapılması CMK m. 117 ile kabul edilmiştir. Bu kapsamda CMK m. 117/1, şüphelinin veya sanığın yakalanabilmesi veya suç delillerinin elde edilebilmesi amacıyla, diğer bir kişinin de üstü, eşyası, konutu, işyeri veya ona ait diğer yerlerin aranabileceğini hüküm altına almıştır. Ancak üçüncü kişiler hakkında uygulanabilecek arama için gerekli olan şüphenin derecesi farklıdır. Suç işleme şüphesi altında olanlarla karşılaştırıldığında, suç işleme şüphesi altında olmayan bir kişinin aranmasında hissedeceği manevi zarar ve aşağılanma duygusu daha

¹⁵⁴ Nuhoğlu A. 2014. “Ceza Muhakemesi Hukukunda Özellikle Aramada Makul Şüphe Kavramı”. Adalet İstanbul Dergisi, S.2., s.s. 10-14.; Yenisey, a.g.e., s. 538

¹⁵⁵ Yenisey, a.g.e., s. 532.

¹⁵⁶ Doğan, a.g.e., s. 172-173.

fazla olacaktır.¹⁵⁷ Bu halde, şüpheli ve sanık dışındaki suç işlediğinden şüphelenilmeyen bir kişi hakkında arama yapılabilmesi için makul şüphe yeterli değildir, makul şüpheden daha yoğun bir şüphenin varlığı gerekmekte olup bunu kuvvetli şüphe düzeyinde bir ihtimal olarak da değerlendirmek gerekmemektedir.¹⁵⁸

Arama, ancak kolluk kuvvetleri tarafından gerçekleştirilebilecek bir işlem olup, güvenlik tedbirlerinin alınmasından sonra, aranacak kişiye haklarının bildirilmesi ile başlamaktadır. Durumun gerektirdiği takdirde, kolluğun zor kullanma yetkisi vardır. Adli ve Önleme Aramaları Yönetmeliği'nin 28. maddesi, üst ve eşya aramasına ilişkin esasları düzenlemiştir. Buna göre, kolluk görevlileri, kolluk görevlisi olduğunu ispatlayan kimliğini göstermeli, üst araması, kişinin cinsiyetinde bulunan görevli tarafından yapılmalı, üst ve eşya araması sırasında, yapılan aramanın konusu olan eşyanın ne olduğu veya aramanın yapılmasına temel teşkil eden sebepler ilgiliye açıklanmalı, üst araması sırasında, kişinin beraberinde olan eşya da, mümkünse elektromanyetik cihazlarla, değilse beş duyu organı aracılığıyla aranmalı, kişi aramaya direndiği takdirde üst ve eşya araması orantılı güç kullanılarak gerçekleştirilmeli ve üst ve eşya araması, kişinin veya aracın ilk durdurulduğu yerde veya o yerin yakınında, mümkün olduğu kadar başkalarının göremeyeceği tarzda yapılmalıdır. Başka yere götürülerek arama yapılamayacaktır. Gerekli takdirde, kolluk aracından veya yakındaki kapalı bir yerden yararlanılması mümkündür.

Yine, üst araması sırasında, kişinin üstünde veya eşyasında rastlanan özel kağıt ve zarflar, içinde müsadereye tabi bir eşya bulunması ihtimali dışında açılmayacak; açıksa dahi yazılı bilgiler okunamayacaktır.

Kişinin kanunlara göre izin verilmeyecek bir şeyi taşıdığına ilişkin makul şüphenin bulunması ve aramanın amacına başka türlü ulaşılamaması halinde, üst araması, ilgili maddede sayılan hallerde giysiler çıkartılmak suretiyle

¹⁵⁷ Eryılmaz M. B. 2003. *Türk ve İngiliz Hukukunda ve Uygulamasında Durdurma ve Arama*. Ankara, Seçkin Yayınevi, s. 147.; Yılmaz, a.g.e., s. 260.

¹⁵⁸ Önok M. 2015. "Adli-İdari Arama ve Uygulamadaki Sorunlar" *Ceza Muhakemesi Hukukunda Güncel Konular*. Ed. Nur Centel. İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, s. 272.; Yılmaz, a.g.e., s. 260.

yapılabilecektir. Ancak bu halde, arama yapılmadan önce, bu aramayı yapmanın neden gerekli görüldüğü ve nasıl yapılacağı, o birimde görevli en üst kolluk amiri tarafından ilgiliye bildirilecektir.

Arama, aynı cinsiyetten görevliler tarafından yapılacak; arama işlemi kimsenin görmemesini sağlayacak tedbirler alınacaktır.

Arama, kişinin utanma duygusunu en az ihlal edecek bir şekilde yapılacak; önce bedenın üst kısmındaki giysiler çıkarttırılarak; bedenın alt kısmındaki giysiler, üst kısmındaki giysiler giyildikten sonra çıkarttırılacaktır.

Arama sırasında bedene dokunulmaması için gerekli özen gösterilecek ve arama, mümkün olduğunca kısa bir süre içinde bitirilecektir.

Yapılan aramanın neticesinde bir suçla ilişkin iz, eser, emare ve delil elde edilirse, kişi yakalanır.

Ayrıca, ilgili madde hükmü ile, yukarıda yer verilen işlemlerin gece yapılabilmesi mümkün kılınmıştır.

Yer verilen düzenlemeler birlikte değerlendirildiğinde, aramanın da diğer tedbir ve işlemler gibi belirli esas ve usullere bağlanmış olduğu görülmektedir. Kanunlarda ve Yönetmeliklerle düzenlenmiş bulunan bu esaslara uyulmaması, arama işlemi ile yakından ilişkili olan vücut bütünlüğü ve kişi özgürlüğü, özel yaşamın gizliliği ve konut dokunulmazlığı gibi temel hak ve özgürlüklerin ihlaline yol açacak, ihlale uğrayan kişi açısından tazminat hakkı sağlarken, Devlet'in ve ilgili kolluğun sorumluluğuna neden olacaktır.

3.5. Toplumsal Olaylarda Kolluğun Özel Birimi: “Çevik Kuvvet”

Çevik Kuvvet, kanunlar çerçevesinde yapılan toplantı, gösteri ve yürüyüşlerde düzeni sağlaması, her türlü basın açıklaması, miting, açık-kapalı yer toplantıları, duruşma, yıkım, sportif faaliyetlerde katılımcıların korunması ve gerektiğinde toplumsal olaylara müdahale etmesi amacıyla Emniyet Teşkilatı bünyesinde oluşturulan özel bir polis birimidir.¹⁵⁹

¹⁵⁹ <https://www.egm.gov.tr/cevik-kuvvet>

Polis evik kuvvet birimlerinde görevlendirilecek personelin, belirli fiziksel özellik şartlarının yanı sıra; memur sınıfı için 35 yaşıını geçmemiş olması, kadın memurlar içinse 30 yaşıını geçmemiş olması, amir sınıfı için de 45 yaşıından yukarı olmaması gerekmektedir.

Görüldüğü zere Yönetmelikle, evik kuvvet biriminin yaşıa genç kimselerden oluşması, bu sayede toplumsal olaylarda hızlı ve etkin bir müdahalede bulunulması hedeflenmiştir.

Yine evik kuvvet birimi, kendilerine verilen görevlerin gereği gibi yapılabilmesi için mesleki ve genel bilgilerin, görevleriyle ilgili teknik ve yöntemlerin öğretilmesi, becerilerinin ve atış yeteneklerinin geliştirilmesi suretiyle personelin hizmetin gerektirdiği bedeni, fıkri ve fiziki kabiliyetlere sahip kılınması amacıyla yerinde ve merkezi eğitimlere tabi tutulmakta, özel olarak eğitimden geçmektedirler.

Çalışmada, idari kolluğun zor ve silah kullanma yetkisine yer verilen bölümde de bahsedildiği gibi, illerde il emniyet müdürüne, ilçelerde emniyet amirine bağlı olan bu birim, taşıdıkları sorumluluk ve sahibi oldukları yetkiler bakımından emniyet teşkilatı mevzuatına tabidir.¹⁶⁰

Emniyet Genel Müdürlüğü’nce, evik Kuvvet’in görev ve yetkileri, toplumsal olaylarda

“Kanuna uygun toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin düzenini ve güvenliğini sağlamak,

Kamu düzenini bozabilecek nitelikteki toplumsal hareketlerin meydana gelmesi muhtemel yerlerde önleyici tedbirler almak,

Grev ve lokavt sırasında iş yerlerinin tahribe uğramasının veya işgalinin önüne geçmek, bu yerlerde devriye hizmetleri yürütmek,

Kanuna aykırı sokak ve meydan hareketlerini önlemek,

¹⁶⁰ PKY- Madde 10.

Toplumsal olayda, grev ve lokavtlar ile kanuna aykırı sokak ve meydan hareketlerinde toplumun ve kişilerin maddi ve manevi varlıklarını tecavüzden korumak,

Diğer polis kuvvetlerinin yetersizliği halinde, her türlü tören ve gösterilerde gerekli güvenlik önlemlerini almak ve düzeni sağlamak,

Kanuna aykırı olayları gerekirse zor kullanarak etkisiz hale getirmek”

olarak sayılmıştır.

Polis Çevik Kuvvet Yönetmeliği'nin 19. maddesinde düzenlenen bu görev ve yetkilerin yanı sıra, 20. maddede polis çevik kuvvetin meydana gelmesi muhtemel toplumsal olaylara karşı, önleme ve müdahale planları hazırlama görevi düzenlenirken, 21. maddede, her polis çevik kuvvet biriminde bir değerlendirme grubu oluşturulacağı ve bu değerlendirme grubunun, ilgili kuvvetlerin olay yerine sevk, toplanması, olay yerinde önceden alınacak önleyici tedbirler, olayın izlenmesi, kontrolü ve gerektiğinde uygulanacak zor kullanma biçimi ile yakalama yöntemleri ve olay yerindeki delillerin korunması konularında hareket tarzlarına ilişkin esasları tespit ederek, planlar hazırlayacağı düzenlenmiştir.

Yine, olay mahalline yakın bir yerde yeteri kadar ihtiyat kuvvet bulundurulması, olay yerinde ve çevresinde makul bir mesafe esası gözetilmek suretiyle devriye görevlileri bulundurulması gibi tedbirler 24. maddede yer alırken, maddenin devamında, mevcut imkanlara göre telsizli yaya ve motorlu devriyeler tarafından sokak başları ve olay sahası kontrol altına alınacağı, toplumsal olayların cereyan ettiği sahada topluluğun yayılmasını önlemek için belirli hudutlar tespit olunarak kritik sahaya giriş ve çıkış yollarının kontrol altında ve topluluğa daima açık tutulacağı belirtilmiştir.

25. madde ile kanuna uygun toplantı ve gösterilerdeki topluluklar ve kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşlerindeki topluluklara karşı müdahale usulleri belirtilmiş ve birimlerin zor kullanmak suretiyle bir topluluğu kontrol altına alma ve müdahalede bulunma esasları on iki madde halinde hükme bağlanmıştır.

Bu hükümlere göre kolluk, zor ve silah kullanmaya ilişkin hak ve yetkisini yalnızca somut durumun gerektirdiği ölçüde ve gerektirdiği biçimde, yalnızca mevcut bir tehlikeyi gidermek yahut olası bir tehlikeyi önlemek ve kendisine karşı gösterilen direnci kırmak için kanuni görevlerinin çizdiği sınırlar çerçevesinde kullanabilecektir.

27. maddede, toplumsal olaylar esnasında gerçekleştirilecek olan yakalamalar özel olarak düzenlenmiş ve “tespit edilen zanlıların yakalanmasında, gereği ölçüsünde zor kullanılır, yakalanmış zanlılara karşı topluluğun tansiyonunu yükseltici hareketlerden kaçınılır.” denilmiştir.

Bu maddeye göre çevik kuvvet görevlileri tarafından toplumsal olayların gerçekleştiği esnada suç işlediği düşünülen kimselerin yakalanmasında zor kullanılabileceği, ancak halihazırda gergin olması beklenen topluluğu daha da kışkırtacak eylemlerden kaçınılması gerektiği belirtilmiştir. Gerçekten de toplantı ve gösteri yürüyüşü, mevcut bir düzenden ya da gerçekleştirilecek bir düzenlemeden hoşnutsuz bir kitlenin karşı görüşlerini ifade etme ve tepki doğurma amacı güttüğünden, gerginlik ve potansiyel bir patlama barındırmakta olabilir. Kendini toplanma anının başından beri çevik kuvvet birimleri tarafından çevrelenmiş bulunan kitle, herhangi bir kışkırtmaya ya da tepkiye de açık bulunmaktadır. Bu nedenle görevi ilgili kitlenin ve genel olarak toplumun güvenliğini ve güvenini sağlamak olan çevik kuvvet görevlilerinin bu bilinçle topluluğu kışkırtacak hareketlerden uzak durması gerekmektedir.

Maddenin devamına göre, suç yeri açık sahada ise etrafı uygun araç ve gereç ile çevrilecektir. Daha sonra ise çevik kuvvet görevlileri, suç yeri ve zanlıları, tahkikatı yürütecek olan adli birime teslim etmelidir.

Yine, yakalanacak kişiye, kaçması yahut direnmesi esnasında kullanılacak zorun derecesi mutlaka belirtilmelidir. Aksi bir durumda kişiler eylemlerinin neticeleri hakkında gereği gibi bilgilendirilmemiş olacağından, çevik kuvvet görevlilerinin gerçekleştireceği müdahale hak ihlaline yol açacaktır.

Kolluğun toplumsal olaylar öncesinde tedbiren ve toplumsal hareket esnasında adli olarak kullanması muhtemel yetkiler bu bölümde açıklanmış olup, bundan

sonra dördüncü bölümde somut örnekler ve kararlar üzerinden toplumsal olaylarda kişilerin temel hak ve özgürlükleri ile kolluğun yetkilerinin teorik karşılaştırması yapılacak, bu aşamada yerel ve uluslararası mahkeme kararlarından ve ulusal/uluslararası hukuki düzenlemelerden faydalanılacaktır.

4. TOPLUMSAL OLAYLAR ve KOLLUĞUN YETKİLERİ

4.1. Toplumsal Olay Kavramı ve Gelişimi

Toplumsal hareket olarak da ifade edilebilen toplumsal olay kavramına dair literatürde kabul edilen ortak bir tanım bulunmamaktadır. Farklı yaklaşımlar, toplumsal hareketleri, kendi analiz çerçevesine dahil olan ögeler kapsamında tanımlamakta ve toplumsal hareket çalışmalarının hangi araştırma sorularını sorması ve hangi noktalara odaklanması gerektiğine dair farklı değerlendirmeler sunmaktadır. Kaynak Mobilizasyonu Teorisi'ni¹⁶¹ geliştiren John McCarthy ve Mayer Zald, alanda artık klasikleşmiş olan makalelerinde toplumsal hareketi “bir sosyal yapının belli yönlerini ve/veya toplumdaki kazanç dağılımını değiştirmeye yönelik bir dizi düşünceler ve inançlar” olarak tanımlayarak kaynak, organizasyon ve strateji konularına odaklanmıştır.¹⁶² Siyasi Süreç Modeli'nin öncülerinden Charles Tilly'ye göre ise, toplumsal hareketler bir “çekişmeli politika” (contentious politics) biçimidir. Zira toplumsal hareketler, başkalarının çıkarlarıyla çatışacak kolektif hak talepleri içerdiği için “çekişmeli” ve bu hak talepleri bağlamında gücü elinde tutanlara karşı yapılan mücadelelerden dolayı da “politik”tir.¹⁶³ Kaynak Mobilizasyonu ve Siyasi Süreç yaklaşımları, toplumsal hareketleri “dışlanmış grupların, kurumsal olmayan yollardan siyasal etki mobilize etmeye yönelik rasyonel girişimleri” olarak

¹⁶¹ Kaynak Mobilizasyonu Teorisi: 1960'ların sonunda bireysel eylem gibi kolektif eylemlerin de rasyonel olduğu düşüncesinden hareket eden Kaynak Mobilizasyonu Teorisi, rasyonel tercih anlayışına dayanarak ve ekonomideki arz-talep ve kar-zarar mekanizmalarını kullanarak toplumsal hareketlerin kaynak üretme ve kullanma stratejilerini açıklamaya çalışmıştır. Bu kuramda, toplumsal hareket örgütleri, ekonomik piyasadaki şirketler gibi değerlendirilmiştir. Hareket üyelerinin sahip oldukları kaynakların türü ve miktarı, o hareketin hem kaynak toplama hem de kullanma stratejilerini etkilemektedir. Ayrıca, toplumsal hareket faaliyetlerinin yalnızca yoksul ve dışlanmış kesimlerden değil sosyo-ekonomik durumu görece iyi olan sınıflardan ve kesimlerden de çıkabileceğini ortaya koyarak yeni bir anlayış getirilmiştir. (Uysal, A. “*Toplumsal Hareketler İçin Kaynak Yaratma ve Kullanma Stratejileri*. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi S.10(2), s.217.)

¹⁶² Zald, M. N./McCarthy J. D. 1994. “*Social Movements in an Organizational Society*” *Collected Essays*. 2. Basım, New Brunswick, New Jersey, Transaction Publishers.; Bodur Ün M./Atilla H. 2018. *Ulusal ve Ulusötesi Toplumsal Hareketler ve Yeni Bilgi ve İletişim Teknolojileri*. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, C.73, S.3, s.789. <https://dergipark.org.tr/download/article-file/532850>

¹⁶³ Tilly, C. 2008. *Toplumsal Hareketler 1768-2004*. (Çev. Orhan Düz). İstanbul, Babil Yayınları, s.16.; Bodur Ün/Atilla, a.g.e., s. 789.

tanımlamaktadır.¹⁶⁴ Diani'ye göre ise toplumsal hareket, toplumsal değişim sağlamak veya değişime karşı çıkmak amacıyla oluşturulmuş “siyasal veya kültürel bir çatışma içinde olan birden fazla birey, grup ve/veya organizasyon arasındaki paylaşılan bir kimliğe dayalı enformel etkileşimler ağı”dır.¹⁶⁵

Toplumsal hareketler ilk kez sosyal hareket deyimi ile Batı Avrupa’da 19. yüzyılın başlarında kullanılmaya başlanmış olup ilk sistemli tartışmalar toplumsal hareketi “proletaryanın sınıf savaşımları” ile açıklamıştır. Özellikle Batı Avrupa ülkelerinde sosyal hareketler 19. yüzyılın sonuna doğru işçi hareketleriyle özdeş hale gelmiştir.¹⁶⁶

Buna karşın, eski dönem hareketlerin yanı sıra, 1970'lerden itibaren yeni bir kavram ortaya çıkmıştır. “Yeni toplumsal hareketler” kavramı, ekoloji hareketini, feminist hareketi, barış hareketini, nükleer karşıtı hareketleri, azınlık hareketlerini ve yerel özerklik hareketlerini ifade etmek amacıyla kullanılmaktadır.¹⁶⁷ Son zamanlarda ise yeni hareketler kavramı yerine “yeni protesto hareketleri”, “yeni politikalar” gibi terimler de kullanılmaktadır. Bu yeni sosyal hareketlerin aktivistlerinin yapısal karakteristiği ise yüksek eğitilmiş ve ekonomik güvene sahip kişiler, orta sınıf üniversite öğrencileri oluşlarıdır.¹⁶⁸

Çevre, kadın, barış (savaş karşıtı), insan hakları gibi konuları özne olarak ele alıp yürütülen hareketler belirli coğrafyalarla, ideolojilerle ve değerlerle sınırlı kalmamıştır. İdeoloji ve sınıf gibi kavramlarla manevra alanını

¹⁶⁴ McAdam, D. 1982. *Political Process and the Development of Black Insurgency 1930-1970*. Chicago&London, The University of Chicago Press, s. 36-37.; Bodur Ün/Atilla, a.g.e., s. 789.

¹⁶⁵ Diani, M. 1992. “*The Concept of a Social Movement*”, *The Sociological Review*, 40 (1), s. 13.; Bodur Ün/Atilla, a.g.e., s. 790.

¹⁶⁶ Bottomore, T. 1987. *Siyaset Sosyolojisi*. Çev. Mutlu E. Ankara, Teori Yayınları, s.23.; Bozkurt Y./Bayansar R. 2016. *Yeni Toplumsal Hareketler Çerçevesinde Çevreci Hareket ve Gezi Parkı Olayları*. Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi C.14, S.2, s.278.

¹⁶⁷ Önder, T. 2003. *Ekoloji, Toplum ve Siyaset*. Ankara, Odak Yayınevi, s. 34-35.; Karagöz K. “*Yeni Medya Çağında Dönüşen Toplumsal Hareketler ve Dijital Aktivizm Hareketleri*”. İletişim ve Diplomasi Dergisi, S.1 (Temmuz-Aralık2013), s.134.

¹⁶⁸ Offe, C. 1999. “*Yeni Sosyal Hareketler: Kurumsal Politikanın Sınırlarının Zorlanması*”, *Yeni Sosyal Hareketler*. (Ed. Kenan Çayır). İstanbul, Kaknüs Yayınları, s. 60.; Karagöz K., a.g.e., s. 135.

homojenleştirmeseler de, ideolojik olarak sola, sınıfsal olarak da orta sınıfa yakın kitlelerde heyecan uyandırmışlardır.¹⁶⁹

Ancak söz konusu hareketlerde gerçekten “yeni” olanın ne olduğu konusunda bir fikir birliğine ulaşılamamıştır. Yeni toplumsal hareketlerin üzerinde aşağı yukarı anlaşılan “yeni” nitelikleri şöyle sıralanabilecektir;

Yeni toplumsal hareketler bölüşüm sorunuyla, ekonomik veya siyasi iktidarla ilgili olmaktan çok, ileri sanayi toplumlarındaki hayatın niteliğine ilişkin sorunlara vurgu yapmaktadırlar;

Bu hareketler, toplumsal tabanlarını, birincil olarak savaş sonrasının iyi eğitilmiş kuşağından devşirmekte, bunun yanı sıra, marjinal toplumsal gruplarla değişen koalisyonlara gitmektedirler;

Yeni hareketler, yeni ve tutarlı bir ideolojik sistem geliştirmiş değillerdir. Bunun yerine, seküler ve çoğulcu bir kültür çerçevesinde “farklı olma hakkı”nı ve postmateryalist değerleri savunmaktadırlar;

Özerk ve adem-i merkezi örgütlenme biçimlerini öne çıkarmaktadırlar;

Yeni hareketler, geleneksel olmayan, “yeni” siyasi katılma pratikleri geliştirmektedirler.¹⁷⁰

Toplumsal olaylar da, yukarıda bahsedilen ve tarihi bir süreç içerisinde bir bütün olarak değerlendirilen ve gelişen toplumsal hareketlerin, somut ve belirlenebilir bir kesiti olarak ele alınmaktadır.

Toplumsal olay, toplumun topluca meydana getirdiği olaydır. Kanuna göre uygun olan ve kanuna uygun olmayan olaylar olarak ikiye ayrılır.¹⁷¹ Diğer bir

¹⁶⁹ Çolak, Ç. D. 2016. “Yeni Toplumsal Hareketlere “Yeni” Niteliği Kazandıran Özellikler Üzerine Bir Değerlendirme.” SOBİDER Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl:3, S. 6, s. 533.

¹⁷⁰ Önder, T. 2008. *Yeşil Siyaset. Siyaset (s. 591-628)*. Ankara, Lotus Yayınevi, s. 598.; Çolak, a.g.e., s. 533-534.

¹⁷¹ Aksu, O. 1970. *Ansiklopedik Zabıta Sözlüğü*. s. 892.; Keskin, H. İ. 2012. “İstanbul’da Meydana Gelen Toplumsal Olayların Değerlendirilmesi.” İÜATE Yüksek Lisans Tezi, s. 19.

tanımda toplumsal olaylar, “başlangıç ve bitişi ile yeri ve zamanı belli olan ve dolayısıyla tarihin belli bir anını anlatan olaylar” şeklinde tarif edilmektedir.¹⁷²

Emniyet Genel Müdürlüğü Güvenlik Daire Başkanlığı Merkez ve Taşra Birimleri Kuruluş, Görev ve Çalışma Yönetmeliği’nin “Tanımlar” başlıklı 4. maddesinde bir polisiye olay türü olarak toplumsal olaylar, “kamu düzenini bozan, kişi hak ve hürriyetlerini kısıtlayan veya tehdit eden ve kitlesel olarak gerçekleştirilen, toplantı ve gösteri yürüyüşleri ile eylem ve etkinlikler” şeklinde ifade edilmiştir.¹⁷³ Prof. Dr. Turgut Göksu ise bu anlamda toplumsal olayları “daha ziyade birden fazla kişiyi ilgilendiren, isteyerek veya istemeyerek yasadışı yollara ve şiddete dönüşebilecek, devletin nizamını veya kişilerin anayasal hak ve hürriyetlerini tehdit etmesi muhtemel tüm olaylar” şeklinde açıklamıştır.¹⁷⁴

Tüm bu bilgiler ışığında, toplumsal olayların, sınıf mücadelesi, kölelik, ırkçılık, cinsiyet eşitsizliği, çevrecilik hareketleri vb konularda ortaya çıkan ve zulmettiği, haksızlık yaptığı düşünülen güç sahiplerine ya da devlet yöneticilerine karşı tepki olarak doğan toplumsal hareketlerin, belirli bir zaman aralığında ve belirli bir yerde değişen sosyal yapıyla uyumlu olarak gelişmiş bir görünümü olduğu ifade edilebilecektir. Toplumsal olaylar, tarihi, kültürel ve coğrafi koşullardan bağımsız olmadığı gibi, ideolojik, ekonomik ve politik faktörlerin de toplumsal olayların oluşumunda etkisi bulunmaktadır.¹⁷⁵

4.2. Türkiye’deki Toplumsal Olayların Kısa Bir Tarihçesi

Öncelikle, toplumsal olaylar Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın 34. maddesinde bir hak olarak düzenlenmiştir, bu maddeye göre “Herkes, önceden izin almadan, silahsız ve saldırısız toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına sahiptir. Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı ancak, milli güvenlik, kamu

¹⁷² İçli, G. 2012. *Sosyolojiye Giriş*. 6. Baskı, Ankara, Anı Yayıncılık, s. 50.

¹⁷³ EGMADB 2003. “Çevik Kuvvet Raporu”. EGM Yayınları, s. 6.; Keskin H. İ., a.g.e., s. 20.

¹⁷⁴ Göksu, T. 2007. *Sosyal Psikoloji*. Ankara, Seçkin Yayıncılık, s. 154.; Keskin H. İ., a.g.e., s. 20.

¹⁷⁵ McVeigh, R. 1995. *Social Structure, Political Institutions and Mobilization Potential. Social Forces*, 74(2), s. 461-485.; Can A., 2014. “Toplum Yapısının Türkiye’deki Toplumsal Olaylar Üzerindeki Etkisi”. Kuzey Teksas Üniversitesi Doktora Tezi, s. 12.

düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlığın ve genel ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla ve kanunla sınırlanabilir. Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının kullanılmasında uygulanacak şekil, şart ve usuller kanunda gösterilir.”

Bu maddede belirtilen kanun, "Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu" adıyla yürürlüğe konulmuştur. Kanun'un 2. maddesinde toplumsal olaylar, toplantı ve gösteri yürüyüşleri olarak iki alt başlık altında tanımlanmıştır. “Toplantı” terimi “belirli konular üzerinde halkı aydınlatmak ve bir kamuoyu yaratmak suretiyle o konuyu benimsetmek için gerçek ve tüzel kişiler tarafından bu Kanun çerçevesinde düzenlenen açık ve kapalı yer toplantılarını”, “gösteri yürüyüşleri” terimi ise “belirli konular üzerinde halkı aydınlatmak ve bir kamuoyu yaratmak suretiyle o konuyu benimsetmek için gerçek ve tüzel kişiler tarafından bu Kanun çerçevesinde düzenlenen yürüyüşleri” ifade etmektedir. Bu tarz olaylar genellikle basın açıklamaları ile sona erdiği için, basın açıklamaları da toplumsal olaylar içinde kabul edilmiştir.¹⁷⁶

Türkiye’de toplumsal olayların tarihi 1961 Anayasası’nın kabulünden sonra daha da etkin olmaya başlayan sendikaların gelişimi ile başlamaktadır.¹⁷⁷ 1980 askeri darbesine kadar olan süreçte, toplumsal olay aktörleri, anayasal haklardan faydalanarak faaliyetlerini arttırmışlar ve devlet politikaları üzerinde etkili olmuşlardır. Bu dönemde organize edilen kolektif aktiviteler, daha çok demokratik hak ve özgürlükler üzerine odaklanmış “Demokratik Toplum Örgütleri”nin ortaya çıkmasını sağlamıştır.

1980’lere gelindiğinde, sivil toplum örgütlerinin etkinliklerini artırdıkları görülmektedir. STK’lar her zaman Türkiye’de organize edilen toplumsal olayların baş aktörleri olmuşlardır. Özellikle 1990’lı yılların sonlarında Dünya Ticaret Örgütü (WTO) ve Uluslararası Para Fonu’nun (IMF) faaliyetlerine karşı organize edilen toplumsal olaylarda STK’ların aktif rol oynadıkları

¹⁷⁶ Hançerli, S., Duru H. & Gergin, N. 2013. “*Toplumsal Olaylarda ve Kanunsuz Eylemlerde Katılım ve Saldırganlık.*” Polis Bilimleri Dergisi, C.15, S.2, s. 109-134.; Can, a.g.e., s. 48.

¹⁷⁷ Doğan, G. 2008. “*Türkiye’de Örgütlü Emek Hareketinin Tarihi Üzerine.*” *Toplumsal Hareketler: Tarih, Teori, Deneyim.* (Derleyen Y. D. Çetinkaya). İstanbul, İletişim Yayınları.; Can, a.g.e., s. 49.

görülmektedir.¹⁷⁸ Ancak “yeni toplumsal hareket” kavramını karşılayan toplumsal olaylar ancak 2000’li yıllara gelindiğinde karşımıza çıkmaktadır.

Organize edilen bütün toplumsal olayların ortak özelliği, daha önce birbirlerini hiç tanımayan bireylerin ve grupların bir araya gelerek ortak bir amaç etrafında birleşmelerini sağlamasıdır.¹⁷⁹ Yaşam koşullarına ilişkin talepleri ve beklentileri karşılık bulamayan, kendilerine veya toplumun geneline yönelik birtakım uygulamalardan rahatsız olan kişiler ve gruplar, toplumsal olaylar çerçevesinde birleşerek yoğun hale gelmekte ve böylelikle seslerini yükseltebilmekte, bu şekilde demokrasinin gelişmesi yönünde etkin bir varlık gösterebilmekte, istedikleri alanlara kamuoyunun ilgisini yönlendirebilmekte ve kolektif bir bilinç oluşmasına aracılık edebilmektedirler.

Bu kapsamda, Türkiye’deki toplumsal olaylar da, ekonomik sıkıntılar, temel hak ve özgürlüklerin kısıtlanması/ihlali, eşitlik talebi, çevre ve doğanın korunması talebi, cinsiyetçi ve homofobik yaklaşımlara tepki zeminlerinde kendini göstermektedir. Cumartesi annelerinin oturma eylemleri, türban yasağı nedeniyle üniversite öğrencilerinin gerçekleştirdikleri protestolar, cinsiyet ayrımcılığı ve kadına şiddete yönelik kadın hareketleri, hayvan hakları eylemleri, çevreci protestolar vb toplumsal olaylar geçmişten bugüne ülkemizde varlığını gösteren toplumsal olayların bir kısmıdır.

4.3. Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü ile Kolluğun Yetkilerinin Çarpışması

Ayrıntılı olarak ülkemizin gündemini işgal etmiş toplumsal olaylar üzerinden temel hak ve özgürlükler ile kolluğun yetkilerinin karşılaştırmasına geçmeden önce, çalışmanın önceki bölümlerinde yer verilen ve temel hak ve özgürlüklerin kısıtlanmasında anayasal ve kanuni gerekçe vasfını haiz “kamu düzeni, kamu barışı, kamu güvenliği, kamu yararı, tehlike ve genel ahlak” gibi kavramların

¹⁷⁸ Kartal, B. & Kümbetoğlu, B. (Editörler) 2011. *Yeni Toplumsal Hareketler*. Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayını.; Can, a.g.e., s. 50.

¹⁷⁹ Can, a.g.e., s. 50.

aydınlatılması ve bu konudaki ulusal ve uluslararası düzenlemelere yer verilmesi yerinde olacaktır.

4.3.1. Kamu Düzeni Kavramı ve Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü

Kamu düzeni, kamu barışı ya da demokratik toplum düzeninin gerekleri kavramı, her hak ve özgürlük için ayrı ayrı somutlaştırması zor olan, hak ve özgürlüğün dışında kalan, daha çok siyasi rejim ve demokrasi alanına giren bir kavramdır.¹⁸⁰ Kamu düzeni, “amme intizamı; kamunun (toplumun) her bakımdan genel çıkarlarını koruyucu hükümlerin tümü; bir ülkede kamu hizmetlerinin iyi yapılması, devletin güvenliğini, düzenini ve bireyler arasındaki hukuku, huzuru ve ahlak kurallarına uygunluğu sağlamaya yarayan kurum ve kuralların tümü; toplumun huzur ve sükununun sağlanmasını, devletin ve devlet yapısının korunmasını hedef tutan, toplumun her alanındaki düzeninin temelini oluşturan kurallar” olarak ifade edilebilmektedir.¹⁸¹

Kamu düzeni, bir ülkede yaşayan halkın günlük yaşantısının güvenlik, sağlık, dirlik ve esenlik içinde sürdürülmesi için alınan önlemler ile bu doğrultuda gerekli koşulların sağlanması olarak tanımlanan kavramken; ulusal güvenlik; siyasi, ekonomik ve hukuksal yönleri olan ülkenin yerleşmiş düzeninin sürekliliğini sağlayan üst düzeyde önlemleri içeren bir kavramdır. Kamu düzenini bozan faaliyetler çoğunlukla süreklilik göstermediği halde; ulusal güvenliği bozan faaliyetler uzun süreli, içten ve dıştan gelebilen sürekli eylemler olarak belirlemektedir. Ülkenin belirli bir bölgesinde kamu düzeninin bozulması halinde ulusal güvenlik nedenine dayanılamayacaktır. Tehlikenin ulusal güvenlik zeminine dayanması için ülkenin genelini ilgilendirmesi gerekmektedir. Kamu düzeni, devletin işleyişine hakim olan ilkelerle birlikte bireylere uygulanan ve uyulması zorunlu kurallar bütünüdür ifade etmesine

¹⁸⁰ Sağlam, F. *Temel Hakların Sınırlandırılması ve Özü*. s. III-IV.; Tanör, B./Yüzbaşıoğlu N. 2013. *1982 Anayasası'na göre Türk Anayasa Hukuku*. İstanbul, Beta Yay., s. 151.

¹⁸¹ Timuroğlu, V. 2007. *İnsan Hakları Sözlüğü*. Ankara, Özkan Matbacılık, s. 245.; Özdemir A. 2016. “Kamu Düzeni” ve “Kamu Güvenliği” Kavramlarına Analitik Bir Yaklaşım. *International Journal of Legal Progress*, C.2, S.2., s. 91. <https://dergipark.org.tr/download/article-file/260565>

rağmen; ulusal güvenlik, devletin varlığı, ulusun yaşamı ve anayasal düzeyde, siyasal yapıyla ilintilidir.¹⁸²

4.3.1.1. Anayasa Mahkemesi kararlarında “kamu düzeni”

Anayasa Mahkemesi, 28/1/1964 tarihli, 1963/128E. 1964/8 Karar sayılı kararında, temel hak ve özgürlüklerin kısıtlanmasına ilişkin ilgili kavramları tartışmış ve kamu düzeni ile ilgili olarak, “Nitekim yerli ve yabancı birçok hukuk eserlerinde, çeşitli alanlardaki kişi haklarını sınırlayan bu terim sık sık görülmekte, fakat tarifine pek az rastlanmaktadır. Yapılan açıklamalarda ise bunun tarifinin güç olduğu kabul edildikten sonra çeşitli açılardan izahına çalışıldığı görülmektedir. Bu suretle yapılmış olan tariflerin incelenmesi sonucunda “Kamu düzeni” deyiminin; toplumun huzur ve sükûnunun sağlanmasını, devletin ve devlet teşkilâtının muhafazasını hedef tutan her şeyi ifade ettiği, bir başka deyimle cemiyetin her sahadaki düzeninin temelini teşkil eden bütün kuralları kapsadığı sonucuna varılmaktadır.” denilmiştir. Kararın devamında, “Türk Hukuk Lügati ise kamu düzeni (Âmme nizamı) deyimine, “Bir memlekette âmme hizmetlerinin iyi yapılmasını, Devletin emniyet ve asayişini ve fertler arasındaki münasebetlerde huzuru ve ahlâk kaidelerine uygunluğu temine yarayan müessese ve kaidelerin hepsi” olarak açıklama getirmektedir” denilerek,¹⁸³ kamu düzeni kavramına bir tanım ve sınırlama getirilmekten ziyade, kavramın ifade ettiği değerler tespit edilmeye çalışılmıştır.

Bu halde, kamu düzeninin korunması, toplumsal yaşamın maddi temellerinin korunması olarak ve düzenlik ve sağlık öğelerini içerir şekilde yorumlanmalıdır. Güvenlik, özgürlüğün kullanılmasının sınırını oluşturur. Güvenliğin olmadığı yerde kargaşa olur. Ancak somut durumlara göre maddi düzenin gerekleri araştırılmalı, hukuksal çerçevedeki barışçıl nitelikteki tüm görüşler ve

¹⁸² Özdemir, a.g.e., s. 83.

¹⁸³ <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/11685.pdf>

tartışmalar tehlikesiz kabul edilmeli; kamu düzeni gerekçesi ile gerçekleştirilecek sınırlamalar eyleme yönelik olmalıdır.¹⁸⁴

4.3.1.2. Uluslararası hukukta “kamu düzeni”

Türkiye’nin de kabul ettiği ve temel hak ve özgürlüklere ilişkin hükümleri anayasal düzeyde bağlayıcı bulunan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi uygulamalarında ise kamu düzenine ilişkin olarak, Avrupa insan hakları hukukunda, Antlaşma’ya ya da Sözleşme’ye göre kamu düzeninden ne anlaşılması gerektiğini belirlemek konusunda yargıç yetkili olduğu halde, Lüksemburg ve Strazburg yargıçları, bu alanda ortak bir anlayışın olmadığını ileri sürmüşler ve kamu düzeni kavramını açık bir şekilde sınırlandırmaktan kaçınmaktadırlar.¹⁸⁵

Avrupa hukuk sistemlerinin temel yerlerinden biri olan kamu düzeni, sadece özgürlük ve düzen arasında değil, birbirleriyle ilişki halindeki hukuk düzenlerinde bulunan emredici hükümler arasında da bir sentez gerçekleştirmektedir. Kamu düzeni kavramının ulusal bir boyuta sahip olması, açık bir gerçeklik olduğu kadar özel olarak korunan bir özelliktir. Kamu düzeninin Avrupa boyutu ise hukukun üstünlüğü, Sözleşme ile güvence altına alınan özgürlüklere saygı ve Avrupa bölgesine aidiyet fikri olmak üzere üç temel değer etkisiyle zamanla gelişmiştir.

AİHM bu konuda, söz konusu hukuk kuralında alınacak önlemin süresi, sebebi, amacı ve kapsamı gibi unsurlarının belirlenmesinin gerektiğini kabul etmektedir. Belirlilik derecesi ise müdahalenin ağırlığı ve sınırlanacak özgürlüğün önemine göre değişecektir. Mahkeme bir kararında, öngörülebilirlik kavramının kapsamının, söz konusu yasal hükmün düzenlediği alana, içeriğine, ilgililerin sayısı ve niteliğine bağlı olduğunu söylemektedir. Mahkemeye göre, örneğin

¹⁸⁴ Kaboğlu, İ. Ö. 1989. *Kolektif Özgürlükler*. Diyarbakır, Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, s. 133-134.; Özdemir, a.g.e., s. 92.

¹⁸⁵ Lyon-Caen, G. 1966. “*La réserve de l’ordre public en matière de liberté d’établissement et de libre circulation*”. *Revue Trimestrielle de Droit Européen*, s. 693.; Okay Tekinsoy Ö. 2011. “*Avrupa Kamu Düzeni Kavramı*”. *Hacettepe Hukuk Fak. Dergisi*, C.1, S.1, s. 68.

organize suçlarla etkili bir mücadele veya milli güvenlikle ilgili gereklilikler daha esnek düzenlemeleri meşrulaştıran nedenlerdir. Bununla birlikte yasa, keyfilğe karşı bireye uygun bir koruma sağlamak için yürütmeye tanınan takdir yetkisinin kapsamını ve kullanılma biçimini, izlenmesi gereken meşru amaç bakımından yeterince net bir şekilde belirlemek zorundadır.¹⁸⁶

Görüldüğü üzere, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihatlarında, Sözleşme’de ve BM Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi’nde de benzer şekillerde yer alan “kamu düzeni” ve “demokratik toplum düzeninin gerekleri” kavramını, her hak için ayrı ayrı ele almakta, bu gerekçe ile hakların sınırlandırılmasında, hakkı daha az sınırlandıran bir araç kullanılmasının mümkün olmadığı ve söz konusu gerekçeye dayanılarak alınan tedbirin sağlayacağı menfaatin, tedbirin yol açacağı zararların önüne geçtiği hallerde, hakkın özünü zedelemeyecek, keyfilikten uzak, uygun ve meşru bir sebebe dayanan ve ulaşılmak istenen amaç bakımından elverişli uygulamaların hukuka uygunluğundan bahsedilmektedir.

4.3.2. Kamu Güvenliği ve Tehlike Kavramları ile Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü

Kamu güvenliği ve tehlike kavramları ile ilgili olarak ise, öncelikle Türk hukuku düzenlemelerine bakmak gerekirse, temel hak ve özgürlüklerin kısıtlanmasında iki yöntem göze çarpmaktadır. Bunlardan birincisi; temel hak ve özgürlüklerin açık olarak anayasanın kendisi tarafından kısıtlanmasıdır. Bu şekilde yapılan kısıtlama ile yasa koyucuya takdir alanı bırakılmamış olacaktır. İkincisi; kısıtlamaların ya tamamen yasa koyucunun takdirine bırakılması ya da genel ve soyut kısıtlama nedenleri anayasada belirlendikten sonra ayrıntıların kanuna bırakılmasıdır.¹⁸⁷ Nitekim, toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının kısıtlanmasında, ikinci yöntemin ağırlık kazandığı görülmektedir.

¹⁸⁶ CEDH, 28/03/1990, Groppera Radio AG, A/173, § 68, Picheral, s. 104. ve CEDH, 02/08/1984, Malone, A/82, § 67; CEDH, 26/03/1987, Leander, A/116, § 51, Picheral, s. 98.; Okay Tekinsoy, a.g.e., 69-70.

¹⁸⁷ Sağlam, M. 2002. “2001 Tarihinde Yapılan Anayasa Değişiklikleri Sonrasında Düzenlendikleri Maddede Hiçbir Sınırlama Nedenine Yer Verilmemiş Olan Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırı Sorunu”. Anayasa Yargısı Dergisi, Y. 2002. C.9, s. 233-268.; Özdemir, a.g.e., s. 82.

AİHS ve 1982 Anayasasının farklı maddelerinde yer alan temel hak ve özgürlükler, benzer kısıtlama nedenleri ile düzenlenmiştir. Bunlardan bazıları: ulusal güvenlik, kamu güvenliği, kamu düzeni, bir ayaklanma veya isyanın bastırılması, suç işlenmesinin önlenmesi, başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması, genel sağlık ve genel ahlakın korunması, toprak bütünlüğünün sağlanması olarak sayılabilir. Bu kavramların en önemli özelliği, hukuki olmaktan ziyade politik yanının ağır basması, soyut ve tanımlanmasının zor olmasıdır.¹⁸⁸

4.3.2.1. Kamu düzeni, kamu güvenliği ve tehlike kavramlarına ilişkin AİHM değerlendirmesi

AİHM'in, kamu düzeni ile ilgili görüşü, "kamu güvenliği", "milli birlik", "Devletin milleti ile bölünmez bütünlüğü" kavramları için de geçerlidir. Ölçülülük, zorunluluk, meşru araç ve AİHS hükümlerinin genel ruhuna bağlılık sınırları içerisinde, devletler bu kavramlara dayanarak hakların sınırlandırılmasına gidebileceklerdir. İlgili kavramlara dayanılarak gerçekleştirilen sınırlamanın hukuka uygunluğunun değerlendirilmesi açısından, şu örnek yerinde olacaktır;

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, "Dersim-Bir İsyanın Türküsü" başlıklı bir şiir antolojisi yayınlayan Hüseyin Karataş'ın Terörle Mücadele Kanunu'nun 8. maddesi uyarınca ceza alması ve AİHM'e başvurması üzerine yaptığı yargılamada, Türkiye'nin, Sözleşme'nin 6/1. ve 10. maddelerini ihlal ettiğine karar vermiştir. Hükümet, söz konusu müdahalenin "kamu güvenliği"ni ve "kamu düzeni"ni sağlamak ve yine "devlet bütünlüğü"nü ve "milli birliği" korumak amacıyla gerçekleştirildiği yönünde görüş bildirmiştir. Ancak Mahkeme, başvuranın, görüşlerini "kamu güvenliği", "kamu düzeni" ve "toprak bütünlüğü" kavramlarının üzerindeki olası etkilerini önemli ölçüde sınırlayacak şekilde şiir yoluyla açıklamayı tercih ettiği, herhangi bir kitle iletişim yolu kullanmadığı ve geniş bir kitleye erişim imkanının bulunmadığı, ayrıca şiirlerin doğası gereği sanatsal olmaları ve sınırlı bir etki alanına sahip olmaları dolayısı

¹⁸⁸ Akgüner, T. 1985. "Some Thoughts on National Security Concepts". İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi, C.6, S.1-3, s. 6.; Özdemir, a.g.e., s. 82.

ile bir ayaklanma hedefinden ziyade yaşanan olaylar nedeniyle üzüntüsünü dile getirdiği şeklinde değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmiştir.¹⁸⁹

AİHM, görüldüğü üzere, gerçekleştirilen eylem ile tehdit edildiği ileri sürülen kavramların korunması arasında da ölçülülük, elverişlilik aramıştır. İlgilinin eylemi, kamu güvenliğini ve devletin milletiyle bölünmez bütünlüğünü tehlikeye atacak elverişlilikte bulunmamış, dolayısı ile ifade özgürlüğü hakkının sınırlanmasını gerektirecek bir durum olmadığı, burada gerçekleştirilen müdahalenin hukuka aykırı olduğu yolunda hüküm kurulmuştur. Hakkın sınırlanmasını gerektirecek bir tehlikenin varlığından söz edebilmek için, ilgili eylemin geniş etki alanına sahip olması, hakkın sınırlanmaması halinde doğuracağı etkilerin toplum açısından önlenmesi güç zararlar doğurması ve eylemin ifade etme amacından ziyade meşru olmayan, ilgili kavramlara yönelik ve yok etmeyi, zarar vermeyi amaçlayan bir saik kapsamında gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

4.3.3. Genel Sağlık ve Genel Ahlak Kavramları ile Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü

Genel sağlık ve genel ahlak kavramları açısından, genel sağlığı tehdit eden eylemlerin tespiti somut olgulara dayanacağından bu gerekçeye dayanan ihlallere pek rastlanılmamakla birlikte, “genel ahlak” deyimini, ne kanun koyucuların ne de uygulamacıların sınırlarını çizemediği bir kavramdır. Kamu düzeni kavramını, “kamu güvenliği”, “kamu huzuru” ve “kamu sağlığı” kavramlarından oluşan geleneksel üçlü ile açıklayan “Klasik Görüş” anlayışına karşı, “Modern Anlayış”, bu üç unsur dışında kamu düzeninin tanımında “genel ahlak”, “kamusal estetik”, “insan onuru” gibi bazı yeni unsurlara da yer vermiştir.¹⁹⁰ Bu anlayışa göre genel ahlak, Anayasa Mahkemesi’nin de ifadesiyle, “*belli bir zamanda, belli bir toplumun büyük çoğunluğunca*

¹⁸⁹ Karataş/Türkiye Davası. 8 Temmuz 1999. 23168/94, Strazburg.
<http://www.inhak.adalet.gov.tr/ara/karar/karatas.pdf>

¹⁹⁰ Çetindağ, A. F. 2004. “Türk Anayasal Sisteminde Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlanması Bağlamında Kamu Düzeni”. AÜSBE Kamu Hukuku Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, s. 10-24.

*benimsenmiş bulunan ahlak kurallarıyla ilgili hareketleri gösteren ve kolayca anlaşılan bir anlam” taşımaktadır.*¹⁹¹

Ancak, her ne kadar Anayasa Mahkemesi, genel ahlakı “kolayca anlaşılan” bir kavram olarak ifade etse de, ahlak kavramının göreceliliği gereği, herkes için geçerli bir ahlak tanımından söz etmek imkansızdır. Örneğin, İtalyan Anayasa Mahkemesi’nin genel ahlak için öngördüğü anlam, cinsel konularla ilgili olan toplumsal değer yargılarını ve ahlak anlayışını kapsamına almaktadır.¹⁹² Buna göre, eşcinselliğin suç teşkil ettiği bir ülkede, homofobiye karşı gerçekleştirilen bir eylem, genel ahlakın korunması gerekçesiyle sınırlandırılabilir midir?

Ceza hukukunun amacı, “ahlak”ı korumak olmayıp, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin yaklaşımı da bu yöndedir. AİHM, eşcinselliğin hukuk sistemlerince suç olarak kabul edilmesi ve kişilerin bu eylemlerine ceza verilmesine karşı yapılan başvuruları¹⁹³, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 8. maddesi kapsamında özel hayat dahilinde olduğundan bahisle kabul etmiştir. Özel hayata bu şekilde yapılan müdahaleleri ise demokratik toplum düzeninin gereklerine uygun bulmamıştır.¹⁹⁴

Buna karşın, genel ahlak kavramı hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasının bir sebebi olarak pek çok yasal düzenlemede yer almaktadır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nde de benzer düzenlemeyi görmek mümkündür. Sözleşme’nin 8, 9, 10 ve 11. maddelerinde, genel ahlak, ilgili hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasında meşru bir sebeptir.

Bu kavrama objektif bir anlam verilmesi konusu, AİHM’in önüne gelen davalarda da ele alınması gereken bir sorun olarak belirmiştir. Ancak genel

¹⁹¹ <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/11685.pdf>

¹⁹² Özek, Ç. 1978. *Türk Basın Hukuku*. İstanbul Üniversitesi Yay. No:2381, Hukuk Fakültesi Yay. No: 538, s.284-285.; Koyuncu Gülseven A. S. 2008. “*Genel Ahlak ve İfade Özgürlüğü*”. İnsan Hakları Çalışma Metinleri X, AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi İnsan Hakları Merkezi, s. 5. http://www.ihmpolitics.org/files/metinler/koyuncu_ahlak.pdf

¹⁹³ Dudgeon/İngiltere, 7525/76, 22.10.1981; Norris/İrlanda, 10581/83, 26.10.1988; Modinos/ Kıbrıs, 15070/89, 22.04.1993; Sutherland/İngiltere, 25186/94, 27.03.2001; ADT/İngiltere, 25186/94; 27.03.2000.; Koyuncu Gülseven, a.g.e., s. 8.

¹⁹⁴ Gülseven, a.g.e., s. 8.

ahlak ile ilgili kararlara bakıldığında, ahlaki değerlerin korunması zorunluluğunun zamana ve mekana göre değiştiği, devletlerin değişen i  hukuklarından tek biçimli bir Avrupa ortak ahlak kavramının  ıkartılamayacağının belirtildiği görülmektedir. Sözleşme organlarına göre, ahlaki gerekliliklerin kapsamı ve bunları karşılamak için düşünülen müeyyidelerin niteliği bakımından yerel otoriteler, herhangi bir görüşün açıklanmasında uluslararası bir yargıçtan daha elverişli bir konumda bulunmaktadır.¹⁹⁵

Ancak, takdir marjına ilişkin tartışmalı içtihadına rağmen Mahkeme, ifade özgürlüğünü, toplumun ilerlemesi ve her insanın gelişmesi için esaslı koşullardan biri olan demokratik toplumun ana temellerinden birini oluşturduğuna dair sıklıkla alıntı yapılan ifadesini, genel ahlak sebebiyle ifade özgürlüğünün sınırlandırılmasına ilişkin bir dava olan “Handyside/İngiltere” davasında ortaya koymuştur; *“İfade  zg rl ğ , 10. maddenin sınırları içinde, sadece lehte olduğu kabul edilen veya zararsız veya ilgilenmeye değmez görülen ‘haber’ ve ‘düşünceler’ için değil, ama ayrıca Devletin veya nüfusun bir bölümünün aleyhinde olan, onlara çarpıcı gelen, onları rahatsız eden haber ve düşünceler için de uygulanır. Bunlar, çoğulculuğun, hoşgörünün ve açık fikirliliğin gerekleridir; bunlar olmaksızın demokratik toplum olmaz. Bu demektir ki, başka şeyler bir yana, bu alanda getirilen her ‘formalite’, ‘koşul’, ‘yasak’ ve ‘ceza’, izlenen meşru amaçla orantılı olmalıdır.”*¹⁹⁶ Bu doğrultuda, her ne kadar ifade özgürlüğünün sınırlandırılmasının bir sebebi olan genel ahlak konusunda devletlerin takdir marjı var ise de, yapılan müdahale bu meşru sebeple ölçülü olmak zorundadır.¹⁹⁷

Genel ahlak kavramı ile ilgili olarak uluslararası yargı kararlarının, bu kavramın kapsamını ve etkisini yorumlamayı yerel otoritelere bıraktığı görülmektedir. Bir

¹⁹⁵ Uygun, O. 1992. 1982 Anayasası’nda Temel Hak ve  zg rl klerin Genel Rejimi. İstanbul, Kazancı Yay., s. 96-99.; Gülseven, a.g.e., s. 12.

¹⁹⁶ Handyside/İngiltere, Paragraf 49.; Gülseven, a.g.e., s. 13.

¹⁹⁷ Gülseven, a.g.e., s. 13.

ülkenin tamamı için genel geçer bir ahlak tanımı yapmanın imkansızlığı düşünüldüğünde, uluslararası geçerliliği olan bir ahlak kavramı üzerinden hakların kısıtlanmasının esaslarını çizmenin de mümkün olmadığı ortaya çıkacaktır. Ancak, burada yerel otoritelerin genel ahlak kavramını yorumlarken ve genel ahlaka dayanarak bir hakkı kısıtlarken göz önünde bulundurması gereken değerler, hakkın özünün korunması, hakkın kullanılmasının demokratik toplum düzeni açısından ciddi bir tehlike oluşturup oluşturmayacağı, daha düşük bir müdahale ile hedeflenen amaca ulaşıp ulaşılamayacağı ve kısıtlamanın Anayasa ile Sözleşme'nin genel ruhuyla bağdaşıp bağdaşmadığı olmalıdır.

Çalışmanın bu kısmında, yukarıda yer verilen kavramlar ışığında, Türkiye'de son yıllarda gerçekleşmiş bulunan toplumsal olaylarda kolluğun yetki kullanımı, hakların yasal olarak sınırlanması ve hak ihlalleri, yerel ve uluslararası hukuki düzenlemeler ile mahkeme kararlarının da değerlendirilmesi suretiyle ele alınacaktır.

4.4. Toplantı ve Gösteri Yürüyüşünün Yasaklanması

Anayasal bir hak olan toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının, en yakın tarihli görünümü, LGBTİ - Onur Haftası Yürüyüşü kapsamında Haziran 2019 itibarıyla karşımıza çıkmaktadır. LGBT; lezbiyen, gey, biseksüel ve transseksüel sözcüklerinin baş harflerinden oluşan bir kısaltma olup, eşcinsel hakları mücadelesinde kullanılan çatı kelimedir. Daha sonra bu kelimeye, “interseksüel”leri (anormal üreme ve cinsiyet organları ile doğmuş) temsilen “i” ya da “queer”i (cinsiyet kimliğinin ve cinsel yönelimlerin sabit olmadığını, tüm insanları belirli kimlik tanımları üzerinden genellemenin doğru olmayacağını ifade eden tanım) temsilen “q” harfleri de eklenmiştir.

Ancak kimi toplumlarda LGBTİ kavramı sapkınlık ve tedavi edilmesi gereken bir anormallik olarak görülürken kimi toplumlarda eşcinsel yönelimler suç kabul edilmiştir.

Avrupa Konseyi ırkçı, din ve toplumsal cinsiyet temelli, homofobik ve transfobik suçlar da dahil olmak üzere hedef gözetten şiddete karşı farkındalık

yaratmak için uzun zamandır çalışmaktadır. Bakanlar Komitesi ve Parlamenterler Meclisi tarafından alınan temel Avrupa Konseyi tavsiyeleri ve önerileri, bu konuda mağdurların desteklenmesinin, sivil toplumla işbirliğinin, kolluk kuvvetlerinin ve ceza adaleti uygulayıcılarının eğitiminin önem arz ettiğini ve LGBTİ kişilere yönelik ayrımcılığın ve suçların belirli zararlarını ve etkisini kabul etmektedir.¹⁹⁸ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihatları, nefret saikin ve homofobik saikin “ortaya çıkarılmasının” önemi konusunda net bir tutum sergilemekte ve bu saiklerin ortaya çıkarılmamasının sonuçlarına ilişkin devletlere uyarıda bulunmaktadır: “Ön yargı saikli suçlar, ardında yatan sebepler açığa çıkmazsa, kaçınılmaz şekilde sıradan vakalarla eşit muamele görür ve sonuçta ortaya çıkan kayıtsızlık resmi düzeyde göz yummaktan ve hatta nefret suçlarına ortak olmaktan farksızdır.”¹⁹⁹

Buna karşın, eşcinsellik ülkemizde suç olarak kabul edilmemekle birlikte, LGBTİ aktivistlerinin, homofobiye dikkat çekmek ve toplumda bu konuda bir farkındalık yaratmak adına gerçekleştirdikleri yürüyüşler kolluk tarafından engellemelerle karşılaşmaktadır.

Türkiye’de LGBTİ bireylerin “Onur Haftası” kapsamında ilk hareketi, 1993 yılında “Özgür Cinsellik Haftası” adıyla İstanbul’da kutlama etkinlikleri düzenlemek olmuş ancak idari kolluk makamı olan valilikçe bu etkinliğe izin verilmemiştir. 1994 yılından bu yana organize edilen Onur Haftası etkinlikleri kapsamında LGTBİ+ bireyler ve haklarını konu alan paneller, atölye çalışmaları, film gösterimleri, çeşitli sanat etkinlikleri ile konserler düzenlenmekte, 2003’ten bu yana da, Onur Yürüyüşü gerçekleştirilmektedir.²⁰⁰

LGBTİ bireyler, toplumsal kabul sağlamak ve homofobiye karşı farkındalık yaratmak amacıyla, Ankara, İstanbul ve İzmir gibi illerde yürüyüş

¹⁹⁸ Cinsel yönelim ya da cinsiyet kimliği temelli ayrımcılıkla mücadele önlemleri üzerine, bilhassa Bakanlar Komitesinin üye ülkelere yönelik CM/Rec(2010)5 Tavsiye Kararı bulunmaktadır.; Avrupa’da trans kişilere yönelik ayrımcılık üzerine Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisinin 2048 sayılı Kararı (2015) bulunmaktadır.; Perry J./Franey P. 2018. “LGBTİ Kişilere Yönelik Nefret Suçlarında Polis Hizmetleri: Profesyonel Bir Polis Müdahalesi için Eğitim”. (Çev.Jasmin Duraner, Ed. Murat Köylü). Avrupa Konseyi, s.5. https://kaosgldernegi.org/resim/yayin/dl/polis_hizmetleri_web_.pdf

¹⁹⁹ Identoba- Gürcistan Kararı. Perry J./Franey P., a.g.e., s. 5.

²⁰⁰ <https://tr.euronews.com/2019/06/29/5-maddede-onur-yuruyusu>

gerçekleştirmek istemekte, bu kapsamda, anayasal bir hak olan toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme haklarını kullanmaktadırlar.

Ancak, Onur Yürüyüşleri, son birkaç yıldır ilgili Valilikler tarafından yasaklanmaktadır. Nitekim, Ankara Valiliği, söz konusu yasağa ilişkin olarak, Yürüyüş'ün, “ *halkın sosyal sınıf, ırk, din, mezhep veya bölge bakımından farklı özelliklere sahip bir kesimini diğer bir kesimi aleyhine kin ve düşmanlığa alenen tahrik edeceği, bu nedenle kamu güvenliği açısından açık ve yakın tehlikenin ortaya çıkabileceği; ayrıca kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlığın ve ahlâkın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunmasını tehlikeye düşürebileceği göz önünde bulundurulduğunda yapılmak istenen organizasyona katılacak olan grup ve şahıslara yönelik olarak; birtakım toplumsal duyarlılıklar nedeniyle de bazı kesimler tarafından tepki gösterilebileceği ve provokasyonlara neden olabileceği*” gerekçesiyle, 18 Kasım 2017 tarihinden itibaren süresiz olarak yasaklanmasına karar vermiştir.²⁰¹

İstanbul Valiliği de, son dört yıldır Yürüyüş'ün, “Ramazan Ayı'na denk geldiği, halkın büyük çoğunluğunun sahip olduğu dini hassasiyet ve genel ahlak gereği, söz konusu Yürüyüş'ün yapılmasının kamu düzeni ve barışını önemli ölçüde tehdit edeceği, bu sebeple oluşabilecek muhtemel olumsuzlukların bulunduğu” gerekçesiyle yasaklanmasına karar vermektedir.

İzmir Valiliğince de Yürüyüş'e onay verilmemiş, söz konusu yasağa ilişkin kararda, “2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu ve Uygulanmasına Dair Yönetmelik ile 5442 sayılı İl İdaresi Kanunu'nun 11/A-C maddeleri gereğince ilimizde yaşayan insanların huzur ve güvenliğinin, kişi dokunulmazlığının, tasarrufa müteallik emniyetin, kamu güvenliği ve esenliğinin sağlanması; milli güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlığın ve genel ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması, olası şiddet ve terör olaylarının önüne geçebilmek amacıyla yapılması planlanan çeşitli etkinlikler Valiliğimizce yasaklanmıştır.” ifadelerine yer vererek, “milli güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel

²⁰¹ <http://www.ankara.gov.tr/yasaklama-kararina-iliskin-basin-duyurusu-19112017>

sağlığın ve genel ahlakın korunması” gerekçeleri ile söz konusu yasağın uygulandığı belirtilmiştir.

Çalışmanın daha önceki bölümlerinde yer verildiği üzere, ülkemizde temel hak ve özgürlükler ancak Anayasa’da gösterilen sebeplerle ve Kanunlarla sınırlanabilmektedir. Ancak bu sınırlamaların da bir sınırı bulunmaktadır. “Kanunla sınırlama, Anayasanın sözüne ve ruhuna uygunluk, demokratik toplum düzeninin ve laik Cumhuriyetin gerekleri, öze dokunmama, ölçülülük ve dokunulmaz alanlar”,²⁰² temel hak ve özgürlüklerin kısıtlanmasında, yasama ve yürütmenin hareket alanlarını çerçevelemektedir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi de, kısıtlamaların yasa ile öngörülmüş olması ilkesini ilgili yasanın hukukun üstünlüğü ile uyumlu, erişilebilir, açık ve anlaşılabilir olması ile birlikte değerlendirmektedir.

Demokratik toplumda gereklilik ilkesi bakımından AİHM, kısıtlama gerekçelerinin, kısıtlamanın haklılığını kanıtlayacak yeterlilikte ve yerinde olması yanında orantılilik değerlendirmesi yapmaktadır. Mahkeme barışçıl gösteri hakkı ile müdahale gerekçesi arasında adil bir ilişki kurulup kurulmadığını tespit etmektedir. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) ve Venedik Komisyonu tarafından yayınlanan Barışçıl Toplantı Özgürlüğüne Dair Temel İlkeler’de kısıtlamalara ilişkin olarak devletlere;

Kısıtlamalar için meşru gerekçelerin insan hakları sözleşmelerinde öngörüldüğünü, ulusal kanunlarda ek gerekçeler konulmamasını,

Kamusal alanı kullanmanın meşru olduğunu,

Gösterilerin görsel ve işitsel içeriğine ancak yakın bir şiddet tehdidi varsa kısıtlama getirilmesini,

Toplantılara yer, zaman ve yapılış şekli ile ilgili kısıtlamanın zorunlu olduğu hallerde makul alternatiflerin sunulmasını,

²⁰² Tanör/Yüzbaşıoğlu, a.g.e., s. 147.

Toplantı ve gösterileri hedef kitlenin görebileceği ve işitebileceği bir şekilde kolaylaştırılmasını, önermektedir.²⁰³

Türkiye’de kolluğun idari yetkileri kapsamında uygulanan yasağa benzer bir yasak, Polonya ve Rusya’da da uygulanmış ve AİHM bu konuda, Sözleşme’nin 11., (toplantı ve dernek kurma özgürlüğü), 13., ve (etkili başvuru hakkı) ve 14. maddelerinin (ayrımcılık yasağı) ihlal edildiğine karar vermiştir. Backowski ve Diğerleri/Polonya Davası’nda (no.1543/06) 3 Mayıs 2007, başvurular eşcinsel hakları için kampanyalar yürütmüşlerdir. 2005 yılında azınlıklar, kadınlar ve engellilere karşı ayrımcılığa karşı halkı bilinçlendirmek amacıyla Varşova sokaklarında düzenlemek istedikleri yürüyüşe yerel merciler tarafından izin verilmemiştir. Ancak Yürüyüş yasağına rağmen yine de gerçekleştirilmiştir.

AİHM, yürüyüş nihayetinde yapılmış olmasına karşın, başvuranların öncesinde resmi izin verilmediği için risk almış olduklarını kaydetmiştir. Bu etkinliğe izin verilmemesi karşısında, başvuranların ilgili kararın denetimini sağlayacak başvuru imkanlarının bulunmadığı, ancak sonradan başvurabilecekleri kanun yollarının mevcut olduğu, yürüyüşün yasaklanmasının gerisindeki gerçek nedenin, yerel mercilerin eşcinselliğe karşı olmaları kanısına varılmasına yol açacak emarelerin görülmesi nedenleriyle Mahkeme Polonya’nın başvuranların toplantı ve dernek kurma özgürlüklerini, etkin başvuru haklarını ve ayrımcılık yasağı haklarını ihlal ettiğini ifade etmiştir.²⁰⁴ Kararda, “*Toplantı ve gösteri yürüyüşleri hakkı, çoğulcu bir demokrasinin kurulmasında, muhafaza edilmesinde ve farklı siyasi, kültürel, dini, sanatsal vs. fikirlerin yeşerebilmesi ve bir arada yaşayabilmeleri bakımından önemlidir.*” denilerek, çoğunluk karşısında azınlıkların da kendilerini ifade edebilme özgürlüklerinin korunması gerekliliğinin, demokrasi kavramının temelini oluşturduğunun altı çizilmiştir.

²⁰³ Sivil Toplum Örgütleri İçin Örgütlenme Özgürlüğü ve Toplantı ve Gösteri Hakkı Kılavuzu, ESHİD Yay. Çev. A. Bahçıvan.; “*Toplantı ve Gösteri Hakkı İzleme Raporu*”. Eşit Haklar İçin İzleme Derneği, s.7.

<http://www.esithaklar.org/wp-content/uploads/2017/03/Toplant%C4%B1-G%C3%B6steri-Hakk%C4%B1-Raporu.pdf>

²⁰⁴ 03/05/2007 Tarihli, 1543/06 Başvuru Sayılı Backowski ve Diğerleri/Polonya Kararı <https://www.kararara.com/forum/viewtopic.php?t=11078>

İfade özgürlüğü, demokratik toplumun zorunlu kaynaklarından biri ve kişilerin kendilerini geliştirmelerinin önde gelen bir şartı olarak değerlendirildiği gibi,²⁰⁵ demokrasinin hakim olduğu bir ülkede, çoğulculuğun ve açık fikirliliğin gereği olarak her türlü görüşün açıklanmasına müsamaha ile bakılmasının, demokrasinin olmazsa olmazı olarak, siyasal ve sosyal çoğulculuğu korumanın yolunun, her türlü düşüncenin serbestçe ve barışçıl bir şekilde ifade edilebilmesinden geçtiği vurgulanmaktadır.²⁰⁶

Benzer bir değerlendirme, Alekseyev ve Diğerleri/Rusya davasında karşımıza çıkmaktadır. Başvurucular, kamuya açık düzenledikleri lezbiyen, gey, biseksüel ve trans (LGBT) eylemlerinin, yerel makamlarca yasaklanması ve bu bağlamda etkili hukuk yollarının bulunmamasından şikayetçi olmuşlardır. Ayrıca düzenlemek istedikleri bu eylemlere izin verilmesi taleplerinin yetkililerce ayrımcı bir şekilde ele alındığını iddia etmişlerdir. Hükümet ise, yerel makamların “kamuya açık alanlarda eşcinselliğin teşvik edilmesi” ile zarar görebilecek olan küçüklerin çıkarlarını koruduğunu ve ihtilaf konusu tedbirlerin, küçüklerin, ebeveynlerinin ve diğerlerinin yasal haklarının ve özgürlüklerinin korunması amacıyla yasal ve orantılı olduğunu ifade etmiştir. Mahkeme ise, daha önce vermiş olduğu ihlal kararlarına atıfta bulunarak, kamuya açık bu toplantıların yasaklanmasının; baskın bir toplumsal ihtiyaca karşılık gelmediği ve demokratik bir toplumda gerekli olmadığı, yine başvurucuların cinsel yönelimleri gerekçesiyle haksız bir ayrımcılığa maruz kaldığı gerekçeleriyle AİHS'in 11. maddesi, 13. maddesi (11. madde ile bağlantılı olarak) ve 14. maddesinin (11. madde ile bağlantılı olarak) ihlal edildiğini ifade etmiştir.²⁰⁷

Görüldüğü üzere AİHM, ifade özgürlüğünün temel varlık alanlarından olan toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin, önleyici (idari) bir yetki olan “yasaklama kararı” ile engellenmesini Sözleşme’ye aykırı bulmakta, toplumların azınlık

²⁰⁵ Çalışkan, B. 2003. “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin İfade Özgürlüğü Kararlarında Demokratik Toplum Kriterleri”. Adalet Dergisi, S.15, s: 27 v.d.; İnce, H. “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatları Altında Barışçıl Gösterilerde Orantısız Güç Kullanılması”. <https://dergipark.org.tr/download/article-file/155589>

²⁰⁶ Eryılmaz M. B. <http://mesutbedrieryilmaz.blogspot.com>; İnce, a.g.e.

²⁰⁷ İngilizce aslından çeviren: Av. Elif Karlıdağ.

görüşlerine karşı açık ve hoşgörülü olmasının, hatta çoğunluğun karşı çıkacağı, tepki duyacağı düşünce ve ifadelerin açıkça kamuya duyurulabilmesinin, demokratik bir toplum düzeni için elzem olduğunu ifade etmektedir.

Nitekim, farklı dini inanışlar dolayısı ile, çoğunluğun hoşnutsuz kalacağı bir yürüyüşün düzenlenmesine yasak getirilmesini, AİHM yine kişilerin toplantı ve gösteri yürüyüşü haklarının ihlali olarak değerlendirmiştir.

Olayda, Moskova yakınlarındaki Chekhov şehri Evanjelik Kilisesi rahibi, Eylül 2002’de şehrin kamuya açık bir alanında toplantı gösteri yürüyüşü yapmak amacıyla valilikten bir izin talebinde bulunmuştur. Valilik başvuruyu reddetmiş ve ret gerekçesinde de, Evanjelik Kilisesi mensuplarının, o bölgede yaşayan insanların çoğunluğundan farklı bir dine sahip olduklarını dolayısı ile bu azınlığın dini bir toplantı yürüyüşü yapmasının, toplumun çoğunluğu üzerinde belirli bir hoşnutsuzluk ve memnuniyetsizlik yaratacağını ileri sürmüştür. AİHM verdiği kararda, valiliğin bu gerekçesini kabul etmemiş ve söz konusu olayda başvurucunun toplantı gösteri yürüyüşü hakkının ihlal edildiği sonucuna varmıştır. AİHM’e göre, çoğulculuk, tolerans ve diğerlerinin fikirlerine, inançlarına saygı duymak, demokratik bir toplumun en önemli karakteristik özelliklerindendir. Demokrasi, çoğunluğun fikirlerinin her şartta üstün geleceği anlamına gelmez, önemli olan azınlıkta kalan fikirlerin çoğunluk fikrine karşı korunmasını sağlamaktır. AİHM’e göre, Rus otoriteleri, farklı dine mensup insanlar arasında belirli bir gerginlik çıkmasını önlemek için alternatif tedbirler almak yerine, çoğulcu demokrasiye hâle getirecek şekilde, azınlığın toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkını hepten ortadan kaldırmıştır.²⁰⁸

Oysa, ifade özgürlüğü ve dolayısıyla toplantı ve gösteri yürüyüşü yapma özgürlükleri, belirli bir ölçüde abartmayı hatta tahrik etmeyi de kapsamaktadır.

Bu bilgiler ışığında, LGBTİ yürüyüşlerinin yasaklanması şeklinde cereyan eden yetki kullanımı değerlendirildiğinde, TGYK kapsamında, toplantı ve gösteri yürüyüşü ancak kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlığın ve genel ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla

²⁰⁸ Tanyar Z. Ç. 2011. “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihadında Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı”. AÜHFD, C.60, S.3, s. 600-601.

belirli bir toplantıyı bir ayı aşmamak üzere ertelenebilecek veya suç işleneceğine dair açık ve yakın tehlikenin mevcut bulunması halinde yasaklanabilecektir. Anayasa'ya göre de bu hakkın kullanımı ancak milli güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlığın ve genel ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla sınırlanabilecektir.

Anayasa Mahkemesi de, AIHM kararlarıyla paralel olarak, toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının, demokratik toplumun en temel değerleri arasında yer almakta olup bireylerin ortak fikirlerini birlikte savunmak ve başkalarına duyurmak için bir araya gelebilme imkanını korumayı amaçladığını ifade etmektedir. Kolektif bir şekilde kullanılan ve düşüncelerini ifade etmek isteyen kişilere şiddeti dışlayan yöntemlerle düşüncelerini açıklama imkanı veren bu hakkın, çoğulcu demokrasilerin gelişmesinde zorunlu olan farklı düşüncelerin ortaya çıkması, korunması ve yayılmasını güvence altına aldığı yönünde karar vermektedir. Nitekim, Anayasa Mahkemesi bu istikrarlı içtihadını, 06/02/2019 tarihli ve 2015/8762 Başvuru Numaralı kararında da yinelemiştir. Kararda, *“Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı ifade özgürlüğünün özel bir biçimidir. Anayasal haklar içinde kendine has özerk rolünün ve özel uygulama alanının varlığına rağmen bu hak aynı zamanda ifade özgürlüğünün ışığında değerlendirilmelidir. İfade özgürlüğünün demokratik ve çoğulcu bir toplumdaki önemi, toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı için de geçerlidir”* denilmiştir. Yine, *“temel hak ve özgürlüklere yönelik bir müdahalenin demokratik toplum düzeninin gereklerine uygun kabul edilebilmesi için zorunlu bir toplumsal ihtiyacı karşılaması ve orantılı olması gerektiği”* ve *“Demokratik bir toplumda, mevcut düzene itiraz eden ve barışçıl yöntemlerle değiştirilmesi gerçekleştirilmesi savunulan siyasi fikirlerin toplantı özgürlüğü ve diğer yasal araçlarla kendisini ifade edebilme imkanı sunulması gerektiği”* ifade edilmiştir.²⁰⁹

Dolayısı ile, Anayasa'nın ve Sözleşme'nin amacına ve ruhuna uygun olarak, demokratik bir toplum düzeninde farklı fikir ve görüşlere, inanışlara kendilerini

²⁰⁹ 06/02/2019 tarihli ve 2015/8762 Başvuru Sayılı Kamuran Karaca Kararı
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2015/8762?BasvuruNoYil=2015&BasvuruNoSayi=8762>

ifade edebilme imkanı sağlanmasının bir zorunluluk olduğu, toplumun büyük bir çoğunluğunu rahatsız edebilecek fikirlerin dahi ifade özgürlüğü kapsamında korunan bir hak olduğu ve bu hakkın kamu düzeni ve barışını bozma ihtimali ile kısıtlanması yahut kullanımının engellenmesi yerine, ilgili fikirlerin kendilerini ifade edebileceği güvenli bir ortam sağlanmasının, bu kapsamda idari ve adli kolluğun gerekli koruyucu önlemleri almasının gerektiği bu nedenle valiliklerin ilgili idari yetkilerini söz konusu gösteri yürüyüşlerinin yasaklanması şeklinde kullanmalarının ve bu karara karşı etkin bir itiraz hakkının düzenlenmemiş olmasının hem Anayasa hem de Sözleşme ile koruma altına alınmış bulunan “toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı”nı, kısıtladığını ifade etmek yanlış olmayacaktır.

Hatta AIHM, farklılıkların barışçıl olarak ifade edildiği hallerde, bu durum toplumsal bir kargaşaya yol açmış olsa dahi, devletlerin farklı fikirleri korumak konusunda pozitif yükümlülüğü bulunduğunu ifade etmektedir.

Identoba-Gürcistan davasında, 17 Mayıs 2012 tarihinde Tiflis’in merkezinde barışçıl bir yürüyüş organize etmeleri için Gürcistan yetkilileri tarafından Identoba’ya izin verilmiştir. O gün LGBTİ yürüyüşçüleri “özellikle saldırgan olan ve rencide edici sözler söyleyen yüz ya da daha fazla karşıt göstericiyle” karşı karşıya gelmiş, saldırganlık, afişlerin zorla alınmasına ve yırtılmasına, LGBTİ yürüyüşçülerinin itilip yumruklanmasına ve en az bir kişinin tekmelenip dövülmesine kadar tırmanmıştır.

Birçok yürüyüşçü fiziksel olarak yara almış, yürüyüşçüler “yakılarak öldürülmek ve ezilmeleri gerektiği” gibi belirli tehditler almıştır. Yürüyüşçüler karşıt göstericilerle karşılaştığında olay yerindeki polisler LGBTİ yürüyüşçülerine müdahale etmenin görevleri olmadığını, çünkü polis devriyesinin bir parçası olmadıklarını söylemiştir. Yürüyüşçülerden gelen telefonlardan sonra bölgeye diğer polis memurları gelmiş ve şiddeti durdurmak için müdahalede bulunmuştur. Ancak tehditler devam etmiş, birçok LGBTİ yürüyüşçüsü polis tarafından gözaltına alınmıştır. Mahkemenin hükmüne göre bunun amacı göstericilerin “idari bir suç işlemelerini (yol trafiğini aksatmak) engellemek ve onları karşıt göstericilerin saldırısından korumaktır”.

Ancak AİHM, özellikle, yürüyüşten dokuz gün önce bildirimde bulunulmasına karşın, yetkililerin bu süreyi dikkatli bir hazırlık gerçekleştirmek için kullanmadıkları; Gürcistan toplumunun bazı kısımlarının cinsel azınlıklara yönelik bakış açısı dikkate alındığında, yetkililerin yürüyüşle ilgili gerginlik riskini tahmin etmelerinin gerekmesi; bu nedenle, örneğin, hoşgörölü ve uzlaşmacı bir bakış açısını desteklemek amacıyla gösteri sırasında açıklama yaparak veya muhtemel yaptırımların mahiyeti hakkında suçluları bilgilendirerek; gösterinin barışçıl bir şekilde gerçekleştirilmesini sağlamak için mümkün olan her türlü yöntemi kullanma yükümlölükleri bulunduğu, ayrıca, devriye görevlilerinin sayısının yeterli olmadığı; bu nedenle sokak çatışmalarının gerçekleşme ihtimali göz önüne alındığında, yetkililerin daha fazla polis kuvveti sağlamasının, daha sağduyulu bir davranış olacağı, yerel yetkililerin bu olayla ilgili riskleri bildiğı ya da bilmesi gerektiğı ve Yürüyüş için yüksek bir devlet koruması sağlama yükümlölükleri olduğu, ayrıca saldırılara karşı etkin bir soruşturma yapılmadığı gerekçesiyle başvuruyla ilgili olarak 14. madde ile (ayrımcılık yasağı) birlikte değerlendirildiğinde, 11. maddenin (toplanma ve dernek kurma özgürlüğü) ihlal edildiğine karar vermiştir.²¹⁰

Benzer görüşleri Anayasa Mahkemesi de 06/01/2015 tarihli 2013/3924 Başvuru sayılı Ali Rıza Özer ve Diğerleri Başvurusu Kararı'nda ifade etmiştir.²¹¹ Anılan kararda, KESK ve Eğitim-Sen, kamuoyunda 4+4+4 olarak bilinen “İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifinin” (kanun teklifi) Türkiye Büyük Millet Meclisinde (TBMM) görüşmelerinin başlaması üzerine itirazlarını duyurmak için 28-29 Mart 2012 tarihlerinde Ankara'da kitlesel basın açıklaması ile kanun teklifini protesto edeceklerini açıklamışlardır.

Bu açıklama üzerine Ankara Valiliğı, 26/3/2012 tarihli yazısıyla, yapılacak protesto gösterilerinde provokatif amaçlarla güvenlik güçleri ile göstericiler

²¹⁰ Perry J./Franey P., a.g.e., s. 48-50.; T.C. Adalet Bakanlığı. “Tematik Bilgi Notu-Cinsel Yönelim Sorunları”. Şubat 2016. https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Sexual_orientation_TUR.pdf

²¹¹ 06/01/2015 tarihli, 2013/3924 Başvuru Sayılı Ali Rıza Özer ve Diğerleri Kararı. R.G. 13/05/2015-29354. <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/Basvurular/tr/pdf/2013-3924.pdf>

arasında çatışma ortamı oluşturulacağını, eylemlerin hayatın normal akışını bozarak genel asayiş, kamu düzeni ve güvenliğini tehlikeye sokacağını değerlendirerek kamu güvenliği ve düzeninin bozulmasının engellenmesi, başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması ve suç işlenmesinin önlenmesi amacıyla Ankara ilinde 28-29 Mart 2012 tarihlerinde her türlü toplantı ve gösteri yürüyüşü ile benzeri eylemleri yasaklamıştır.

Anılan yasak uyarınca İçişleri Bakanlığı, basın açıklaması ve protestoya katılmak isteyen grupların illerden çıkışlarına izin verilmemesi yönünde tüm il valiliklerine yazı yazmıştır. İzmir Valiliği de anılan yazı kapsamında 27/3/2012 tarihinde Eğitim-Sen İzmir şubelerine durumu bildirmiş, Ankara’da gerçekleştirilmek istenen eyleme katılmak isteyen grupların gidişlerine izin verilmeyeceğini ve bu kapsamda yapılan organizasyonlar iptal edilmediği takdirde yasal işlem yapılacağını tebliğ etmiştir.

Bu işlemler üzerine gerçekleşen olaylar sonucunda Mahkeme, AİHM kararlarına da atıfta bulunarak, *“Anayasa’nın 34. maddesinde düzenlenen toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı bireylerin ortak fikirlerini birlikte savunmak ve başkalarına duyurmak için bir araya gelebilme imkânını korumayı amaçlamaktadır. Dolayısıyla bu hak, Anayasa’nın 25. ve 26. maddelerinde düzenlenen ifade özgürlüğünün özel bir biçimidir. İfade özgürlüğünün demokratik ve çoğulcu bir toplumdaki önemi, toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı için de geçerlidir. Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı çoğulcu demokrasilerin gelişmesinde elzem olan farklı düşüncelerin ortaya çıkması, korunması ve yayılmasını güvence altına almaktadır. Bu kapsamda, kendine özgü özerk işlevine ve uygulama alanına rağmen, toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirilmelidir ve dolayısıyla ifade özgürlüğünün siyasi ve kamu yararını ilgilendiren konularda sınırlandırılmasının daha dar kapsamda olduğunun düşünülmesi ve bu niteliğin toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının uygulamasında da gözetilmesi gerekir.*

Öte yandan, çoğulculuk, hoşgörü ve başkalarının düşünce ve inançlarına saygı duymak demokratik toplumun vazgeçilmez özelliklerindendir. Çoğulcu

demokrasilerde, çoğunluğun fikrinin her durumda üstünlüğünün olduğu ileri sürülemeyeceği gibi azınlık veya muhalif fikirlerin korunması ve bunların ifade edilmesinin güvence altına alınması demokratik ilkelere saygının bir göstergesidir. Muhalif ve azınlıkta kalan fikirlerin, çoğunluğun fikirleri nazarında kışkırtıcı veya rahatsız edici olması durumunda dahi korunarak güvence altına alınması çoğulculuğun, açık fikirliliğin, hoşgörünün ve demokratik bir toplumun gerekliliğidir.

Şiddete teşvik ve demokrasinin ilkelerini ortadan kaldırma durumları dışında toplantı ve ifade özgürlüğünün ortadan kaldırılmasına yönelik önleyici nitelikli radikal tedbirler, yetkililerin eylemlerde kullanılan ifadeler ve bakış açılarını şaşırtıcı ve kabul edilemez olarak değerlendirdiği ya da eylemlerin yasadışı olduğu durumlarda dahi, demokrasiye zarar vermektedir. Hukukun üstünlüğüne dayalı demokratik bir toplumda, mevcut düzene itiraz eden ve barışçıl yöntemlerle gerçekleştirilmesi savunulan siyasi fikirlerin, toplantı özgürlüğü ve diğer yasal araçlarla kendisini ifade edebilmesi imkanı sunulmalıdır.” şeklindeki gerekçeyle başvuruçuların toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüklerinin ihlal edildiğini ifade etmiştir.

Nitekim yine böyle bir toplumsal olay esnasında kamu düzeninin ve hatta trafik akışının bozulması da tek başına kamu düzeninin bozulduğu gerekçesiyle müdahale için yeterli olamayacaktır. Mesela, Avusturya AYM’si bir kararında, “karayolu üzerinde spontane şekilde organize edilen bir gösteri, karşıdan karşıya geçebilen yayalar ve kısa bir süre beklemek zorunda alan sürücüler üzerinde asgari düzeyde etki yaratmıştır”²¹² şeklinde bir gerekçeyle, Çek Cumhuriyeti AYM’sinin ise “somut olayda yetkili otoritelerin dava konusu gösterinin trafiğin akışını önemli ölçüde olumsuz etkilediğini kanıtlayamadığı”²¹³ gerekçesiyle ana yollardaki yapılan gösterilerde, toplanma özgürlüğü lehine kararlar verdiği

²¹² App. no. 19528, B 877/10, 06.10.2011. Akt. Euro-Mediterranean Human Rights Network, Regional Study: The Rights to Freedom of Assembly in the Euro-Mediterranean Region, Copenhagen: Euro-Mediterranean Human Rights Network, 2013, s. 152.; Şirin, T. 2015. “Anayasa Mahkemesi’nin Toplanma ve Örgütlenme Özgürlüğü Kararlarına Yönelik Eleştirel Bir Değerlendirme”. Anayasa Yargısı, S.32, s. 97. <https://www.anayasa.gov.tr/media/4436/4.pdf>

²¹³ Constitutional Court of the Czech Republic, 1 As 30/2009 – 70, Judgment of 15 April 2009. Akt. Loc. Cit.; Şirin, a.g.e., s. 97.

bilinmektedir. Yine İspanya AYM’si veciz bir şekilde ifade ettiği gibi “demokratik bir toplumda kentsel mekân sadece hareket alanı değil, aynı zamanda bir katılım mekânıdır”²¹⁴ tespitinde bulunmaktadır.

Söz konusu AİHM kararı ve yerel AYM kararları değerlendirildiğinde, toplantı ve gösteri yürüyüşü dolayısı ile trafik akışının engellenmesi gibi toplumun düzen ve işleyişinde aksama yaratan gelişmelerin dahi kolluğa kamu düzeninin bozulduğu gerekçesiyle müdahalede bulunma imkanı vermemektedir. Zira, kamu düzeni, trafik akışının aksaması, parklarda yayaların geçiş yollarının engellenmesi, etraftaki kalabalık için endişe yaratılacak olması gibi etkilerle değil, toplumun büyük bir çoğunluğunu kapsayacak şekilde, yoğun ve telafisi güç bir düzensizlik meydana getirecek şekillerde bozulacak olmalıdır. Aksi bir kabul, amacı dikkat çekmek ve bir duruma tepki göstermek olan toplantı ve gösteri yürüyüşünün, amacına aykırı olarak etki edemeyeceği bir alan ile kısıtlanmasına ve toplumun büyük çoğunluğunun söz konusu yürüyüş ve gösteriden habersiz kalmasına yol açacaktır. Bu durum ise hakkın özüne müdahale anlamına gelecektir. Kolluk kuvvetleri, kamu düzeninin bozulduğu ya da bozulacağı gerekçesiyle müdahalede bulunurken, her bir olay için söz konusu düzensizliğin toplumun geniş bir kesimine etki edip etmediğini, ortaya çıkan düzensizliğin kolayca telafi edilebilir olup olmadığını ve gerçekleştirilecek müdahalenin mutlaka gerekli olup olmadığını değerlendirmeli, salt kamu düzeninin bozulmasını yeterli görmemelidir. Kolluk, kamu düzeninin bozulduğu gerekçesiyle müdahalede bulunurken ise söz konusu müdahalenin “gerektiği kadar” olmasına dikkat etmeli, orantılılık ve ölçölülük ilkelerinden uzaklaşmamalıdır.

Yukarıda bir kısmına yer verilen Anayasa Mahkemesi ve AİHM içtihatları değerlendirildiğinde, şiddet içermeyen, barışçıl ve ülkenin demokratik ilkelerine yönelik herhangi bir tehdit içermeyen ifadelerin, toplumda huzursuzluk, düzensizlik, geçici bir aksama yaratacak olsa dahi koruma altına alındığı

²¹⁴ Spanish Constitutional Court, judgment STC 193/2011, of 12 December, 2011. Akt. Loc. Cit.; Şirin, a.g.e., s. 97.

görülmektedir. Zira farklı hatta zıt fikirlerin barış içerisinde bir arada bulunabilmesi, bizzat demokrasinin bir gereği olarak yorumlanmaktadır.

Bu itibarla, hak ihlallerinin önüne geçebilmek için idari kolluğun, kamu düzeni, kamu barışı ve genel ahlak gibi kavramları gerekçe göstererek, özellikle kamuyu ilgilendiren konularda bu kavramları dar yorumlamak suretiyle, toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkına müdahaleden kaçınması gerekmektedir. Toplumun çoğunluğunda huzursuzluk ya da rahatsız edici bir etki yaratması, tek başına toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının kullanımının engellenmesi için yeterli olmayacaktır.

Buna karşın, toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının, konusu itibarıyla barışçıl olsa dahi, hakkın kullanımının barışçıl olmadığı, kamu güvenliğini somut olarak tehlikeye sokabilecek saldırganlık unsuru içerdiği vakit sınırlanması mümkündür. Nitekim, Anayasa Mahkemesi'nin 17/2/2016 tarihli 2013/3936 Başvuru sayılı kararı da bu yöndedir. Söz konusu Kararda,²¹⁵ Başbakan'ın kürtaj ile ilgili açıklamalarını protesto etmek ve Aile ve Sosyal Politikalar Bakanı'nı kendilerine destek olmaya davet etmek için Bakanlık önünde toplanan yirmi yedi kişilik grubun, Bakanlık yetkilisi ile gerçekleştirilen görüşmeye rağmen eylemlerine devam etmesi ve kendilerine müdahalede bulunmayan kolluğun, kurmuş olduğu güvenlik barikatına saldırmak suretiyle barikatın ötesine geçmeye ve oturma eylemi gerçekleştirdikleri yerden TBMM'ye doğru koşmaya başlamaları üzerine kolluğun bedeni kuvvet uygulamak suretiyle gerçekleştirdiği müdahale ve gözaltılar için *“Toplanma hakkının barışçıl niteliği genel olarak bir bütün halinde değerlendirilerek ortaya konulmalıdır. Bir toplantı ve gösteri yürüyüşünün yasadışı olması veya yasalara aykırı olarak düzenlenmesi de tek başına toplantı veya yürüyüşün barışçıl niteliğini ortadan kaldırmaz. Dolayısıyla halka açık yerde yapılan her türlü gösterinin günlük hayatın akışında belli bir karışıklığa sebep olabileceği ve düşmanca tepkilere yol açabileceği açıktır. Bu durumların varlığı toplantı hakkının ihlal edilmesini haklı gösteremez.”* denilmiştir.

²¹⁵ 17/02/2016 Tarihli ve 2013/3936 Başvuru Sayılı Gülşah Öztürk ve Diğerleri Kararı.
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/Basvurular/tr/pdf/2013-3936.pdf>

Ancak, söz konusu olayda, “polisin sabırlı ve hoşgörülü davranmadığına yönelik herhangi bir emareye rastlanmamıştır. Aksine eylemcilerin saldırgan tutumuna dahi tolerans gösterilmiştir. Öte yandan eylemciler, Bakanlık binasına girmeye çalışarak ve polis barikatını aşmak için tekme ve yumruklarla saldırarak barışçıl amaçlı gösteri ile bağdaşmayacak davranışlar sergilemişlerdir. Bakanlık çalışanları da eylemcilerle görüşerek protesto ile ulaşılması hedeflenen endişelerini ve muhalif görüşleri iletme çabasına destek olmuşlardır. Eylemcilerin, Bakanlık binası önündeki yolu kapatmaları da herhangi bir müdahale ile karşılanmamıştır. Böylelikle başvuruçular, görüşlerini ifade etme olanağı bulmuşlardır. Taleplerini ilgililere iletmişler ve döviz açmışlardır. Hatta belli bir süre Bakanlık önündeki caddede trafiği kapatmalarına da müsaade edilmiştir. Dolayısıyla başvuruçuların, barışçıl toplantı ve gösteri düzenleme haklarını kullanmaları için beklenmesi makul olan sabır ve hoşgörünün gösterilmediği ve başvuruçulara endişelerini ve muhalif görüşlerini dile getirme fırsatı verilmediği, Anayasa'nın 34. maddesinde düzenlenen toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkını kullanamadıkları ya da yapılan müdahalelerle bu hakkın etkisiz olabilecek şekilde sınırlandırıldığı söylenemez.” demekle, meşru bir amaçla, demokratik toplum gereklerine uygun olarak bir fikir ifade ediliyor olsa dahi, ilgili fikri ifade etme amacının ötesinde, bir sonuç beklentisi ile saldırgan hareketlere başlanmasını, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünün kötüye kullanımı olarak görmekte ve bu halde ilgili hakkın kısıtlanabileceğine hükmetmektedir.

AİHM de içtihatlarında AYM ile benzer şekilde, Sözleşme ile koruma altında bulunan “barışçıl toplanma” kavramının, düzenleyici ya da katılımcıların kamusal bir karışıklığa yol açacak şiddet niyetlerinin bulunduğu bir toplantıyı kapsamadığını ifade etmektedir.²¹⁶

Bu halde, kolluğun toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının kullanılması ile ilgili olarak, toplumun büyük çoğunluğunu kısırtıcı, şoke edici olsa dahi, her türlü ifadeyi koruma altına alması, bu kapsamda kamu güvenliği ve düzeni ile genel ahlakı korumaktan öte demokratik toplum ilkelerinin gereği olarak ilgili gösteri

²¹⁶ W.M. and H.O./Almanya Kararı (06.03.1989). Alpkaya, a.g.e.,s. 8.

yürüyüşlerinin güven içinde gerçekleştirilmesinin teminini sağlaması gerekmekte, söz konusu hakkın kullanımının toplumda düzeni bozacak ve güvenliği sarsacak derecede şiddet içermesi halinde ise, hakkın kullanılmasını sahip olduğu yetkiler kapsamında kısıtlayabilecektir.

4.5. Toplumsal Olaylar Esnasında Kolluk, İdari ve Adli Yetkiler

Kolluğun toplumsal olaylar esnasında kullanmış olduğu idari ve adli yetkileri, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünün yanı sıra, yaşam hakkı, ayrımcılık yasağı, ifade özgürlüğü, özel hayata saygı hakkı, kötü muamele ve işkence yasağı gibi haklarla çarpışmaktadır.

Demokratik bir ülkede, kolluk faaliyetlerinin temel amacı insan haklarının korunması ve geliştirilmesi olmalıdır. Buna karşılık kolluk faaliyetlerinin yanlış uygulamaları, bu hakların ihlallerine yol açmaktadır.

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin üye devletlere yönelik, Polis Etiği Kurallarına ilişkin 2001 (10) sayılı tavsiye kararında da, polisin etkin olabilmesinin halk desteğine bağlı olduğu, halkın polise saygı ve güven duymasının ise polisin insan onuru ile birey hak ve özgürlüklerine gösterdiği özene dayandığı vurgusu yapılmıştır.

Özellikle toplantı ve gösteri yürüyüşleri konusunda polis ve halk sıkça yakın ve riskli bir temasa girmektedir. Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu herkese önceden izin almaksızın, silahsız ve saldırısız olarak, kanunlarda suç sayılmayan amaçları gerçekleştirmek üzere toplantı ve gösteri yürüyüşü yapabilme hakkını vermektedir. (TGYK-m.3). Ancak bu niteliklere aykırı olarak başlayan ya da sonradan dönüşen bir halde polise de zor kullanma yetkisi tanınmıştır. (TGYK-m.23-24)²¹⁷

Öyleyse, bu hakkın kullanımının sınırını, Çalışmanın önceki bölümlerinde ifade edildiği gibi, kamu düzeni, kamu güvenliği, genel sağlık ve genel ahlakın korunması, milli güvenlik ve Devletin milleti ile bölünmez bütünlüğünün

²¹⁷ Yenisey, a.g.e., s. 113-114.

korunması ile demokratik hukuk ilkelerinin korunması, hakkın barışçıl biçimde kullanımı çizmektedir.

AİHS organlarının (Komisyon ve Mahkeme) içtihatları da bu hak ve özgürlüğün mutlak olmadığını, devletlere bu konuda geniş takdir alanı bırakıldığını kabul etmektedirler. AİHS'deki sınırlandırma gerekçeleri, “ulusal güvenlik, kamu güvenliği, karışıklığı ve suç işlemeyi önleme, sağlık ve ahlak, başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması ve barışçıl olması”dır.²¹⁸

Toplumsal olaylar sıklıkla kentsel alanlarda ve kentin merkezi yerlerinde düzenlenmekte olduğundan ve kentsel alanlarda kolluk hizmeti polis tarafından sunulduğundan, toplumsal olaylarda genelde polis görev almakta, gruplara ve göstericilere müdahalede önemli rol oynamaktadır. Özgürlük ve güvenliğin dengesinin sağlanmasında önemli bir noktada görev yapan polisin, müdahalelerinde hassas olması en büyük beklentidir. Polisin toplumsal olaylara müdahalelerde gösterdiği bireysel hataların, kurumsal politikaların eksikliğinden, eksik uygulanmasından veya uygulanmamasından kaynaklanabileceği unutulmamalıdır.²¹⁹

Gerçekten de toplumun kendini ifade etme alanı olan toplantı ve gösteri yürüyüşleri, yapısı gereği mevcut bir düzene, çoğunluğun sağladığı bir düzenlemeye, baskın bir güce karşı tepki göstermek demek olup, bu özgürlüğün korunması ile bu özgürlüğün kullanılmasının yol açabileceği tehlikeleri önlemek eş zamanlı olarak kolluğun görevidir. Kolluk, olaylar karşısında, durumun gereklerine göre, yürüyüşçü ve göstericilere kendilerini güvenli bir biçimde ifade edebilme alanı sağlamalı, bir başka ihtimalde ise, gösteri ve yürüyüşün diğerlerini dolayısıyla kamuyu tehlikeye soktuğu, şiddet ve nefret söylemiyle saldırgan bir tutum sergilendiği durumda ise kamu düzeni ve kamu barışını koruma altına almalıdır.

²¹⁸ Tanör/Yüzbaşıoğlu, a.g.e., s. 181.

²¹⁹ Taşçı, U. 2013. “*Türkiye’de Toplumsal Olaylara Müdahale Politikasının Analizi*”. Polis Akademisi Güvenlik Birimleri Enstitüsü Güvenlik Stratejileri ve Yönetimi Anabilim Dalı Doktora Tezi, s. 2-3.

4.5.1. Kolluğun Arama ve Durdurma Yetkisi ile Özel Hayatın Gizliliği ve Seyahat Hakkına İlişkin Değerlendirme

Olaylara kamu güvenliğinin sağlanması açısından yaklaşmak polisin temel davranışı olmaktadır. Güvenlik, polis için dinamik bir referans noktasıdır. Polisi belirli sınırlar içerisinde tutmaktan çok gelişmeye ve etkin olmaya zorlayan bir kavramdır. Kavramın olumlu yorumlanması, polis ile toplumun barıştırılmasına geniş oranda bir katkı sağlarken polisin toplumda meşruiyetini ve kültürel boyutunu güçlendirmektedir. Aksi durumda polisin olaylara güvenlik kavramının olumsuz yorumuyla müdahale etmesi, özgürlüklere müdahale eden bir anlayışın oluşmasına neden olabilecektir.²²⁰

Nitekim AİHM ve Anayasa Mahkemesi de benzer görüştedirler. Kişilerin toplumsal olaylara katılımlarında üstlerinin aranması, güvenlik ve polis kameralarıyla ses ve görüntülerinin kaydedilmesi gibi idari yetkilerin yanı sıra, kimi zaman direkt bir müdahale esnasında yetkilerin kullanılması sınırın aşılarda kişilerin temel hak ve özgürlüklerinin kısıtlanması olarak değerlendirilmekte, ihlal ile meşru bir müdahalenin sınırını “güvenlik” ve “tehlike” kavramları çizmektedir.

Örneğin, Gillan ve Quinton/Birleşik Krallık davasında,²²¹ başvuruçular silah fuarını protesto etmek için toplanan kalabalığın bulunduğu bölgeye girmek istediklerinde, kolluk tarafından durdurulmuşlar ve önleme aramasından geçmişlerdir.

Başvuruçular, yerel mahkemede, “2000 tarihli Kanunun 44. maddesinde belirtilen yetkilerin sadece yakın bir terör tehlikesinin ortaya çıktığı, durdurma ve üst aramaya yönelik olağan yetkilerin yetersiz kaldığı belirli bölgelerde uygulanmak üzere verdiğini açıkça ortaya koyan hususlar bulunduğunu öne sürmüşlerdir. Başvuruçular ikinci olarak, polis memurlarının durdurma ve üst aramaya yönelik 44. madde yetkilerini silah fuarı etrafında kullanma biçimlerinin, hukuka aykırı ve kanun koyucunun amacına aykırı olduğunu ve

²²⁰ Taşçı, a.g.e., s. 12.

²²¹ 12/01/2010 Tarihli, 4158/05 Başvuru Sayılı Gillan ve Quinton/Birleşik Krallık Kararı. <https://www.anayasa.gov.tr/media/3573/2gillanvequinton-birlesikkrallik.pdf>

polis memurlarına bu yetkilerin kullanımına ilişkin olarak ya bir rehber sunulmadığını ya da sunulan rehberlerin polislerin yetkileri yanlış biçimde kullanmalarına yol açacak şekilde olduğunu iddia etmişlerdir. Başvurucular üçüncü olarak, 44. madde yetkilerinin ve bu yetkilerin uygulanmasından doğan faaliyetlerin, Sözleşme'nin 5, 8, 9, 10 ve 11. maddelerinden doğan hakları üzerinde orantısız bir müdahaleye yol açtığını” iddia etmişlerdir.

Yerel Mahkeme ise, söz konusu yetkilerin, yakın ve ciddi bir İrlanda terörü tehdidi altında bulunan İngiltere vatandaşları için bir güvenlik uygulaması olduğunu, Parlamentonun 44. madde yetkilerini tanıırken, bu yetkilerin önemli ölçüde genel bir terör eylemi tehdidi karşısında bütün bir polis bölgesinin kapsayabileceğini düşündüğünü, bu nedenle söz konusu yetkilerin ve İçişleri Bakanı'nın verdiği iznin ultra vires nitelikte olmadığını ifade etmiştir.

Üst Mahkeme kararı onarken, Temyiz Mahkemesi de Üst Mahkeme ile aynı görüşü bildirmesinin yanı sıra, kolluğa art arda durdurma ve arama izni verilmesinin Kanun ile açıkça usul ve esas şartlarına bağlandığını; ayrıca bu uygulamanın bir rutin haline gelmesi ile mevcut ve yakın bir tehdit dolayısı ile şartlarına uygun olarak her defasında tekrar düzenlenmesinin aynı şey olmadığını, dolayısı ile herhangi bir ihlalin bulunmadığına karar vermiştir.

AIHM, inceleme esnasında, başvuruçuların durdurulup aranma sürelerinin her iki durumda da 30 dakikayı geçmemesine rağmen, bu süre boyunca başvuruçuların seyahat özgürlüğünden yoksun bırakıldıklarını, başvuruçuların bulundukları yerde durmak ve aranmaya izin vermek zorunda kaldıklarını zira bunu reddetmeleri halinde gözaltına alınacaklarını ve polis merkezinde alıkonularak haklarında suç isnadında bulunulacağını ifade etmiştir. Bu baskı unsurunun, Sözleşme'nin 5. maddesi (seyahat özgürlüğü) anlamında ihlal olduğuna işaret etmiştir.

Başvuruçuların özel hayatının ihlal edildiği iddialarına ilişkin olarak ise “aramanın açık alanda yapılması, Sözleşme'nin 8. maddesinin uygulanabilir olmadığı anlamına gelmemektedir. Mahkeme'ye göre, aramanın kamusal niteliği, belirli durumlarda aşağılanma ve utanç yaratacağından, müdahalenin ciddiyetinin artmasına sebep olabilecektir. Çanta, cüzdan, not defteri ve günlük

gibi eşyalar, kişinin açık alanı paylaşan diğer kişilere ifşa etmekten rahatsızlık duyacağı kişisel bilgileri içerebilmektedir.

İç hukukun, kamu makamlarının Sözleşme’de korunan haklara yapabilecekleri keyfi müdahalelere karşı hukuki koruma getirmiş olması gerekir. Temel hakları etkileyen konularda, idareye sınırsız bir takdir yetkisi tanınması, Sözleşme’de yer alan demokratik bir toplumun temel ilkelerinden biri olan hukukun üstünlüğü ilkesine aykırı düşer. Sonuç olarak hukuk, yetkili makamlara verilen takdir yetkisinin kapsamını ve bu yetkinin kullanım tarzını yeterli bir açıklıkla göstermelidir.

Bu yetki, kolaylıkla keyfi biçimde kullanılmaya müsaittir ve kötüye kullanılma ihtimali karşısında herhangi bir koruyucu düzenleme içermemektedir. Polis, aramayı yaparken Uygulama Esasları’na uymakla yükümlüdür. Ancak bu Esaslar, esasen durdurma ve arama yetkilerinin uygulanma biçimini düzenlemekte ve polisin durdurma ve aramaya karar vermesi konusunda herhangi bir sınırlama içermemektedir. Polise bu kadar geniş bir takdir yetkisi verilmesi, ciddi bir keyfilik riski yaratmaktadır.” denilerek, Sözleşme’nin 8. maddesinde düzenlenmiş bulunan özel ve aile hayatına saygı hakkının da ihlal edildiğine karar vermiştir.

Karardan açıkça anlaşılacağı üzere, Mahkeme, kişilerin diledikleri gibi seyahat özgürlüklerinin bulunduğunu, dolayısı ile bu özgürlüğün, herhangi bir makul gerekçe bulunmaksızın, kolluğun keyfi tercihlerine ve mesleki tecrübesine bırakılarak verilen durdurma ve arama yetkisi ile kısıtlanmasının, söz konusu yetki Kanun ile yakın ve ciddi bir tehlikenin söz konusu olması halinde usul ve esasları belirtilerek düzenlenmiş olsa dahi ihlal oluşturacağına hükmetmiştir. Yine, kolluğun, durdurma ve arama işlemine ilişkin usul ve esaslar Kanunla belirlenmiş olsa dahi, kolluğun kimi ne gerekçeyle durdurabileceği gibi esasların çizilmeyerek kolluğa geniş bir takdir yetkisi sağlanması, durdurma ve aramanın kamusal alanda, kaba şekilde gerçekleştiriliyor olsa dahi kişilerin özel hayatlarına saygı haklarının ihlaline yol açacağı ifade edilmektedir.

Benzer bir konuda AYM, Jandarma Okullar Komutanlığı’nda Okullar Komutanlığı Başkanlık binasında yapılacak toplantı öncesi ve bitiminde

toplantıya katılacak personel ile toplantının yapılacağı binada görev yapacak personel üzerinde, önleme araması yapılması ve cep telefonuna el konulması nedeniyle özel hayata saygı ve mülkiyet hakları ile adil yargılanma hakkının ihlal edildiğini ileri süren başvuru hakkında verdiği Kararında,²²² “Anayasa'nın 20. maddesinde özel hayata saygı hakkı düzenlenmiştir. Anılan maddede sayılan nedenlerden biri veya birkaçına bağlı olarak usulüne göre verilmiş hakim kararı olmadıkça, yine bu sebeplere bağlı olarak gecikmesinde sakınca bulunan hallerde de kanunla yetkili kılınmış merciin yazılı emri bulunmadıkça kimsenin üstü özel kağıtları ve eşyası aranmayacak ve bunlara el konulamayacak; yetkili mercii kararı yirmi dört saat içinde görevli hakim onayına sunulacak; hakim, kararını el koymadan itibaren kırk sekiz saat içinde açıklayacak, aksi halde el koyma kendiliğinden kalkacaktır.

Olayda, Hakim kararı alınmış ve söz konusu kararda, bir internet sitesinde Jandarma Okullar Komutanlığı personeli hakkında izinsiz yapılan görüntü ve ses kayıtlarının yayımlandığı, birlik girişlerinde yapılan kontrollerin adı geçen elektronik cihaz ve aletlerin birlik içine sokulmasının engellenmesinde yetersiz kaldığı, suç işlenmesinin önlenmesi, milli güvenlik ve kamu düzeni ile genel ahlakın korunması amacıyla önleme araması yapılmasının gerekli olduğu gerekçesine yer verilmiştir.

353 sayılı Kanun'un 66. maddesinde önleme araması tedbiri karşısında kişilerin özel hayatlarının korunması bağlamında, hakim kararı alınması, hangi sebeplere dayalı olarak arama ve el koyma işlemlerinin yapılabileceği, gecikmesinde sakınca bulunan hallerde hangi makamlarca bu işlemlerin yapılabileceği ve bu hallerde dahi işlemin hakim onayına sunulması şeklinde yeterli güvenceler düzenlenmiştir. Somut olayda da anılan Kanun hükmüyle getirilen güvencelere uyulmuştur. Buna göre askeri görev ve disiplini, kamu düzenini tehdit eden nitelikte bir suçun işlenmesinin önlenmesi amacıyla diğer personel ile birlikte başvuru kişinin üzerinin aranmasının demokratik bir toplumda gerekli olmadığı söylenemez.” denilerek, Kanunda yer

²²² 18/05/2016 Tarihli ve 2013/3436 Başvuru Sayılı Mehmet Taşdemir Kararı. R.G.15.6.2016-29743. <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/3436?KelimeAra%5B%5D=%C3%B6nleme+aramas%C4%B1>

alan şekli arama şartlarına uygun bir arama işleminin, demokratik toplum düzeninin gereklerine uyduğu ve kamu düzeni, milli güvenlik, genel ahlak kavramlarının korunması adına alınabilecek başka bir önlemin de bulunmadığı takdirde hukuka uygun olacağını karara bağlanmıştır.

Nitekim ilgili mevzuat hükümleri gereğince, toplantı ve gösteri yürüyüşü esnasında, stat, miting alanı gibi toplanma alanlarında ve aniden toplanılmaya başlanılan alanlarda, genel olarak gecikmesinde sakınca bulunan halin varlığı kabul edilmiş ve bu alanlarda Hakim kararı bulunmaksızın ilgili amirin yazılı emriyle arama yapılabilmesi düzenlenmiştir. Gerçekten de bu alanlarda, kolluğun arama yapabilmesi, “güvenlik” ve “tehlike” esaslarına dayanmakta olduğundan, herhangi bir ihmal neticesinde meydana gelebilecek zararlar göz önüne alındığında, kolluğun, kalabalığı korumak adına önleyici arama yetkisini kullanabilmesi, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğüne müdahale olarak değerlendirilmemelidir.

Ülkemizde ne yazık ki, bu tür olayların örneklerine rastlanmaktadır. Örneğin, 10 Ekim 2015 günü Ankara’da düzenlenen, “Emek, Barış ve Demokrasi Mitingi” alanında patlamalar meydana gelmiş ve bu patlamalarda 109 kişi hayatını kaybetmiştir. Olay sonrası, Ankara Emniyet Müdürü, İstihbarat Şube Müdürü ve Güvenlik Şube Müdürü görevden alınmıştır. Kolluğun önleyici arama yetkisinin bu gibi durumlarda ne denli önemli olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu gibi durumlarda, kolluk görevlilerinin kalabalık alanlara giriş esnasında gerçekleştirdikleri üst ve eşya aramaları öncelikle toplantı ve gösteri yürüyüşü gerçekleştirenlerin güvenliğini sağlamaya yönelik olarak değerlendirilmelidir. İlgili amirin yazılı emri ile idari arama yetkisi çerçevesinde üst ve eşya arayan kolluk görevlileri, çoğu zaman göstericilerle gösteriye saldırıda bulunmak isteyen kimseler arasında set görevi görmektedir. Nitekim, kimi olaylarda, kolluğun arama yapmak istemesi, ilgili göstericilere ve gösteriye zarar vermek isteyen kimi kişilerin bu eylemlerini kalabalığın içine girmeden gerçekleştirmek zorunda kalmasına neden olarak daha büyük kayıpların yaşanmasının önüne geçmektedir.

Bu nedenle kolluğun toplantı ve gösteri yürüyüşü ile miting alanlarında gerçekleştireceği arama yetkisinde, tehlike kavramı, korunmak istenen menfaat düşünüldüğünde daha geniş yorumlanmalı, ancak kolluğun arama işlemini kişilerin şeref ve haysiyetini zedelemeyecek, onları toplum önünde küçük düşürmeyecek ve kişilik haklarına halel getirmeyecek şekilde, ölçülü olarak gerçekleştirmesi gerekmektedir. Kolluğun ilgili alanlarda keyfi olarak kişi seçmek suretiyle, kişilerin özel hayatlarının gizliliğini ihlal edecek biçimde gerçekleştireceği bir arama hukuka uygun olmayacağından, bu hallerde usulüne uygun bir arama izni bulunsa dahi kolluğun gerçekleştireceği arama, ihlallere yol açacaktır.

4.5.2. Kolluğun Zor ve Silah Kullanma Yetkisi ile Yaşam Hakkına İlişkin Değerlendirme

Kolluğun toplumsal olaylar karşısında zor kullanma yetkilerini kullandığı durumlarda, ABD Anayasa Mahkemesi'nin Tennessee'ye karşı Garner ve Graham'a karşı Connor davalarında güç kullanma ile ilgili belirlediği standartlar örnek olarak gösterilebilmektedir. Mahkeme söz konusu davada, herhangi bir olayda güç kullanmanın makul olup olmadığını anlamak için dört unsurun olup olmadığına bakılması gerektiğine hükmetmiştir; söz konusu olayın şiddeti, şüphelinin memurlar veya diğer vatandaşlar için acil bir tehdit oluşturup oluşturmadığı, şüphelinin aktif olarak direnip direnmediği ve şüphelinin kaçmaya teşebbüs edip etmediği.²²³

Kolluğun zor kullanma yetkilerine yönelik temel belgelerden biri de Birleşmiş Milletler (BM) Kolluk Görevlileri Davranış Kuralları olup m.3'e göre, *"Kanunların uygulanmasından sorumlu olanlar, yalnızca çok zorunlu hallerde ve görevlerinin yerine getirilmesi için gereken ölçüde, kuvvete başvurulabilirler"*. Maddenin yorum hükümlerine göre de; *"Kolluk görevlileri tarafından kuvvet kullanılması istisna olup, şartların makul olarak gerekli kıldığı hallerde kuvvet"*

²²³ Rahtz H. 2003. "Understanding Police Use of Force". Criminal Justice Press/Willow Tree Press, s. 21-25.; Altıntop S. 2015. "Kamu Güvenliğini Sağlamada Kolluğun Aşırı Güç Kullanma Sorunsalı". Gaziantep Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, C.14 S.4, s. 880.

kullanmaya yetkilendirilmiş bulunmakta ve bunun dışında kuvvet kullanılmamalıdır. Kolluk gücü görevlileri tarafından kuvvet kullanılması, ulusal mevzuat mutata (genel) olarak orantılılık ilkesiyle sınırlandırılmaktadır.”²²⁴

Anılan ilkeler ışığında, AİHM, Temmuz 2001’de Cenova’da G8 zirvesinin yapıldığı yerin yakınındaki gösteriler sırasında vurularak öldürülen göstericinin yakınlarının yaptığı başvuru²²⁵ sonucunda, zorunlu halde orantılı bir biçimde gerçekleştirilen zor ve silah kullanma neticesinde ilgilinin hayatını kaybetmesinin yaşam hakkının ihlali anlamına gelmeyeceğine hükmetmiştir.

Olayda, saldırgan görünen bir grup göstericinin varlığı saptanmıştır. Yakınlarda iki savunma cipi park etmiştir. O sırada polis Lauro, jandarmalara göstericilere saldırı emri vermiştir. İki cipin takip ettiği jandarmalar yaya olarak göstericilere saldırmışlardır. Göstericiler saldırıyı püskürtmeyi başarmış ve jandarmalar düzensiz bir şekilde çekilmeye zorlanmışlardır. Jandarmanın geri çekilmesi karşısında cipler olay yerinden geri çıkarken ciplerden birinin çıkış yolunun devrilmiş bir çöp konteynırı tarafından kapatılmış olduğu fark edilmiş, aniden ellerinde taşlar, sopalar ve demir çubuklar taşıyan birkaç gösterici aracın çevresini sarmıştır. Cipin iki yan arka camı ile arka camı kırılmıştır. Göstericiler cipte bulunanlara hakaret ve tehditler savurarak bağırışlar, taşlar ve araçtaki bir yangın söndürücüyü atmışlardır.

Cipin içinde araç şoförü dahil üç jandarma bulunmaktadır. Gün boyu atılan göz yaşartıcı gaz bombalarının etkilerinden kendileri de muzdarip olmuşlardır. Bir göstericinin ifadesine göre, ilgili kolluk görevlisi, cipin arkasında çömelmiş, yaralı ve paniklemiş halde yanındaki bir ayaklanma kalkanyla kendisini korumakta, göstericilere dağılmaları “ya da onları öldüreceğini” haykırarak, 9 mm.’lik Baretta tabancasını çıkarmış, aracın parçalanmış arka penceresine doğrultmuş ve birkaç on saniye sonra iki el ateş etmiştir.

²²⁴ <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/LawEnforcementOfficials.aspx> ; Aydın, D. *Toplantı ve Gösteri Yürüyüşlerine Müdahalenin Esasları*. s.3284

²²⁵ 24/03/2011 Tarihli, 23458/02 Başvuru Sayılı Giuliani ve Gaggio/İtalya Kararı. <https://www.anayasa.gov.tr/media/3585/14giulianivegaggio-italya.pdf>

Başvurucular ölümcül ateşten kısa süre önce çekilmiş fotoğraflara göndermede bulunarak, düşey yönlü aşağı doğru açı yaparken tutulan silaha dikkat çekmişlerdir.

İlgili kolluk görevlisi ise, o gün atıldığını gördüğü özellikle de göstericilerin attığı molotof kokteyllerinden çok korktuğunu söylemiştir. Bir metal nesnenin gelmesi nedeniyle ayağından ve taş isabet etmesi nedeniyle başından yaralandıktan sonra korkusunun daha da büyüdüğünü ifade etmiştir. “Silahı ateşlediği sırada kimsenin görüş alanında olmadığını” eklemesine karşın, atılan taşlar yüzünden cipin saldırı altında olduğunu fark ettiğini ve “cipin çevresini yüzlerce göstericinin sardığını” düşündüğünü ve “paniklediğini” söylemiştir.

Mahkeme, söz konusu olayı değerlendirirken, *“Sözleşme’nin 2(2). fıkrasında tanımlanan istisnalar, 2. maddenin münhasıran kasten öldürmeyle sınırlı olmadığını, fakat kasten öldürmeyi de kapsayacak şekilde geniş olduğuna işaret etmektedir. Sözleşme’nin 2. madde metninin bir bütün olarak okunması, 2. fıkranın bir kimsenin kasten öldürülmesine izin verilen durumları öncelikli olarak tanımlamadığını, fakat istenmediği halde yaşamdan yoksun bırakmayla sonuçlanabilecek “güç kullanma” durumlarını tanımladığını gösterir. Bununla birlikte, kullanılan güç, (a), (b) ya da (c) bentlerinde düzenlenen amaçlardan birinin gerçekleştirilmesi için “mutlaka gerekli” olandan daha fazla olmamalıdır.”* yorumunda bulunmuş, *““Mutlaka gerekli” teriminin kullanılması, Sözleşme’nin 8 ila 11. maddelerinin 2. fıkraları uyarınca devletin eyleminin “demokratik bir toplumda gerekli” olup olmadığını tespit ederken normal olarak uygulanabilir olandan daha katı ve zorlayıcı bir gerekliliktir”* diyerek,

Devlet görevlileri tarafından güç kullanılmasının esaslı gerekçelerle o sırada tehdidin yakın ve ciddi olduğuna ilişkin samimi bir inanca dayanması halinde haklı görülebileceğini, aksi bir görüşün, Devlete ve onun kanun adamlarına görevlerini yaparlarken, belki de kendilerinin ve diğerlerinin yaşamlarına zarar verebilecek gerçekçi olmayan bir külfet yüklemek olacağını, olay yerinden ayrılmaya çalışan ve göstericilere bir tehdit oluşturmeyen kolluk güçlerinin aracına oldukça açık bir şekilde yasadışı ve şiddetli bir saldırı bulunduğunu,

göstericilerin araca ve içindekilere karşı niyeti ne olursa olsun, bir linç ihtimalinin dışlanamaz ihtimal olarak kaldığını ve dosyadaki belgelerden ilgili kolluk görevlisinin tabancısını gösterdiğini ve göstericilere ölmek istemiyorlarsa dağılmalarını haykırdığını, göstericilerin büyük çoğunluğu saldırıya devam eder görüldüğünü, son olarak bu durumda ilgili kolluk görevlisinin yaşamının tehlikede olduğuna dair samimi inancının güçlenerek ateş etmek gibi potansiyel olarak ölümcül bir savunma aracına başvurmasının haklı olduğunu kabul etmiştir.

AİHM'nin, benzer konuda verdiği kararlar incelendiğinde, kolluğun kendisine veya başkalarına yönelik bir saldırının söz konusu olduğu toplumsal olaylarda, saldırının şiddeti ile orantılı olarak, kolluğun zor ve silah kullanma yetkisinin meşru kabul edildiği, bu yetki dolayısı ile kişilerin yaşam haklarına müdahale edilse dahi, o anın yol açtığı heyecan ve panik ile kolluğun kendini savunma içgüdüleriyle gerçekleştirdiği eylemin ihlal olarak kabul edilmediği görülmektedir.

Nitekim, ülkemizde 2009 yılında meydana gelen toplumsal olaylarda 488, 2010 yılında 307, 2011 yılında 751, 2012 yılında ise 548 güvenlik görevlisi çeşitli şekillerde yaralanmış bulunmaktadır. (GDB Mülakat Verileri, 2012).²²⁶

Zira, toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı, genel olarak barışçıl bir amaçla gerçekleştiriliyor ve bu şekilde kullanılıyor olsa dahi, zaman zaman gösterilerin seyrinden çıktığı ve şiddet eylemlerine dönüştüğü görülmektedir. İlgili eylemlerin karşısında öncelikle çevik kuvvet birimleri bulunduğu için, şiddetin yöneldiği istikamet de genellikle olay mahallindeki kolluk kuvvetleri olmaktadır. Bu kapsamda kolluk kuvvetlerine sık sık sopalarla, bıçaklarla, molotof kokteylleri ile taş ve kaldırım parçalarıyla ve yine kimi zaman ateşli silahlarla saldırıldığı görülmektedir. Bu halde, kendisi de yakın ve açık bir tehdit altında bulunan kolluğun toplumsal olayların gerginliği ve sıcak çatışma dolayısı ile zor ve silah kullanma yetkisini kullanmasının PVSK 16. maddesi ile meşru

²²⁶ Taşçı, a.g.e., s. 181.

savunma içerisinde değerlendirilmesi ve ihlal oluşturmadığının kabulü gerekmektedir.

Buna karşın, kolluğun, zor ve silah kullanma yetkisinin sınırını, yukarıda yer verilen Mahkeme kararlarında da ifade edildiği üzere ölçülülük, orantılılık, zorunluluk hali ve demokratik toplumun gerekleri çizmektedir. Söz konusu yetki, ancak kamu güvenliği, başkalarının hak ve özgürlüklerini korumak gibi yakın ve somut tehlikelerin varlığı karşısında sınırları Kanunlarla ve bağlayıcı içtihatlarla çerçevelenen ölçüde kullanılmalıdır. Aksi bir uygulamanın, ihlale yol açacağı açıktır. Burada, tehlike kavramı arama yetkisine göre daha dar yorumlanmalı ve tehlikenin yakın ve ciddi olduğunun gerekçelendirilmesi gerekmektedir. Salt kamu düzenini sağlamak kendi başına kolluğun zor ve silah kullanma yetkisine başvurusu için yeterli kabul edilmemekte, ayrıca kolluğun kendisine veya başkalarına yönelmiş ciddi bir tehdidin bulunması gerekmektedir. Burada kolluğun ilgili yetkileri, karşısında yaşam hakkı, kötü muamele yasağı gibi kişilerin vazgeçilemez temel hakları bulunduğu için daha sınırlı bir kullanım alanına sahip olarak değerlendirilmelidir.

4.5.3. Kolluğun Zor Kullanma Yetkisi ile Kötü Muamele Yasağına İlişkin Değerlendirme

AİHM, kanundışı bir durumda dahi toplantı özgürlüğüne müdahalenin ihlal oluşturabileceğini sık sık tekrar etmektedir. Örneğin, Oya Ataman Başvurusu Kararında AİHM²²⁷, İstanbul Sultanahmet Parkı'nda toplanan başvuru ve beraberindeki 40-50 kişilik grubu kolluğun kamu güvenliği ve düzeni bozulduğu gerekçesiyle biber gazıyla dağıtmasında, zor kullanma tedbiri meşru sınırlar içerisinde kabul edilse dahi toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir. Söz konusu olayda, öncelikle AİHM biber gazı kullanımına ilişkin değerlendirmede bulunmuş ve kullanılan gazın Kimyasal Silah Sözleşmesi'nin (CWC) ekinde belirtilen toksik gazlar arasında yer almadığı, yine başvurunun kullanılan biber gazı nedeniyle herhangi bir sağlık problemi

²²⁷ 5/12/2006 Tarihli, 74552/01 Sayılı Oya Ataman/Türkiye Kararı

yaşadığına ilişkin de bir delil bulunmadığı gerekçeleriyle Sözleşme'nin 3. maddesinde yer alan kötü muamele yasağının ihlal edilmediğine karar vermiştir. Zira Mahkeme'nin yerleşik içtihadına göre AİHS'nin 3. maddesi alanına girmek için kötü muamelenin asgari ciddiyet seviyesine ulaşmış olması gerektiği hatırlatılmaktadır. Bir muamelenin 3. madde uyarınca, uzun süre kasıtlı olarak uygulandığı ve fiziksel ya da ruhsal derin acılara ve bedensel lezyonlara neden olduğu takdirde “insanlık dışı” olacağı belirtilmiştir. Ayrıca, bir muamelenin 3. madde uyarınca “onur kırıcı” olup olmadığı araştırılırken, amacın ilgili kişiyi küçük düşürmek ve aşağılamak olup olmadığının ve etkileri ile birlikte değerlendirilen tedbirin, 3. madde ile bağdaşmayan bir şekilde ilgilinin kişiliğine zarar verip vermediğinin incelenmesi gerektiği ifade edilmiştir.

Buna karşın, AİHM, gösteriye bu şekilde müdahale edilmesini incelerken, müdahalenin, gösteri yapma ve toplantılara ilişkin 2911 sayılı Kanun'un 22. maddesi gibi yasal dayanağı bulunduğunu ve böylece AİHS'nin 11/2 maddesi uyarınca “kanun tarafından öngörüldüğü”nü belirtmiş, müdahalenin meşru amaç güdüp gütmeyeceği ve demokratik bir toplumda gerekli olup olmadığı noktasında, müdahalenin düzenin korunması ve başkalarının haklarının korunması amacı güttüğünü ifade ederek, gereklilik değerlendirmesine geçmiştir.

Bu aşamada, AİHM, gösterinin halkın kalabalık olduğu bir saatte yapılması karşısında karışıklıkların aza indirgenmesi amacıyla, yetkililerce gerekli tedbirlerin sağlanabileceğini, AİHM için, siyasi, kültürel ya da başka amaçlı her türlü olay, toplantı ya da toplanmanın en iyi şekilde geçmesini sağlamak amacıyla önleyici tedbir olarak, örneğin gösteri alanlarında kamu görevlilerinin bulunması gibi güvenlik tedbirlerinin alınmasının önem arz ettiğini dile getirmiştir. Grubun yürüyüşünün yasadışı olduğu ve halkın kalabalık olduğu bir saatte kamu düzeninde neden olabilecekleri karışıklıklar konusunda ilgililere birçok kez bilgi verildiği ve dağılmaları konusunda uyarı yapılmasına rağmen, başvuran ve diğer göstericiler, güvenlik kuvvetlerinin uyarılarına uymamış ve geçişi zorlaştırmaya çalışmışlarsa da, dosyadaki hiçbir unsur söz konusu grubun, trafikte karışıklık yaratması dışında kamu düzeni için tehlike arz ettiğini göstermediğinden, amaçları kamuoyunun dikkatini güncel bir soruna çekmek olan grubun toplanmaya başladıktan sonra yarım saat içinde dağıtılması,

göstericilerin şiddet içeren faaliyetlerde bulunmadığı da göz önünde bulundurulduğunda, Sözleşme'nin 11. maddesinin ikinci paragrafı uyarınca kamu düzeninin korunması için gerekli bir tedbir oluşmamaktadır. Dolayısı ile kamu güçlerinin, zor kullanarak müdahale etmesi orantılı olmayıp, müdahale ihlal oluşturmaktadır şeklinde değerlendirilmiştir.

Anayasa Mahkemesi de, 19/4/2018 tarihli ve 2014/5218 Başvuru sayılı Kararında²²⁸, Gezi Parkı olayları sırasında polisin güç kullanması sonucu meydana gelen yaralamaya ilişkin olarak yaptığı bir incelemede, eylemcinin kendisinin şiddete başvurduğuna ilişkin bir veri bulunmaması ve ciddi bir tehlikeden söz edilemeyeceği gerekçeleriyle kolluğun zor kullanma eyleminin toplumsal gösteri ve yürüyüşü özgürlüğü ile kötü muamele yasağının ihlal edildiğine hükmetmiştir.

Kararda öncelikle, Türkiye İnsan Hakları Kurumu tarafından Ekim 2014'te yayımlanan Gezi Parkı Olayları Raporu'nda yer alan bilgilere yer verilmiş, buna göre söz konusu olaylar nedeniyle meydana gelen adli vakalar, yaralanma ve ölümler ile yapılan adli işlemlerin bilgisi paylaşılmıştır.

Daha sonra somut olay ele alınmış ve ilgili mevzuat değerlendirilerek *“Anayasa'nın 17. maddesi bir yakalamayı gerçekleştirmek için güç kullanımını yasaklamamaktadır. Ancak bu tür bir güç, sadece kaçınılmaz ve asla aşırı olmamak kaydıyla kullanılabilir. Ayrıca kişinin kendi davranışından veya tutumundan dolayı fiziksel güce başvurmak kesinlikle zorunlu hale gelmedikçe bu neviden fiiller, prensip olarak Anayasa'nın 17. maddesinde belirtilen yasağı ihlal edecektir. Başvurucu; polisten kaçarken yere düştüğünü, kendisine yetişen birçok polisin copla kendisine vurduğunu ve işyerine sığınmasına rağmen polisin fiziksel müdahalesinin devam ettiğini belirtmiştir. Polisin müdahalesinin gerekliliğinin değerlendirilmesinde Gezi Parkı olaylarına ilişkin olarak Raporda belirtilen tüm sürecin dikkate alınması gerekmektedir. Polisin Gezi Parkı olayları çerçevesinde düzenlenen gösterilere karşı sıkı tedbirler alması kamu düzeni açısından kaçınılmaz bir durum olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda*

²²⁸ 19/04/2018 Tarihli, 2014/5218 Başvuru Sayılı Özge Özgürengin Kararı. R.G. 04/07/2018-30468. <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/Basvurular/tr/pdf/2014-5218.pdf>

ülke çapına yayılmış olaylar karşısında kamu düzeninin tekrar sağlanmasına yönelik olarak İzmir'deki güvenlik güçlerinin hassas ve sıkı tedbirler alması makul ve olması gerekli bir tutum olarak değerlendirilmelidir. Ancak eylemlerin genel olarak şiddete evrilmesi, şiddete başvurmayan katılımcılarla başvuranlar arasında ayırım gözetilmeksizin tüm katılımcılara aynı şekilde müdahaleyi haklı göstermez.

Dolayısıyla başvuru konusu olay değerlendirildiğinde şiddete karıştığı tespit edilemeyen ve toplanma özgürlüğünü barışçıl şekilde kullanmadığına dair herhangi bir bulgu olmayan başvurucunun, polisten kaçarken düşmesi üzerine fiziksel müdahaleye maruz kalması ve bunun sonucunda adli raporda belirtilen yaygın ekimozların oluşması gözetildiğinde durumun, "insan haysiyetiyle bağdaşmayan muamele" olarak nitelendirilmesi gerektiği değerlendirilmiştir." yolundaki gerekçeyle başvurucuya toplumsal olaylar esnasında kolluk tarafından uygulanan zor kullanmanın, kötü muamele yasağının ihlali olduğu kabul edilmiştir.

AYM, başka bir kararında ise²²⁹, kolluğun müdahalesine karşı fiziki direnç gösteren bir göstericinin daha sonra kendisine yönelik zor kullanılması sonucu vücudunda meydana gelen yaralanmada, kötü muamele yasağının ihlal edilmediği yönünde karar vermiştir. Söz konusu Kararda öncelikle, olayın genel hatları belirlenmiş ve Gezi Olayları esnasında Berkin Elvan'ın ölümü üzerine Ankara Güvenpark dolaylarında farklı saatlerde bir araya gelen göstericilerin katılımıyla çeşitli toplanmaların söz konusu olduğu ve başvurucunun da bu gruplar içerisinde yer aldığı, bazı grupların şiddet içerikli eylemlere başvurduğu ve barikat kurdukları, başvurucunun ise bu olaylar esnasında elinde taşıdığı bir flama ile akan trafikte tek başına oturma eylemi gerçekleştirdiği tespitine yer verilmiştir. Daha sonra olay yeri MOBESE incelemesinde, kolluk görevlilerinin başvurucuya müdahalede bulundukları, başvurucunun ise kendisine müdahalede bulunan kolluk görevlilerine direndiği ve yardıma gelen kolluk görevlisine tekme savurduğu, kolluğun uyarısına rağmen eylemlerini sürdürmeye devam

²²⁹ 18/4/2018 Tarihli, 2014/18240 Başvuru Sayılı Mehmet Mutlu Kararı R.G. 4/7/2018-30468.
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/18240>

ettiği görülmüştür. Daha sonra zor kullanılarak gözaltına alınan başvurucu, bu esnada vücudunda meydana gelen yaralanmalar için şikayetçi olmuş ancak şikayeti sonucunda ilgili kolluk görevlileri hakkında kovuşturmaya yer olmadığı kararı verilmiştir. AYM de söz konusu sürece ilişkin değerlendirmede, “*bir muamelenin Anayasa'nın 17. maddesinin üçüncü fıkrası kapsamında olabilmesi için asgari bir ağırlık derecesine ulaşmış olması gerektiğini, bu asgari eşiğin göreceli olup her olayın somut koşulları dikkate alınarak değerlendirilmesi gerektiğini, bu kapsamda muamelenin süresi, bedensel ve ruhsal etkileri ile mağdurun cinsiyeti, yaşı ve sağlık durumu gibi faktörler önem taşıdığını, ayrıca muamelenin ardındaki saik ve amacın dikkate alınacağını ve yine muamelenin heyecanın yükseldiği ve duygu yoğunluğunun olduğu bir anda meydana gelip gelmediğinin de göz önünde bulundurulması gerektiğini*” ifade etmiş, yine Kararda, “*Güvenlik güçlerinin aldığı tedbirler kapsamında gösteriye müdahalenin gerekliliği değerlendirilirken gözetilmesi gereken en önemli hususun gösterinin barışçıl olup olmadığının tespit edilmesi olduğu, gösterinin barışçıl olup olmadığı hususunun kötü muamele yasağı kapsamında güvenlik güçlerinin müdahalesinin gerekliliği için önemli bir kriter olmakla birlikte barışçıl toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı kapsamında bir eylem olup olmadığı açısından da gözetilmesi gereken bir husus olduğu, Anayasa'nın 17. maddesinin üçüncü fıkrası ile 34. maddesinin kesiştiği bu alanın belirlenmesinin önemli olduğu*” vurgulanarak, başvurucunun sorumsuz hareketlerle can ve mal güvenliği için risk oluşturan eylemlerine karşı polisin müdahale etmesinin beklenen makul bir durum olduğu ve ayrıca başvurucunun, polisin kendisini yoldan kaldırma çabasına karşı direnerek karşı durmaya çalıştığı, yardıma gelen bir polise de tekme savurduğu, bunun üzerine polis tarafından zor kullanma yetkisinin kullanılmasının gerekli olduğunun kabulü gerektiği ve yine kolluk görevlileri tarafından kullanılan gücün başvurucunun direncini kırmaktan öteye geçmediği dolayısı ile orantılı olduğu gerekçeleriyle kötü muamele yasağının ihlal edilmediğine hükmetmiştir.

Görülmektedir ki, AYM de, AİHM ve ABD Yüksek Mahkemesi gibi, kolluğun zor ve silah kullanma yetkisinin ölçütünü, orantılılık, karşı şiddet ve gereklilik üzerinden kurmaktadır. Kamu düzenini korumak adına mevcut bir hakka

müdahalede bulunma yetkisini haiz bulunmakla birlikte kolluk bu yetkiyi ancak karşısındaki her bir somut olay açısından zorunluluk, ölçülülük, orantılılık ve gereklilik açısından değerlendirdikten sonra kullanmalıdır.

Alman Hukuku'nda da zor kullanma benzer şekilde kademeli olarak başvuru olan bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. Kolluk önce uygun zorlama tedbirlerine başvuracak, ilgililere uyarıda bulunacak ve zaman verecektir. Buna karşın zorlama araçları netice vermemişse, kolluk zor kullanmaya ilişkin uyarıda bulunmak ve zaman vermek suretiyle doğrudan zor kullanmaya başlayabilecektir. Zor kullanmadaki araçlar da olayla ölçülü olmalıdır. Nitekim, Alman Hukukunda da kolluğun doğrudan doğruya zor kullanması, meşru müdafaa ve ıztırar hali hakkındaki hükümlerle bağlantılıdır.²³⁰

Fransa'da ise, kolluğun zor kullanma tedbirine ilişkin uygulamaları son zamanlarda sık sık gündeme gelen “Sarı Yelekliler” eylemlerinde görülmektedir. İlgili eylemlerde eylemciler kimi zaman çevredeki dükkan ve parklara zarar verme, araç yakma ve kolluk görevlilerine karşı şiddete başvurma gibi şiddet içeren eylemler gerçekleştirmektedirler. Buna karşın kolluk görevlileri, eylemcilere bedeni güç kullanmanın yanı sıra sık sık biber gazı ve plastik mermi kullanmıştır. Kolluk kuvvetlerinin sert bir şekilde gerçekleştirdiği zor kullanma tedbirleri ise, AİHS kapsamında, yasaya uygun, mutlaka gerekli, orantılı ve son çare olarak değerlendirilmektedir. Hatta, sık sık polisin şiddetli müdahaleleri gündeme gelmesine karşın, Paris Emniyet Müdürü, gereken müdahale zamanında gerçekleştirilmediği için görevinden alınmıştır. Daha geniş önlemler alınması için yasa tasarısı oluşturulmuş, kolluğa daha sert müdahalede bulunma imkanı oluşturulmak istenmiştir.

Akaryakıt zammını protesto etmek için başlayan ve uzun süren toplantı ve gösteriler sonucunda, Fransa İçişleri Bakanlığının son verilerine göre, 797'si polis 4 bin 245 kişi yaralanmış, 12 bin 107 kişi gözaltına alınmıştır.

Fransa Ulusal Polis Soruşturma Birimi (IGPN), eylemlerde polisin orantısız ve gereksiz şiddet uyguladığı şüphesiyle 256 adli soruşturma başlatmıştır. Kolluğun

²³⁰ Yenisey, a.g.e., s. 193.

zor ve silah kullanması sonucu, 5 kişinin eli kopmuş, 23 kişi gözünü kaybetmiştir. 268 kişi başından, 15 kişi elinden, 64 kişi vücudundan, 26 kişi sırtından ve 106 kişi bacaklarından yaralanmıştır. Toplam 11 kişinin öldüğü sarı yeleklilerin eylemlerinde, bir kişinin de polisin kullandığı savunma silahları nedeniyle yaşamını yitirdiği belirtilmiştir.²³¹ Devam eden eylemlerde, sık sık şiddete başvurulması ve bu sebeple eylemlerde ciddi ve yakın tehlikelerin söz konusu olması, bu şekilde kamu düzeni ve kamu güvenliğinin sağlanmasının imkansızlaşması ile olay yerindeki görevli kolluğun ve başkalarının haklarına yönelik bir şiddet bulunması dolayısı ile Sözleşme (AİHS) ve Fransız Hukuku kapsamında, kolluğun, orantılı ve şiddeti önlemeye yönelik müdahaleleri hukuka uygun kabul edilmektedirken, kolluğun süregelen bir şiddet eylemleri kapsamında olsa dahi, bu eylemlere karşı sınırı aşan, keyfi ve gerekli olmadığı halde gösterilen müdahaleleri soruşturma konusu edilmiştir.

Bununla birlikte, yukarıda yer verilen Anayasa Mahkemesi Kararı'nda dikkat çeken bir diğer husus, kolluğun yetkisinin sınırları belirlenirken, Fransız Hukuku'nda "Sarı Yelekliler" eylemlerinde olduğu gibi, olayların somut seyri ile belirli bir zaman dilimi içerisinde gerçekleşen toplumsal olayın parçalarının bir bütün olarak birlikte değerlendirilmesidir. Söz konusu Kararda, kolluğun zor kullanma yetkisi değerlendirilirken, genel olarak tüm illerde Gezi Eylemleri kapsamında meydana gelen şiddet olayları ve yaralanmalar dikkate alınmış, kolluğun eylemi, bu olayların kendisinde yaratması muhtemel psikolojik etki ve önyargı altında değerlendirilmiştir. Kimi bölgelerde şiddetin yaygınlaşması ve kolluğun doğrudan zor kullanmak zorunda kalması diğer bölgelerdeki kolluk görevlilerinin de olayların seyrinden çıkmasını ve şiddetin yaygınlaşmasını önlemek için daha hafif koşullarda dahi zor kullanma yetkisine başvurmalarına yol açmıştır. Dolayısı ile kolluğun bu tür zor ve silah kullanma yetkisinde sorunlardan biri de, kolluğun her bir somut olay karşısında alması gereken tedbiri tayin ederken, bu konuda aldığı eğitimlerin yeterli olup olmadığı ve kolluğa bu tür olaylarda topluluğun psikolojisini anlamak ve şiddetin

²³¹ https://www.trtturk.com.tr/haber/avrupa/sari-yeleklilerin-eylemleri-8-ayinda_6164

<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-47619547>

tırmanmasını önlemek için gerekli sosyolojik ve psikolojik eğitimlerin verilip verilmediğidir. Kolluk, bulunduğu konum itibarıyla topluluğun nabzını yükseltmekten kaçınmalı, başvuracağı tedbirler şiddet olaylarını tırmandırmamalıdır. Dolayısı ile kolluğun sakin kalması ve gerekmediği takdirde zor kullanma yetkisine başvurmaması gereklidir. Yine, başvuracağı zor kullanma yöntemi kademeli olarak artmalı, her tedbir son çare olarak düşünülmelidir. Bu yönde amirlerinin verdiği karara uymak zorunda olsa da, polis memurları, her bir olay için verilen emir kişilerin onurunu zedeler nitelikte ise veya emir göreve ilişkin değilse yahut da verilen emir hukuka aykırı ve suç teşkil ediyor ise, zor kullanma tedbirini uygulamamalıdır. Aksi takdirde, ilgili kolluğun şahsi olarak yerine getirdiği emirden sorumluluğu doğacaktır.

Nitekim, Gezi Olayları ile ilgili olarak Anayasa Mahkemesi bir başka Kararında,²³² kolluğun herhangi bir uyarıda bulunmaksızın orantılılık ve ölçülülük ile gereklilik kıstaslarına aykırı biber gazı kullanımı için ihlal kararı vermiştir. Kararda, AİHM'nin vermiş olduğu kararlara da atıfta bulunarak, *“Anayasa'nın 17. maddesi ve Sözleşme'nin 3. maddesi bir yakalamayı gerçekleştirmek için güç kullanımını yasaklamamaktadır. Ancak bu tür bir güç sadece kaçınılmaz ve asla aşırı olmamak kaydıyla kullanılabilir. Ayrıca kişinin kendi davranışından veya tutumundan dolayı fiziksel güce başvurmak kesinlikle zorunlu hâle gelmedikçe bu neviden fiiller, prensip olarak Sözleşme'nin 3. maddesinde belirtilen yasağı ihlal edecektir. Bu bağlamda AİHM, suçla mücadelede özgü inkâr edilemez zorlukların bireylerin vücut dokunulmazlığı açısından sağlanacak korumaya sınırlar koymasını haklı kılamayacağını belirtmektedir.*

Toplantı ve gösteri yürüyüşlerinde yakalamayı gerektiren durumlarda ve gösteriye katılanların kendi tutumundan dolayı fiziksel güce başvurmak mümkündür. Ancak bu durumda dahi bu tür bir güce sadece kaçınılmaz hâllerde ve orantılı olmak koşuluyla başvurulabilir. ... Ancak, başvurucunun olay yerinde

²³²03/04/2019 Tarihli 2015/14363 Başvuru Sayılı Ceyda Sungur Kararı

[https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2015/14363?KelimeAra\[0\]=gezi%20park%C4%B1&fbclid=IwAR1SqJd-z0AnRYc1QtEg0MUHeCFMSE1-917nnloru5PVVrd1dclgr8E-M-o](https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2015/14363?KelimeAra[0]=gezi%20park%C4%B1&fbclid=IwAR1SqJd-z0AnRYc1QtEg0MUHeCFMSE1-917nnloru5PVVrd1dclgr8E-M-o)

önlem alan kolluk görevlilerine karşı fiilî bir müdahalede ya da saldırgan bir tavır içinde olduğuna dair idari ya da yargısal bir tespitte bulunulmadığı, aksine biber gazı sıkma şeklinde yapılan müdahalenin gereksiz olduğunun kabul edildiği görülmektedir. Dolayısıyla kolluk görevlisince başvurucuya karşı gerekli olmadığı hâlde maddi güç kullanılarak bir müdahalede bulunulduğu açıktır.” denilmek suretiyle, kolluğun, gerekli olmadığı halde ölçülülük ve orantılılık sınırlarını aşarak gerçekleştirdiği eylem hukuka aykırı bir müdahale olarak değerlendirilmiş ve ilgili kolluk görevlisine kasten yaralama ve görevi kötüye kullanma suçlarından verilen ceza hukuka uygun bulunmuştur.

Söz konusu Kararda, kolluk görevlisi gerçekleştirdiği zor kullanma tedbiri nedeniyle şahsen sorumlu olup, hem cezai yaptırıma hem de idari bir cezaya çarptırılmıştır. Aynı şekilde, gaz sıkılmasına ilişkin zor kullanma emrini veren kolluk amirleri de görevi kötüye kullanma suçlarından yargılanmaktadırlar.

Buna karşın, Gezi Olayları dolayısıyla üst düzey yetkililer hakkında da soruşturma başlatılarak ceza yargılaması yapılması istemine ilişkin Anayasa Mahkemesi, “*başvurucunun cezalandırılmalarına karar verilmesini istediği kamu görevlilerinin, gerçekleştirilen toplantı ve gösteriye müdahale edilmesi yönünde talimat verdiklerine ilişkin bir bilgi veya belge de başvuru dosyasında bulunmamaktadır. Öte yandan böyle bir talimatın varlığı kabul edilse bile bu durum da başlı başına anılan illiyet bağının kurulması için yeterli değildir. Zira başvuru konusu olayda, vali ve il emniyet müdürü olan üst düzey kamu görevlilerinin toplantı ve gösteri yürüyüşü konusunda varlığı iddia edilen müdahale talimatının, kolluk görevlilerinin yetkisini aşacak ve suç oluşturacak nitelikte hareket etmelerine yönelik olduğuna ilişkin herhangi bir somut kanıt da gösterilebilmiş değildir.”* gerekçesiyle, kötü muamele yasağının ihlalinin oluşmadığına kanaat getirmiş, buna ilişkin diğer başvurularda da aynı yönde karar vermiştir.

Bu halde, yukarıdaki içtihatlar birlikte değerlendirildiğinde, mülki amirlerin verdiği zor kullanma emri, kolluk tarafından mesleki eğitim ve tecrübelerinin gerektirdiği bilinçle, ölçülü, orantılı ve gerektiği takdirde yerine getirilmelidir. Mülki amir veya emniyet müdürü gibi amirlerin vereceği zor kullanma emri,

hiçbir şekilde hak ihlaline yol açabilecek şekilde yorumlanmamalıdır. Toplumsal olaylarda görevlendirilen çevik kuvvet görevlileri ve diğer kolluk görevlileri, her bir somut olay açısından, zor kullanma tedbirine başvurup başvurmamayı, başvuracaksa hangi zor kullanma tedbirinin ne ölçüde uygulanacağını ve tedbirin hedeflenen amacı gerçekleştirmesi halinde derhal tedbire son vermeyi ayrı ayrı değerlendirmelidir. Aynı şekilde, iç hukukta düzenlendiği biçimde güç kullanımına dikkat edilmeli, kamu düzeni ve kamu güvenliğinin ciddi olarak tehlike altında bulunması durumunda, mutlaka gerekli ise zor kullanmaya başvurulmalı, bu gereklilik halinde dahi ölçülü ve orantılı bir güç kullanılmalıdır. Kullanılan gücün derecesi ile Sözleşme’de sınırlı sayıda sayılan istisnalar arasında izlenen amaç orantılı olmalıdır.²³³

AİHM’nin Samüt Karabulut kararı ise,²³⁴ kolluğun zor kullanma ile birlikte yakalama yetkisine ilişkin emsal kararlardan birini teşkil etmektedir. Samüt Karabulut ve beraberindekiler, 8 Nisan 2002 tarihinde, İnsan Hakları Derneği’nin İsrail’in Filistin’i işgaline ilişkin basın açıklamasına katılmak üzere Tünel Meydanı’na gelmiş ve polisler tarafından oturma eylemi yapan grup dağıtılmaya çalışılmıştır. Grup dağılırken kolluk kuvvetleri grup içerisinde bir kişiyi gözaltına almaya çalışmış, başvuran Samüt Karabulut da bedeni kuvvet uygulanmak ve cop kullanılmak suretiyle yine zor kullanılarak yakalanmıştır. Başvuran ve diğer şahıs daha sonra karakola götürülmüş ve bir buçuk saat sonra serbest bırakılmışlardır. Bu arada ilgilinin yapılan muayenesinde alnında şişlik ve ekimoz fark edilmiştir. Başvuran söz konusu yakalamaya ilişkin şikayette bulunmuş ancak şikayeti kolluğun uyarılarına rağmen eylemlerine devam etmeleri dolayısı ile gerçekleştirilen müdahalenin hukuka uygun olduğu gerekçesiyle sonuçsuz kalmıştır. AİHM ise söz konusu süreci değerlendirirken, Sözleşme’nin 11. maddesi ile ilgili olarak, *“bir müdahalenin, “kanunla öngörülmediği”, bu maddenin 2. paragrafı kapsamında bir ya da daha fazla meşru bir amacı hedeflemediği ve bu amaçların elde edilmesi için “demokratik bir toplumda gerekli olmadığı” takdirde 11. maddenin ihlali anlamına*

²³³ İnceoğlu, a.g.e., s. 123.

²³⁴ 27/01/2009 Tarihli, 16999/04 Başvuru Sayılı Samüt Karabulut/Türkiye Kararı.

geleceğini tekrarlar” şeklindeki içtihadını yinelemiş, dava konusu edilen müdahalenin Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu’nun 24. maddesi gereği yasal bir temeli olduğuna ve dolayısıyla “kanunla öngörüldüğüne” ve kamu emniyeti ile düzenini korumaktan ibaret meşru amaçları hedeflediğine kanaat getirmiştir. Müdahalenin “demokratik bir toplumda gerekli” olup olmadığı noktasında ise, önceden bildirim yapılmaksızın gerçekleştirilen toplantıların kanunsuz sayılmasına rağmen, salt kanunsuz bir durumun varlığının toplantı yapma özgürlüğü ihlalini haklı çıkarmadığına ve bu nitelikteki düzenlemelerin, AİHS’de korunduğu şekliyle toplantı yapma özgürlüğüne yönelik gizli bir engel temsil etmemesi gerektiğini ifade etmiş ve başvuranın kolluğun müdahalesi sonucu düşüncelerini ifade etmek için yeterli zaman bulamamasını da göz önünde bulundurarak gerçekleştirilen müdahalenin orantısız olduğu ve düzensizliği önlemek ve kamu emniyetini korumak için gerekli olmadığı sonucuna varmıştır. Yakalanma tedbirinin uygulanış şekli ile ilgili değerlendirmede ise, AİHM, açıkça tanımlanmış koşullarda, örneğin bir yakalama esnasında, kuvvet kullanımını yasaklamadığını, ancak böyle bir kuvvetin, sadece elzem olduğunda kullanılabileceğini ve orantılı olması gerektiğini ifade ettikten sonra, grup dağılırken başvuru eylemlerine devam ediyor olsa dahi, kolluğun yakalama yetkisini kullanırken orantılı bir müdahalede bulunma zorunluluğu olduğunu, dolayısı ile yakalanma esnasında başvuran tarafından herhangi bir şiddet ya da aktif fiziksel mukavemette bulunulduğunu ortaya atacak hiçbir hususun da bulunmaması karşısında, gösteri sonrasında, başvuranın başında oluşan yaralanmanın izah edilebilir bir temelini bulunmadığını belirtmiş ve başvuranın yakalanması esnasında uygulanan kuvvetin haddinden fazla, orantısız olduğu sonucuna vararak Sözleşme’nin 3. maddesinin ihlal edildiğine hükmetmiştir.

Benzer bir şekilde zor kullanma ve yakalama tedbirlerine ilişkin olarak AİHM, Balçık ve Diğerleri kararında²³⁵ da ihlal bulunduğuna hükmetmiştir. Başvuran ve diğerleri, F Tipi Cezaevlerini protesto etmek için önceden bildirimde bulunmaksızın Taksim Tramvay hattında eylemlerini gerçekleştirmekte iken

²³⁵ 29/11/2007 Tarihli, 25/02 Başvuru Sayılı Balçık ve Diğerleri/Türkiye Kararı.

durumu önceden istihbarat alan kolluk görevlileri gruba dağılmaları yönünde uyarıda bulunmuş, dağılmak istemeyen gruba daha sonra göz yaşartıcı sprey sıkmak ve cop kullanmak suretiyle müdahale ederek başvuran ve beraberindeki otuz dokuz kişiyi yakalamıştır. Başvuranlardan iki kişi hastaneye kaldırılmış ve tedavi görmüştür. AİHM, diğer başvurular açısından kötü muameleyle ilişkin herhangi bir sağlık raporu sunulmadığı gerekçesiyle ihlal kararı vermezken hastaneye kaldırılan iki kişi için önceden toplantıyı istihbarat alan kolluğun önlem almak için yeterince vakti olduğu ve böyle bir imkanı varken ilgililere karşı kullandığı güç derecesini açıklamak veya haklı çıkarmak için dayanak teşkil eden ikna edici ya da inandırıcı bir savunma sunulmadığı gerekçeleriyle Sözleşme'nin 3. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir.

Sözleşme'nin 11. maddesi ile ilgili değerlendirmeye ilişkin olarak ise Mahkeme, gösteriye müdahale edilmesinin, polisin göstericileri dağıtmak için güç kullanmasının ve müteakiben cezai takibat başlatılmasının, caydırıcı bir etkiye sahip olduğunu ve başvuruların benzeri gösterilerde yer alma hususundaki cesaretlerini kırmış olabileceğini belirtmiştir. Yine söz konusu müdahale kanunla öngörülmüş ve kamu düzeni ile güvenliğini sağlamak gibi meşru amaçla gerçekleştirilmiş olsa dahi, kamuya açık alanda düzenlenen gösterilerin, günlük yaşam düzenini belirli bir derecede bozabileceğini ve hoş karşılanmayabileceğini, aynı şekilde grubun tramvay hattını engellemek dışında kamu düzenine tehdit oluşturduğuna dair başkaca bir kanıt bulunmadığını ve gösterinin başlamasından yarım saat sonra grubun yakalanması ile sona erdiğini dolayısı ile kolluğun zor kullanma içeren müdahalesinin ve yakalama işleminin ölçüsüz olduğunu ve AİHS'nin 11. maddesi bağlamında karmaşanın engellenmesi için gerekli olmadığını ifade etmiştir.

AYM de Osman Erbil Kararı'nda²³⁶ benzer şekilde kolluk tarafından gerçekleştirilen zor kullanma, yakalama ve gözaltına alma işlemlerinin Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı'nı ihlal ettiğine hükmetmiştir. Olayda, Osman Erbil ve beraberindekiler, yasadışı gösteri düzenledikleri gerekçesiyle kolluk

²³⁶ 25/3/2015 Tarihli, 2013/2394 Başvuru Sayılı Osman Erbil Kararı. R.G. 18/6/2015-29390. <http://www.kararlaryeni.anayasa.gov.tr/BireyselKarar/Content/7dc12ec8-af2b-43d5-944a-48c6d2cca10b?wordsOnly=False>

tarafından önce dağılmaları konusunda uyarılmışlar ancak gösteriye devam etmeleri ve kolluğa karşı direnmeleri üzerine zor kullanılarak yakalanmışlardır. Daha sonra göstericiler arasındaki yirmi üç kişi için gözaltına alma işlemi gerçekleştirilmiştir.

AYM, AİHM'nin emsal kararlarına da atıfta bulunarak (*Öllinger/Avusturya Kararı*) ifade özgürlüğünün demokratik ve çoğulcu bir toplumdaki öneminin, toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı için de geçerli olduğunu, toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının çoğulcu demokrasilerin gelişmesinde elzem olan farklı düşüncelerin ortaya çıkması, korunması ve yayılmasını güvence altına aldığını, bu kapsamda, kendine özgü özerk işlevine ve uygulama alanına rağmen, toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirilmesi gerektiğini ve sınırlandırılmaların daha dar yorumlanması ilkesinin toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının uygulamasında da gözetileceğini ifade etmiştir.

Yine, Handyside/İngiltere Kararı'na atıfta bulunarak muhalif ve azınlıkta kalan fikirlerin, çoğunluğun fikirleri nazarında kısıktıcı veya rahatsız edici olması durumunda dahi korunarak güvence altına alınmasının çoğulculuğun, açık fikirliliğin, hoşgörünün ve demokratik bir toplumun gerekliliği olduğu görüşlerine yer vermiştir.

AYM, dava konusu edilen müdahalelerin kanuni bir dayanağı bulunduğunu ve meşru bir amaca dayandığını belirtmiş ve ölçülülük, orantılılık ve gereklilik kriterleri açısından görevinin, kamu otoritelerinin takdir payını makul, dikkatli ve iyi niyet çerçevesinde kullanıp kullanmadıklarını değerlendirmek olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca şikayete konu müdahaleyi bir bütün olarak inceleyip meşru amacın gerçekleşmesine yönelik olarak müdahalenin, amacın gerçekleştirilmesi için ölçülü olup olmadığını ve müdahale gerekçelerinin "*ilgili ve yeterli*" olup olmadığını değerlendirecektir. Bu noktada AYM, katılımcıların şiddet içeren bir eylemde bulunmamaları, kamu düzenini bozduklarına ilişkin ciddi bir delil bulunmaması ve katılımcıların aktif bir direniş sergilediğine ilişkin de herhangi bir veri bulunmaması ile katılımcıların sayısı ve şiddet içermeyen davranışları gözetildiğinde eylemin barışçıl niteliğinde olduğu,

eylemin yapıldığı yerin, belirli bir mesafede bulunan TBMM'nin güvenliğine ve çalışma düzenine yönelik bir tehdit oluşturmadığı gibi günlük olağan çalışmasına müdahale edecek etki ve mesafede de bulunmadığı, bu durumda kolluğun, gerekli güvenlik önlemlerini alarak makul ve itidalli davranışıyla bu gösteriyi sonlandırmak yerine grubun basın açıklaması yapmalarına müsaade etmeden yaklaşık 15 dakika gibi çok kısa bir süre içinde başvuru ve diğer katılımcıları zor kullanmak suretiyle yakalamasının ve gözaltına almasının demokratik bir toplumda gerekli ve ölçülü olduğunun söylenemeyeceği gerekçeleriyle ilgili zor kullanma, yakalama ve gözaltına alma işlemlerinin Anayasa'nın 34. maddesinde düzenlenen Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme Hakkı'nı ihlal ettiğine hükmetmiştir.

Görülmektedir ki, AYM ile AİHM kolluğun zor kullanma, yakalama ve gözaltı gibi tedbirlerine ilişkin olarak bu tedbirlerin yasal dayanaklarının mevcut olduğunu ve kamu düzeni, kamu güvenliği gibi meşru amaçları taşıdığını genellikle kabul etmekle birlikte, söz konusu tedbirlerin demokratik toplum gereklerine uygun olup olmadığı noktasında, ancak kamu düzenini ve kamu güvenliği ciddi ölçüde tehdit eden, mevcut bir “tehlike” durumunun varlığını aramaktadır.

Ancak, kendilerine verilen emirler doğrultusunda hareket eden kolluk görevlileri çoğu zaman yeterli olay tecrübesine sahip bulunmadıkları, buna karşın, direkt olarak sıcak temas alanında kaldıkları ve her bir somut olay farklı dinamikler barındırdığı için, emirlerin değerlendirilmesi, tartışılması ve ilgili tedbirlerin uygulanma yöntemlerinin belirlenmesi noktasında hataların bulunması kaçınılmazdır.

Son olarak, yukarıda yer verilen ihlal kararları göz önünde bulundurularak Çalışmanın “Sonuç ve Öneriler” kısmında, kolluğun yetkilerine, yetki kullanım sınırlarına ve toplumdaki “kolluk” algısının iyileştirilmesine ilişkin değerlendirmelerde bulunulacak ve benzer ihlallerin görülmemesi adına birtakım önerilere yer verilecektir.

5. SONUÇ ve ÖNERİLER

Toplantıların ertelenmesi ya da yasaklanmasına ilişkin yer verilen kanuni düzenlemelerin, amir durumundaki kolluğa milli güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlığın ve genel ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması gibi sınırları kesin olarak çizilemeyen alanlarda, kendi inisiyatifine bağlı olarak kişilerin toplanma, kendilerini ifade etme, düşünme ve düşüncelerini yayma hürriyetlerini sınırlama yolunu açtığı görülmektedir. Bu gibi yetkilerin kullanımında hak ihlallerinin oluşmaması adına, ilgili meşru amaçları tehdit eden somut birtakım tehlikelerin varlığının aranması ve ortaya konulması, söz konusu meşru amaçların keyfi kullanımlarının önüne geçmekte yardımcı olabilecektir. Yine, toplantı ve gösterilerin ertelenmesine yahut yasaklanmasına ilişkin kararlara karşı etkin bir itiraz ve yargı yolu bulunması, hakkın özüne zarar verebilecek uygulamaların denetlenebilmesini sağlayarak, kamu otoritelerinin söz konusu kararları somut birtakım verilere dayandırarak gerekçeli olarak vermelerini teşvik edecektir kanaatindeyiz.

AİHM'nin sık sık "Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü" hakkına ilişkin kararlarında da ifade ettiği üzere, bu hak, ifade özgürlüğünün bir kullanım biçimi olup, sınırlanması da ifade özgürlüğü gibi zor şartlara tabiidir. Toplumun bir kesiminin hoş karşılamayacağı gerekçesiyle bu hakkın kullanımını kısıtlamak, AİHM ve AYM'nin, ifade edilmek istenen düşünce kışkırtıcı veya rahatsız edici olsa dahi hukuki himayeden yararlanır ilkesiyle bağdaşmamaktadır. Dolayısı ile Kanunlarla tanınan bu yetkinin kullanım sınırlarını belirlemek, yetkinin kullanımını belirli somut şartların varlığına bağlamak ve söz konusu erteleme/yasaklama kararlarına ilişkin etkin bir denetim mekanizması barındırmak demokratik toplumun gereği olarak görülmektedir.

Toplumsal olaylarda kolluğun kamera kaydı gerçekleştirmesi ve alanların kameralarla denetlenmesi yetkisinde ise, kolluğa böyle bir yetki verilmesinin nedeni esasen kamu güvenliğini sağlama amacına dayanmaktadır. Kolluk, toplumsal olaylar esnasında meydana gelen ve suç teşkil eden eylemlerde söz

konusu fiili kimin gerçekleştirdiğini ve fiilin ne şekilde gerçekleştirildiğini bu sayede tespit edebilecek, meydana gelen bir fiilden yalnızca o fiili gerçekleştiren kişinin sorumlu tutulması sağlanmış olacaktır. Aynı şekilde, kolluğun gerçekleştirdiği müdahalelerin orantılı olup olmadığı, demokratik toplumun gereklerine uygun ölçülü bir müdahalenin mi söz konusu olduğu yoksa aşırı güç kullanımının mı var olduğu yine kolluğun gerçekleştirdiği bu kamera kayıtlarıyla denetlenmektedir. Burada hak ihlallerine yol açan uygulama, kolluğun aleni alanları denetlemesi değil, daha sonra göstericilerin birtakım kimi idari ve cezai yaptırımlara maruz bırakılması olmaktadır. Örneğin bir kamu çalışanı, çalıştığı kurumu ilgilendiren bir düzenlemeye karşı gerçekleştirilen bir gösteri yürüyüşüne katıldığında, daha sonra kamera kayıtlarından bu yürüyüşüne katıldığı tespit edilerek, memuriyet vakarına yakışmayacak davranışlarda bulunduğu gerekçesiyle uyarma cezasına ya da devlet memuru itibar ve güven duygusunu sarsacak nitelikte davranışlarda bulunduğu gerekçesiyle kınama cezasına çarptırılıyorsa, burada AİHM ve AYM kararları ışığında toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının ihlali oluşacaktır. Üstelik, kişilerin barışçıl bir gösteriye katılımları dolayısı ile bu tür yaptırımlara maruz kalması, kişilerin daha sonra benzeri bir toplantıya katılmaları konusunda çekinmelerine yol açacağından, bu hususun psikolojik yönden bir baskı ve temel hakkın sınırlandırılması olarak değerlendirilmesi mümkündür.²³⁷ Dolayısı ile kayıt altına alma işleminin rutin haline getirilmemesi ve özel hayata müdahale izlenimi vermemesi konusunda kolluk görevlilerinin hassas davranması,²³⁸ kayıt işleminin kural değil istisna kabul edilmesi ve makul ve haklı bir sebebe bağlı olarak ancak suçun icra hareketlerinin başlaması ve sonrası ile sınırlı tutularak yapılması yerinde olacaktır.²³⁹

Kolluğun toplumsal olaylar esnasında sık sık başvurmak zorunda kaldığı zor kullanma yetkisine ilişkin olarak, öncelikle toplumsal olaylara ilişkin emniyet

²³⁷ Atalay, E. 1995. *“Türkiye’de Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Özgürlüğü”*. İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi Yay., s. 93-94.; Taşçı, a.g.e., s. 179.

²³⁸ Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı, 2007. s.48.; Taşçı, a.g.e., s. 179.

²³⁹ Eryılmaz M. B., Seyhan K. 2007. *“Türk ve İngiliz Hukukunda Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme Hakkı”*. Türk İdare Dergisi, S.455, s. 58.

müdürlüklerince eğitimler düzenlenmesi, toplumsal olayların sosyolojik ve psikolojik nedenleri ve etkilerinin değerlendirilmesi ve yine olay yerinde görevlendirilecek kolluğa karşısında göreceği kitleye ilişkin bilgi verilmesi gerekmektedir. Bu bilgiler, kolluğun olay yerindeki kitleye ilişkin gereken bilgiye sahip olmasını sağlayacak ve kolluk görevlilerine tehlikeli sayılabilecek durumların ortaya çıkmaması için gereken önlemleri almasında yardımcı olacaktır. Yine toplanan kitlenin ne amaçla toplandığını ve kimlerden oluştuğunu bilen kolluk yetkileri, bu şekilde göreve psikolojik olarak da hazırlanmış olacaktır. Birden gelişen olaylarda da aynı şekilde olay yerindeki kolluk amirleri topluluğun analizini yapabilecek deneyimde olmalı ve kalabalığa ilişkin verileri olay yerinde görevli çevik kuvvet birimleriyle paylaşmalıdır.

Olay yerinde göreve getirilen kolluk kuvvetlerinin saha deneyimi bulunan kişiler arasından seçilmiş olması ya da toplumsal olaylarda görevlendirilen çevik kuvvetin sık sık saha eğitimi alması, kolluğun sıcak temas anında soğukkanlılığını koruyabilmesi ve hem kendisi hem kamu hem de toplanan kitle için güvenliği sağlayabilmesi açısından büyük bir önem arz etmektedir. Bu noktada, göreve yeni başlamış bulunan ve karşısında ilk kez kalabalık bir kitleyi gören kolluk görevlisinin, sahada deneyimi bulunan bir kolluk görevlisine kıyasla daha çabuk paniğe kapılacağı ve içerisinde bulunduğu durumu daha farklı değerlendireceği ve daha sert müdahalede bulunacağı açıktır. Nitekim, İngiltere ve Hollanda'da da çevik kuvvetin karşılığı olan birimlerde görevlendirilecek polislerin, belli bir süre eğitim almış ve tecrübe kazanmış memurlardan seçilmesine yönelik uygulamalar bulunmaktadır.²⁴⁰ Aynı şekilde, geniş katılımlı gösterilerde, takviye ekip olarak il dışından getirilen kolluk görevlilerinin de getirildikleri ile, gösteriye ve katılımcılara ilişkin bilgilendirilmeleri gerekmekte, her olay gibi her bölgenin de kendine ait bir dinamiğinin ve şartlarının bulunduğu değerlendirilmelidir.

Benzer bir şekilde, olay yerinde gereğinden fazla kolluk birimleri bulunması ve olay yerine takviye araçların getirilmesi, topluluğu kışkırtarak daha gergin bir

²⁴⁰ Cerrah, İ. 1997. “*Toplumsal Olaylar ve Çevik Kuvvet Eğitimi*”. Amme İdaresi Dergisi, C.30, S.3, s.136-137.; Doğancı, H. 2012. “*İngiltere-Londra Gezisi ve İngiltere Polisi ile İlgili İzlenimler*”; Taşçı, a.g.e., s. 110.

gösteri ortamı oluşturacaktır. Oysa, dengeli bir müdahalede amaç toplumsal olayın amacından şaşmaması, topluluğun yasal amacını gerçekleştirebilmesine engel teşkil edebilecek hiçbir müdahalede bulunulmaması ve kolluğun güç kullanmasına gerek kalmamasıdır.²⁴¹

Kolluğun gerektiği takdirde güç kullanması, bizzat eylemciler tarafından dahi kabul görmektedir. Ancak bu kabulün ölçütü kolluğun herhangi bir gösterinin barışçıl olmaktan uzaklaşması olarak değerlendirilmektedir. Bu noktada, kolluk, her bir somut olay açısından kullanacağı zorun derecesini ve araç gereçlerini hukuka uygun şekilde belirlemeli ve sadece topluluğun yatışmasını sağlamak, olayların büyümesini engellemek ve mevcut tehlikeyi önlemek ile gidermek amacıyla hareket etmelidir. Yasa koyucu, kamu düzenini ve kamu güvenliğini sağlamak amacıyla kolluğa zor kullanma yetkisi vermiş ve uygulama şartları ile uygulama yöntemlerinin değerlendirilmesini kolluğa bırakmıştır. Avrupa Polis Etiği Yönetmeliği de “Polis kesinlikle zorunlu olan durumlarda ve sadece meşru bir amacı elde etmek için gerekli olan kadar kuvvet kullanabilir.” şeklinde konuya ilişkin bir başka düzenleme getirmiştir. Nitekim, kolluğun kullanmayı seçtiği araçlar, düşük yoğunluklu olan araçlardan panzer, akrep gibi öldürücü etki yaratacak etkide araçlara kadar geniş bir yelpazededir.

İlgili araçları kullanacak olan kolluk görevlilerine, daha önce bu konuda verilmiş bulunan yargı kararları ve ilgili ulusal ve uluslararası hukuk düzenlemeleri konusunda eğitimler düzenlendiğinde, kolluğun kendisine verilen “kamu düzenini ve kamu güvenliğini sağlama” emrini ne şekilde değerlendirmesi ve bu görevlerini yerine getirirken kıstaslarının neler olması gerektiği konusunda daha bilinçli hareket edeceği açıktır. Bu sayede, toplumsal olaylar esnasında meydana gelen ihlallerin sayısında düşüş yaşanması da muhtemeldir.

Saha deneyimi bulunan ve toplumsal olaylar için özel olarak eğitilmiş uzman kimselerden oluşan kolluk görevlileri, kendilerine verilen yetkilerin hukuki boyutu ve sorumluluğu açısından bilgilendirildikleri ve aynı şekilde karşılarındaki topluluğun psikolojisini, beklentilerini ve tepkilerini anlamak

²⁴¹ Taşçı, a.g.e., s. 146.

konusunda da eğitildikleri takdirde, toplumsal olaylarda kamu düzenini ve kamu güvenliğini sağlama konusunda daha etkin bir başarı sağlayabilecekler, toplantı ve gösteri yürüyüşleri amaçlarına uygun bir şekilde barışçıl olarak gerçekleşebilecektir. Bunun yanında, bilinçle hareket eden kolluk görevlileri, olayları tırmandırmak isteyen ve şiddete meyleden göstericilere karşı kullanacağı önlemleri de daha doğru tayin edecek, diğer göstericilerin de müdahaleler sonucu daha öfkeli ve şiddetli hale gelmesini engellemiş olacaktır. Bu konuda en iyi örneklerden biri Gezi Eylemleri sırasında, kolluğun müdahalesi sonucu eylemlere katılanların sayısının artmasıdır.

Kolluğun alacağı tedbirlerde ölçülü olması ve yargı kararları doğrultusunda hukuka uygun hareket etmesi, toplantı ve gösteri yürüyüşü gerçekleştiren kitle ile toplumun diğer kesimlerinin kolluğa olan bakış açısını iyileştirmek için de kaçınılmazdır. Zira kolluk, kamunun üzerinde bir baskı aracı değil, onun güvenliği sağlamakla yükümlü bir birimdir. Bu noktada kolluğun, kanunsuz bir gösteri ile karşı karşıya iken, topluluğun psikolojisini anlayan yetkili ve uzman bir birim aracılığıyla öncelikle müzakere yoluna başvurması, göstericilerin eylemlerine barışçıl yollarla devam etmeleri ve kamuyu tehdit edebilecek eylemlerde bulunmamaları için özen göstermeleri konusunda etkili olabilecek, böylece kolluk, olayları tırmandırıcı bir etki yaratmaktan ziyade, amacın yalnızca kamu güvenliğini ve düzenini korumak olduğunu, göstericilere yönelik bir engellenmenin hiçbir zaman hedeflenmediğini anlatabilmiş olacaktır. Nitekim bu konuda, örneğin Slovenya Gösteri ve Toplantı Kanunu'nda polisin toplantıyı tertip edenlerle ortak çalışması hakkında bir düzenleme dahi bulunmaktadır. Zira kolluğun öncelikli görevi her zaman için hem göstericilerin hem kendilerinin hem de etraftakilerin güvenliği sağlamaktır.

Kolluğun müzakereci bir yaklaşım sergilemesine rağmen, şiddet yoluna giden eylemcilerle ilgili olarak, kolluğun öncelikle zor kullanarak müdahalede bulunacağına ilişkin uyarıda bulunması, daha sonra hangi zor kullanma yoluna başvuracağını açıklaması, buna rağmen hala şiddet eylemleri devam ediyor ise kolluğun şiddet eylemlerini engelleyecek ölçüde ve sadece şiddet eylemlerini gerçekleştiren kişilere yönelik müdahalesi, yine kolluğun yalnızca kamu düzenini ve kamu güvenliğini sağlama görevini yerine getirdiğine ilişkin olan

inancı sağlamlaştıracak hatta bu konuda diğer göstericiler tarafından da kolluğa destek sağlanmasına yardımcı olabilecektir. Nitekim, kolluğun barışçıl bir şekilde gösteri gerçekleştiren kimselere yönelik zor kullanması, yakalama ve gözaltı gerçekleştirmesi toplumda kolluğa karşı öfke ve tepki duyulmasına neden olurken, göstericilerin çevreye ve başkalarına, kamu mallarına, dükkanlara vs zarar vermesi durumunda kolluğun zor kullanması, yakalama/gözaltı işlemleri gerçekleştirmesi gerekli ve haklı görülmektedir.

Dolayısı ile kolluk görevlileri olaylı geçen toplumsal olaylarda yalnızca suç işleyen kişiler ile lider pozisyonunda ve provokatör olarak gözüken kişilere yönelik olarak söz konusu tedbirleri gerçekleştirmelidir.

Barış ve huzur içerisinde yaşayan bir toplum düzeni için kolluğun bulunması zorunluluk arz etmektedir. Kolluk bir yandan toplumu koruma görevini ifa ederken bir yandan da suç işleyen, toplumun güvenliğini ve düzenini, huzur ve barış ortamını tehdit eden unsurlara yönelik de tedbirler alacaktır. Toplumsal olaylar, bir kesimin mevcut bir düzenlemeye, işleyişe, işleme karşı tepki göstermesi, belirli bir konuya dikkat çekmek istemesi, bir düşüncenin ifade edilmesi, toplu olarak açıklanması demek olup, yapısı ve manası gereği kamu düzeni ile yakından ilişkili, baskın bir kamu düzenini değiştirmeye yöneliktir. Bu halde, kolluk görevlilerinin, yukarıda yer verilen bilgiler ışığında, öncelikle ifade özgürlüğünün bir görünümü olan toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin güvenliğini ve göstericilerin düşüncelerini güven duygusu içinde özgürce dile getirilebilmelerini sağlaması gerekmektedir. Kamu düzeni, kamu güvenliği, genel ahlak, kamu barışı, yakalama yetkisinde olduğu gibi başkalarının hayatlarını tehlikeye sokmak gibi kavramların geniş yorumlanmasından kaçınmalı, her meşru amaç için somut birtakım tehlikelerin varlığını aramalıdır. Bu tehlikelerin değerlendirilmesi ise, toplumsal olaylarda özel olarak görevlendirilen ve özel eğitimler alan uzman çevik kuvvet birimlerince gerçekleştirilmeli, alandaki çevik kuvvet görevlileri, her somut olay için ayrı bir önleme ve müdahale değerlendirmesinde bulunmalı, bu kapsamda göstericilerle müzakere yoluna gitmeyi denemelidir.

Kolluk yetkilileri, söz konusu gösteri ve toplantılar amaçlarından saptığı ve şiddete dönüştüğü ya da direkt olarak barışçıl olmayan amaçlarla düzenlendiği vakit ise, yalnızca şiddeti önlemeye ve söz konusu tehdidi engellemeye yönelik, sadece şiddet eylemlerinde bulunan ve bu eylemleri provoke eden kimseler için zor kullanma yetkisine başvurmalı, durumun gereklerine göre, tecrübesi ve aldığı eğitimler ışığında karşısındaki olayın ağırlığına göre bir müdahale metodu ve aracı benimsemelidir. Olay yerinde bulunan kolluğa, gerekli psikolojik ve teknik destek verilerek, zihnen ve bedenlen dinç tutulması, soğukkanlı kalmasının sağlanması yine bu noktada büyük bir önem arz etmektedir. Zira ülkemizde son zamanlarda gerçekleşen en büyük toplumsal olay niteliğindeki Gezi Protestoları sırasında kolluğun uzun süreler çalışmak zorunda kalması, yiyecek ve tuvalet gibi ihtiyaçlarını giderecek fırsat dahi bulamaması ve getirilen destek ekiplerin deneyimsiz olması, eylemlerin kontrolünün sağlanmasında büyük olumsuzluklar yaşanmasına ve eylemcilerle kolluk görevlileri arasında sık sık çatışmaların yaşanmasına yol açmıştır. Uzman ve deneyimli, eğitilmiş ekiplerden oluşan ve kendisine gerekli destek sağlanan kolluğun, bu sayede kamu düzenini ve güvenliğini sağlama amacı ve görevine daha uygun olarak hizmet edebilmesi, kolluk görevlileri ile toplumun ortak bir duygu ve amaç doğrultusunda buluşabilmesi mümkün olabilecektir kanaatindeyiz.

Son olarak, toplum nezdinde kolluk görevlilerine yönelik olumsuz intibaların giderilmesi noktasında, kolluğun idari makamların emirleri ile toplumun beklentileri arasında bırakılmaması yerinde olacaktır diye düşünmekteyiz. Ülkemizde kolluğun teşkilatlanma yapısı Fransa Devletiyle benzer olup, daha merkezi bir teşkilatlanma yapısı benimsenmiştir. Dolayısı ile kolluğa amirleri tarafından verilen emirler mevcut siyasi düzene göre değişiklik gösterebilmektedir. Örneğin, son yıllarda LGBTİ yürüyüşlerinin yasaklanması ile kanuna aykırı olarak gerçekleştirilen bu gösterilere kolluğun müdahale etmesi gerekmektedir. Oysa bundan birkaç sene önce, kolluk söz konusu gösterilerde önleyici ve koruyucu kuvvetler olarak yer almaktaydı. Buna karşın İngiltere’de ise emniyet teşkilatlanması daha özel bir görünüm göstermekte dolayısı ile teşkilatın, kendine ait müdahale esasları bulunması noktasında daha büyük bir belirlilik bulunmaktadır. Bu halde, kolluğun toplumsal olaylara müdahale

esaları belirlenirken daha bağımsız hareket edebilmesi, toplum karşısında kolluğun hak ve özgürlüklere müdahale aracı olarak görülmesini bir nebze azaltabilecek, kolluk ve toplum ortak bir çerçevede buluşabilecektir kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Bottomore, T. 1987. *Siyaset Sosyolojisi*. (Çev. Mutlu E.) Ankara, Teori Yayınları.
- Centel N./Zafer H. 2005. *Ceza Muhakemesi Hukuku*. 3. Baskı, İstanbul.
- Cihan, E./Yenisey, F. 1997. *Ceza Muhakemesi Hukuku*. 2. Bası, İstanbul.
- Doğan, G. 2008. “*Türkiye’de Örgütlü Emek Hareketinin Tarihi Üzerine.*” *Toplumsal Hareketler: Tarih, Teori, Deneyim*. (Derleyen Y. D. Çetinkaya). İstanbul, İletişim Yayınları.
- Eryılmaz M. B. 2003. *Türk ve İngiliz Hukukunda ve Uygulamasında Durdurma ve Arama*. Ankara, Seçkin Yayınevi.
- Gemalmaz, M. S. 2004. *İnsan Hakları Belgeleri*. İstanbul, C.4, s. 69 ve 2003. C.1.
- Goold, B. J. 2010. *CCTV and Human Rights. Citizens, Cities and Video Surveillance: Towards a Democratic And Responsible Use Of CCTV*. Montreuil.
- Göksu, T. 2007. *Sosyal Psikoloji*. Ankara, Seçkin Yayıncılık.
- Gössel, K.H. 1977, *Strafverfahrensrecht*
- Gözler K. 2000. *Türk Anayasa Hukuku*. Bursa, Ekin Kitabevi Yayınları.
- Gözübüyük, Ş. 2006. *Yönetim Hukuku*. Ankara, Turhan Kitabevi.
- Günday, M. 2015. *İdare Hukuku*. Ankara, İmaj Yayınevi.
- İçli, G. 2012. *Sosyolojiye Giriş*. 6. Bası, Ankara, Anı Yayıncılık.
- İnceoğlu, S. (Ed.) 2013. *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa*. İstanbul, Beta Yay.
- Kaboğlu, İ. Ö. 1989. *Kolektif Özgürlükler*. Diyarbakır, Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Karakuş, O. 2008. *Polisin Zor ve Silah Kullanma Yetkisi Üzerine Bir Değerlendirme*. Ord. Prof. Sulhi Dönmezer Armağanı, Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı ve Türk Ceza Hukuku Derneği, Ankara, C.2.
- Kartal, B. & Kümbetoğlu, B. (Editörler) 2011. *Yeni Toplumsal Hareketler*. Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Keskin, S. 2000. *Kişî Özgürlüğü ve Güvenliği Hakkı. İnsan Hakları*. İstanbul, Yapı Kredi Yay.
- Kingreen T./Poscher R. 2018. *Polizei und Ordnungsrecht*. Max Planck Enstitüsü Kütüphanesi.
- Kunter N. 1989. *Ceza Muhakemesi Hukuku*. İstanbul.

- Lyon-Caen, G. 1966. "La r  serve de l'ordre public en mati  re de libert   d'  tablissement et de libre circulation". Revue Trimestrielle de Droit Europ  en.
- McAdam, D. 1982. *Political Process and the Development of Black Insurgency 1930-1970*. Chicago&London, The University of Chicago Press.
- Offe, C. 1999. "Yeni Sosyal Hareketler: Kurumsal Politikanın Sınırlarının Zorlanması". *Yeni Sosyal Hareketler*. (Ed. Kenan   ayır). İstanbul, Kaknüs Yayınları.
- Osmanoğlu, M. K. 2012. *Polisin Zor Kullanma Yetkisi ve İnsan Hakları*. İstanbul, Beta Yay.
-   nder, T. 2003. *Ekoloji, Toplum ve Siyaset*. Ankara, Odak Yayınevi.
-   nder, T. 2008. *Yeşil Siyaset*. Ankara, Lotus Yayınevi.
-   nok M. 2015. "Adli-İdari Arama ve Uygulamadaki Sorunlar" *Ceza Muhakemesi Hukukunda Güncel Konular*. (Ed. Nur Centel) İstanbul, On İki Levha Yayıncılık.
-   zbek V.   ./Kanbur M. N./Doğan K./Bacaksız P./Tepe İ. 2014. *Ceza Muhakemesi Hukuku*. 6. Bası, Ankara, Seçkin Yayınevi. McVeigh, R. 1995. *Social Structure, Political Institutions and Mobilization Potential*. *Social Forces*. 74(2).
- Öztürk B./Erdem M. R. 2008. *Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku*. 12.Baskı, Ankara, Seçkin Yayınevi.
- Pieroth/ Schlink / Kniesel, 2007. *Polizei und Ordnungsrecht mit Versammlungsrecht*. 4. Auflage. München.
- Rousseau J.J. 2018. *Toplum Sözleşmesi*. (  ev. Vedat Günyol), İstanbul, İş Bankası Yayınları.
- Roxin, Strafverfahrensrecht
- Schoch in Schmidt-Assmann/Schoch, 2008. *BesVerwR*, 14. Aufl.
- Sözen, S., Akkaş N., İzc  n Z.,   ırac H., G  l C., Tepeler   ., Yılmaz B. 2003. *Jandarmanın Görev ve Yetkileri*. Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Sözüer A. 2015. *Türk Ceza Hukuku Mevzuatı*. 3. Bası, İstanbul, Alfa Yayınları.
- Şirin, T. 2013. *30 Soruda Toplantı ve Gösteri Y  r  y     Hakkı*. İstanbul, XII Levha Yay.
- Tan  r, B./Y  zba  io  lu N. 2013. *1982 Anayasası'na göre Türk Anayasa Hukuku*. İstanbul, Beta Yay.
- Tilly, C. 2008. *Toplumsal Hareketler 1768-2004*. (  ev. Orhan Düz). İstanbul, Babil Yayınları.
- Timuroğlu, V. 2007. *İnsan Hakları Sözlüğü*. Ankara,   zkan Matbacılık.
- Tongur H. 2016. *Türkiye'de Genel Kolluk Teşkil ve Görevlerinin Gelişimi*. Ankara, Polis Akademisi Yayınları.
- Toroslu N./Feyzioğlu M. 2008. *Ceza Muhakemesi Hukuku*. Ankara.

- Toroslu N./Feyzioğlu M. 2012. *Ceza Muhakemesi Hukuku*. 10. Baskı, Ankara, Savaş Yayınevi.
- Tosun, Ö. 1984. *Türk Suç Muhakemesi Hukuku Dersleri*. İstanbul, C.1., Genel Kısım, 4. Bası.
- Uygun, O. 1992. *1982 Anayasası'nda Temel Hak ve Özgürlüklerin Genel Rejimi*. İstanbul, Kazancı Yay.
- Würtenberger 2000, *Polizei und Ordnungsrecht*.
- Yarsuvat, D. 1968. *Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Hürriyeti ve İlgili Ceza Hükümleri*. İstanbul.
- Yenisey F. 1993. *Uygulanan ve Olması Gereken Ceza Muhakemesi Hukuku Hazırlık Soruşturması ve Polis*. İstanbul.
- Yenisey F. 2006. *Adalet ve Kolluk İlişkilerinin Ceza Muhakemesi Kanunu Açısından Değerlendirilmesi*. Avrupa'da ve Türkiye'de Kolluk-Adalet İlişkileri Sempozyumu, (Ed. Burcu Ertem). Ankara, Türkiye Adalet Akademisi Yayınları.
- Yenisey, F. 2015. *Kolluk Hukuku*. 2. Bası, İstanbul, Beta Yayınevi.
- Zald, M. N./McCarthy J. D. 1994. *"Social Movements in an Organizational Society"* *Collectected Essays*. 2. Bası, New Brunswick, New Jersey, Transaction Publishers.

Sürelî Yayınlar

Adalet Dergisi, S.15.

Akgüner, T. 1985. “*Some Thoughts on National Security Concepts*”. İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi, C.6, S.1-3.

Akgüner T., 2010. *Kolluk Kavramına Genel Bir Bakış*.
http://www.egm.gov.tr/egitim/dergi/eskisayi/36/web/idare_hukuku/prof_dr_tayfun_akguner.htm. (son erişim 26.07.2019)

Aliefendioğlu Y. 2002. “2001 Yılı Anayasa Değişikliklerinin Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlandırılmasında Getirdiği Yeni Boyut” Anayasa Yargısı Dergisi C.19

Alpkaya G. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde ve Uygulamasında Toplanma Özgürlüğüne Hak. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, C.56, S.3.

Altıntop S. 2015. *Kamu Güvenliğini Sağlamada Kolluğun Aşırı Güç Kullanma Sorunsalı*. Gaziantep Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, C.14.

Baytaz A. B. 2015. 6638 Sayılı Kanun ile PVSK ve CMK’da Yapılan Değişikliklerin Değerlendirilmesi. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, C.73, S.2.
<https://dergipark.org.tr/download/article-file/230758> (son erişim 26.07.2019)

Bodur Ün M./Atilla H. 2018. *Ulusal ve Ulusötesi Toplumsal Hareketler ve Yeni Bilgi ve İletişim Teknolojileri*. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, C.73, S.3.
<https://dergipark.org.tr/download/article-file/532850> (son erişim 26.07.2019)

Bozkurt Y./Bayansar R. 2016. *Yeni Toplumsal Hareketler Çerçevesinde Çevreci Hareket ve Gezi Parkı Olayları*. Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi C.14, S.2.

Ceylan, N. A. 2017. “*Kamu Hukuku (Genel Kamu Hukuku) Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Hakların Bütünlüğü İlkesi*”. Anayasa 3 Aylık Hakemli Sürelî Dergi, Sayı 2.

Çalışkan, B. 2003. *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin İfade Özgürlüğü Kararlarında Demokratik Toplum Kriterleri*. Adalet Dergisi, S.15.

Çımrın, Ç. 2017. “*Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü Bakımından Devletlerin Pozitif Yükümlülüğü*”. Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Ankara, S. 128.

Çolak, Ç. D. 2016. *Yeni Toplumsal Hareketlere “Yeni” Niteliği Kazandıran Özellikler Üzerine Bir Değerlendirme*. SOBİDER Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl:3, S.6.

Diani, M. 1992. “*The Concept of a Social Movement*”, The Sociological Review, 40 (1).

Doğan, D. Ç. 2011. *Ceza Muhakemesinde Adli Arama*. TBB Dergisi, Ankara, S.92.

- EGMADB 2003. “Çevik Kuvvet Raporu”. EGM Yayınları.
- Eryılmaz, B. 1993. *Kamu Bürokrasinin Denetlenmesinde Yeni Gelişmeler*. Amme İdaresi Dergisi, C.26, S.4.
- Hakeri, H. 2005. *Koruma Tedbirleri Nedeniyle ve Yargılamanın Yenilenmesi Halinde Tazminat*. Hukuki Perspektifler Dergisi, S.3.
- Hançerli, S., Duru H. & Gergin, N. 2013. *Toplumsal Olaylarda ve Kanunsuz Eylemlerde Katılım ve Saldırganlık*. Polis Bilimleri Dergisi, C.15, S.2.
- İnce, H. “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatları Altında Barışçıl Gösterilerde Orantısız Güç Kullanılması”. <https://dergipark.org.tr/download/article-file/155589> (son erişim 26.07.2019)
- İpekçioğlu P. A. 2007. *Yakalama ve Gözaltına Alma Koruma Tedbirleri*. Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi C.9., Özel Sayı. <http://hukuk.deu.edu.tr/dosyalar/dergiler/dergimiz9ozel/paksoy.pdf> (son erişim 26.07.2019)
- Karagöz K. *Yeni Medya Çağında Dönüşen Toplumsal Hareketler ve Dijital Aktivizm Hareketleri*. İletişim ve Diplomasi Dergisi, S.1 (Temmuz-Aralık2013).
- Keskin-Kızıroğlu S. 2009. *5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu’nda Basit Arama (Adli Arama)*. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 58.C., S.1.<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/1500/16559.pdf> (son erişim 26.07.2019)
- Nuhoğlu A. 2014. *Ceza Muhakemesi Hukukunda Özellikle Aramada Makul Şüphe Kavramı*. Adalet İstanbul Dergisi, S.2.
- Robin, C.A.; White, Clare Ovey, 2010. *The European Convention on Human Rights*. Oxford University Press.
- Okay Tekinsoy Ö. 2011. *Avrupa Kamu Düzeni Kavramı*. Hacettepe Hukuk Fak. Dergisi, C.1, S.1.
- Özdemir A. 2016. “Kamu Düzeni” ve “Kamu Güvenliği” Kavramlarına Analitik Bir Yaklaşım. International Journal of Legal Progress, C.2, S.2. <https://dergipark.org.tr/download/article-file/260565> (son erişim 26.07.2019)
- Özder S. 2018. *Kolluk Kuvvetlerinin Sivil Gözetimi Ve Türkiye’de Uygulanabilirliği*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Özek, Ç. 1978. *Türk Basın Hukuku*. İstanbul Üniversitesi Yay. No:2381, Hukuk Fakültesi Yay. No: 538.

- Özenç, B. 2015. “*Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü ve Mekan Yasakları*”. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, C. LXXIII, S.2.
- Polater Y. Z. 2015. *Adli Kolluk-Savcı İlişkisi ve Soruşturmalara Etkisi*. (Ed. Özlem Bilgilioğlu). TBB Dergisi, Ankara, C.28., S.120.
- Rahtz H. 2003. *Understanding Police Use of Force*. Criminal Justice Press/Willow Tree Press.
- Sağlam, M. 2002. *2001 Tarihinde Yapılan Anayasa Değişiklikleri Sonrasında Düzenlendikleri Maddede Hiçbir Sınırlama Nedenine Yer Verilmemiş Olan Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırı Sorunu*. Anayasa Yargısı Dergisi, Y. 2002. C.9.
- Sucu, İ. 2011. *Gözetim Toplumunun Karşı Ütopya Yüzü: İktidar Güçleri ve Ötekiler*. Atatürk İletişim Dergisi, 2.S.
- Şirin, T. 2015. *Anayasa Mahkemesi’nin Toplanma ve Örgütlenme Özgürlüğü Kararlarına Yönelik Eleştirel Bir Değerlendirme*. Anayasa Yargısı, S.32.
<https://www.anayasa.gov.tr/media/4436/4.pdf> (son erişim 26.07.2019)
- Tanyar Z. Ç. 2011. *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihadında Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı*. AÜHFD, C.60, S.3.
- Taşçı U., 2016. *Güvenlik Amaçlı Gözetim Aracı Olarak Türkiye’de Mobese ve Eleştiriler*. CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi, C.14, S.2.
- Uysal, A. *Toplumsal Hareketler İçin Kaynak Yaratma ve Kullanma Stratejileri*. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi S.10(2).
- Yıldız A. K. 2006. *Ceza Muhakemesi Hukukunda Yakalama ve Gözaltına Alma*. Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.14, S.1.
<https://dergipark.org.tr/download/article-file/262639> (son erişim 26.07.2019)

Diğer Yayınlar

- Adalet Bakanlığı 2016. *Tematik Bilgi Notu-Cinsel Yönelim Sorunları*.
https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Sexual_orientation_TUR.pdf (son erişim 26.07.2019)
- Adalet Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı. *2017 Yılı Bakanlık Faaliyet Raporu*.
<http://www.adalet.gov.tr/bakanlik/faaliyetraporu/pdf/rapor2017.pdf> (son erişim 26.07.2019)
- Aksu, O. 1970. Ansiklopedik Zabıta Sözlüğü.
- Altıntop, S. *Kamu Düzeni ve Güvenliği Açısından Toplumsal Olaylar Mevzuatı*. (Ed. Hakan Batırhan Kara). Ankara, Efil Yayınevi.
https://www.academia.edu/24923460/TOPLUMSAL_OLAYLAR_YONETIMI_MEVZUATI (son erişim 26.07.2019)
- Anayurt, Ö. 1996, *Toplanma Hürriyeti Kavramı ve Türk Anayasa Hukukunda Toplanma Hürriyeti* Doktora Tezi. İstanbul.
- Aydın, D. Toplantı ve Gösteri Yürüyüşlerine Müdahalenin Esasları.
- Bayram Z. 2009. *Kolluğun, Suç Öncesi ve Sonrası Kişisel Veri Toplama Yetkisi*. İstanbul, BAU SBE Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı Y.L. Tezi.
- Can A., 2014. *Toplum Yapısının Türkiye'deki Toplumsal Olaylar Üzerindeki Etkisi*. Kuzey Teksas Üniversitesi Doktora Tezi.
- Çetindağ, A. F. 2004. *Türk Anayasal Sisteminde Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlanması Bağlamında Kamu Düzeni*. AÜSBE Kamu Hukuku Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Emniyet Genel Müdürlüğü, *Tarihte Polis, Eski Türklerde Polis*.
<https://www.egm.gov.tr/tarihce> (son erişim 26.07.2019)
- Er, D. E. 2002. *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Hukukumuzda Sanık Hakları*. Ankara.
- Eryılmaz, M. B. 2009. *İnsan Hakları Prensipleri Işığında Kolluk Uygulamalarının Denetimi*. Ankara, İçişleri Bak. Genel Yayın No:655.
- Eryılmaz M. B. <http://mesutbedrieryilmaz.blogspot.com> (26.07.2019)
- Eşit Haklar İçin İzleme Derneği. *Toplantı ve Gösteri Hakkı İzleme Raporu*.
<http://www.esithaklar.org/wp-content/uploads/2017/03/Toplant%C4%B1-G%C3%B6steri-Hakk%C4%B1-Raporu.pdf> (son erişim 26.07.2019)

- Günaydın, Ö. 2014. *Türkiye’de Emniyet Teşkilatı’nda Teknolojik Yeniden Yapılanma: Denetim Ve Gözetimin Değişen Doğası*. Ankara Üniversitesi SBE Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Yönetim Bilimleri Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Keskin, H. İ. 2012. *İstanbul’da Meydana Gelen Toplumsal Olayların Değerlendirilmesi*. İÜATE Yüksek Lisans Tezi.
- Koyuncu Gülseven A. S. 2008. “*Genel Ahlak ve İfade Özgürlüğü*”. *İnsan Hakları Çalışma Metinleri X*. AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi İnsan Hakları Merkezi.
- Mil H. İ. 2014. *Türkiye’de İç Güvenlik Teşkilatları ve Özellikleri*. Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, C.5, S.11. <https://dergipark.org.tr/download/article-file/213876> (son erişim 26.07.2019)
- Perry J./Franey P. 2018. “LGBTİ Kişilere Yönelik Nefret Suçlarında Polis Hizmetleri: Profesyonel Bir Polis Müdahalesi için Eğitim”. (Çev.Jasmin Duraner, Ed. Murat Köylü). Avrupa Konseyi. https://kaosgldernegi.org/resim/yayin/dl/polis_hizmetleri_web_.pdf (son erişim 26.07.2019)
- Özbek, V. Ö. 2005. *CMK İzmir Şerhi*. Ankara.
- Özgen, E. 1988. *Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukuku Bilgisi*, Eskişehir.
- Sağlam, F. *Temel Hakların Sınırlanması ve Özü*.
- Taşçı, U. 2013. *Türkiye’de Toplumsal Olaylara Müdahale Politikasının Analizi*. Polis Akademisi Güvenlik Birimleri Enstitüsü Güvenlik Stratejileri ve Yönetimi Anabilim Dalı Doktora Tezi.
- Tezcan D./Erdem M. R./Sancakdar O. 2002. *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Türkiye’nin İnsan Hakları Sorunu*. Ankara.
- Ülgen, Ö. 1994. “Türk Hukukunda Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü” Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.
- Ünver, Y. 2005. *Yakalama ve Gözaltı*. Polis ve Yeni Ceza Adaleti Sistemi Sempozyumu, İstanbul.
- Yayla, Y. 2009. *İdare Hukuku*. İstanbul, Beta Yayınevi. <http://www.acikogretimadalet.com/kolluk-turleri-ve-ayrimlari-konusu.html> (son erişim 26.07.2019)
- Yenisey, F. http://www.caginpolicisi.com.tr/eski_sitemiz/120/8-9.htm (son erişim 26.07.2019)
- Yüce, T. T. 1968. *Ceza Muhakemesi Hukukunda Hukuk Devleti Esasları*. Erzurum.

<http://www.esithaklar.org/wp-content/uploads/2019/01/Toplant%C4%B1-ve-G%C3%B6steri-Hakk%C4%B1-%C4%B0zleme-Ekim-Kas%C4%B1m-Aral%C4%B1k-2018-B%C3%BClteni.pdf> (son erişim 26.07.2019)

<https://www.egm.gov.tr/cevik-kuvvet> (son erişim 26.07.2019)

<http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/LawEnforcementOfficials.aspx> (son erişim 26.07.2019)

https://www.trtturk.com.tr/haber/avrupa/sari-yeleklilerin-eylemleri-8-ayinda_6164 (son erişim 26.07.2019)

<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-47619547> (son erişim 26.07.2019)

<https://tr.euronews.com/2019/06/06/freedom-house-2019-raporu-dunya-genelinde-basin-ozgurlugu-geriliyor> (son erişim 26.07.2019)

Türk Dil Kurumu, <http://www.tdk.gov.tr> (son erişim 26.07.2019)

<https://tr.euronews.com/2019/06/29/5-maddede-onur-yuruyusu> (son erişim 26.07.2019)

<http://www.ankara.gov.tr/yasaklama-kararina-iliskin-basin-duyurusu-19112017> (son erişim 26.07.2019)

<http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/11685.pdf> (son erişim 26.07.2019)

PVSK R.G.14.7.1934/ 2751

PÇKY R.G. 30.12.1982/17914

CMK R.G. 17.12.2004/25673

YGİY R.G. 01.06.2005/25832

Barışıl Toplantı ve Gösteri Hakkı İzleme Bülteni 2018.

EGM 2015. *2014 Yılı Faaliyet Raporu*. Ankara, Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı.

Constitutional Court of the Czech Republic, 1 As 30/2009 – 70, Judgment of 15 April 2009. Akt. Loc. Cit.

App. no. 19528, B 877/10, 06.10.2011. Akt. Euro-Mediterranean Human Rights Network, Regional Study: The Rights to Freedom of Assembly in the Euro-Mediterranean Region, Copenhagen: Euro-Mediterranean Human Rights Network, 2013.

Spanish Constitutional Court, judgment STC 193/2011, of 12 December, 2011. Akt. Loc. Cit.